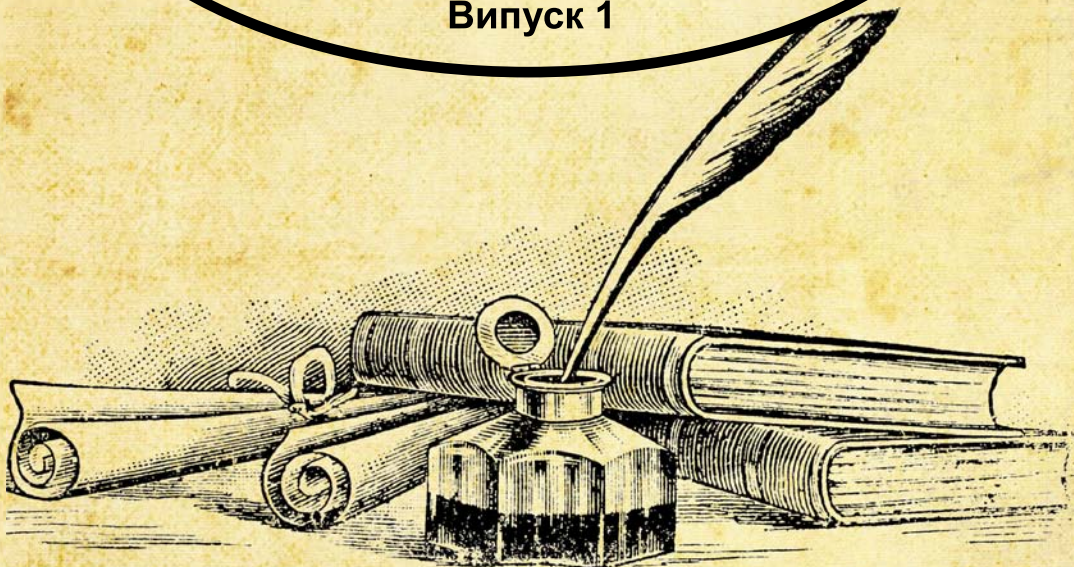

Горбачуківські студії

Випуск 1

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови та літератури

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК I

Слов'янськ – 2016

Горбачуківські студії: Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції / [за ред. Н. І. Кочукової, Д. В. Горбачука]. – Вип. I – Слов'янськ, 2016. – 16: с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції, проведеної на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 16-19 квітня 2016 року з нагоди 20 річчя філологічного факультету й на честь вшанування пам'яті його фундатора Василя Тихоновича Горбачука. Доповіді й повідомлення присвячені філологічним і культурологічним проблемам Донеччини.

**Василь Тихонович Горбачук
(1927 – 2013)**

Фундатор, декан філологічного факультету (1996-2003 роки)

ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТУ ДДПУ – 20 РОКІВ

Четвертого липня цього року філологічний факультет святкує 20-ліття. На час створення філфаку наш виш уже мав у своїй історії сторінки, пов'язані з філологічною освітою і наукою, адже з перших днів існування Слов'янського учительського інституту (1939 р.) у його складі функціонував мовно-літературний факультет, який був на той час одним із двох факультетів навчального закладу, і працював до 1960 року.

Відродження факультету філологічного спрямування пов'язане насамперед з ім'ям проф. В. Т. Горбачука, який і став першим деканом філфаку, створеного на основі двох відділень – українського та іноземного (завідувач – доц. А. Г. Спічка). Наступного року почало функціонувати російське відділення (завідувач – проф. В. А. Глущенко), що сприяло остаточному становленню філологічного факультету як структурного цілого в його сучасному вигляді. Із відкриттям факультету він став виконувати роль наукового й методичного центру для шкільних учителів мови та літератури і викладачів середніх спеціальних навчальних закладів, осередком культурологічної та громадської роботи.

Нині на філологічному факультеті здійснюється підготовка за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр». Студенти здобувають фах учителя української мови і літератури, російської мови і літератури та англійської й німецької мов.

До структури факультету входять 5 кафедр, які виконують значну й різнопланову роботу навчального, методичного, наукового, профорієнтаційного та виховного спрямування. Високий науково-методичний і навчально-методичний потенціал викладачів сприяє не лише створенню належного рівня підготовки майбутніх філологів, а й участі викладачів у проведенні курсів підвищення кваліфікації для вчителів,

участі в журі олімпіад і конкурсів різного рівня, у роботі МАН України тощо.

Повсякчас поліпшується матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу. Наразі, окрім здійснюваного ремонту приміщень, оновлення обладнання факультету вживаються заходи для створення ще однієї мультимедійної аудиторії.

Одним із головних принципів сучасної освіти, якого завжди намагався дотримуватись колектив факультету, є високий рівень науково-дослідної роботи.

Кафедра української мови та літератури стояла у витоків філологічного факультету. Із відкриттям факультету на ній розгорнув свою роботу науково-дослідний центр «Південна Слобожанщина», який очолив В. Т. Горбачук, на той час – завідувач кафедри. Наукові дослідження присвячували етнографічним пошукам, вивченню слобожанських говірок, антропонімії. Зазначену проблематику продовжують розробляти й зараз у межах кафедральної теми «Говірки і фольклор Південної Слобожанщини» (керівник – доц. Л. М. Тищенко). Створений на факультеті зусиллями студентів та доц. С. М. Швидкого етнографічний музей прикрашає читальний зал бібліотеки університету.

Значну роль у підготовці науково-педагогічних кадрів відіграла відкрита в 1992 році під керівництвом В. Т. Горбачука аспірантура зі спеціальності «Українська мова». Нині аспірантськими дослідженнями керують декан факультету доц. Н. І. Овчаренко та доцент кафедри Н. В. Швидка. Результатом наукових досліджень у межах аспірантури став захист 15 дисертацій.

Викладачі кафедри української мови та літератури також працюють над дослідженнями в межах комплексної теми «Актуальні проблеми літературознавства, мовознавства, соціальних комунікацій та їх реалізація на заняттях у ВНЗ» (керівник – завідувач кафедри проф. О. Л. Біличенко).

Колектив *кафедри іноземних мов*, яку наразі очолює випускниця факультету доц. Н. П. Нікітіна, працює над науково-дослідною темою «Інтенсифікація використання нових технологій в навчанні іноземній мові студентів мовних та немовних спеціальностей: формування мовного портфоліо як гнучкого засобу рефлексивного навчання іноземним мовам».

У 1998 році на базі *кафедри російської мови та літератури* було відкрито аспірантуру під керівництвом на той час завідувача В. А. Глуценка.

Нинішній завідувач кафедри доц. І. М. Казаков координує дослідження за темою «Наукове та методичне забезпечення навчальних дисциплін із фольклористики, теорії та історії літератури». Тривалий час на кафедрі працював проф. О. Ю. Ольшанський – фахівець у галузі словотворення та лінгвістичної історіографії, автор численних наукових праць і науково-популярних видань.

У науковій роботі *кафедри германської та слов'янської філології*, яка була створена у 2010 році, центральне місце посідає діяльність наукової школи завідувача кафедри В. А. Глуценка «Методологія та історіографія мовознавства». На кафедрі також працюють над темами «Інтенсифікація використання інноваційних технологій навчання іноземних мов (англійської, німецької) студентів мовних спеціальностей», «Актуальні проблеми германської філології», «Культура російського мовлення в умовах білінгвізму».

Упродовж 15 років В. А. Глуценко керує аспірантурою зі спеціальності «Загальне мовознавство». Під його консультуванням і керівництвом захищено докторську і 18 кандидатських дисертацій.

На базі кафедри працює міжвідомча наукова лабораторія «Методологія та історіографія мовознавства» Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної Академії наук України та університету.

У 2013 році до складу факультету ввійшла *кафедра філософії, соціально-політичних і правових наук*. Викладачі кафедри під керівництвом проф. Л. І. Мозгового працюють над проблемою «Особистість і суспільство в ХХІ столітті: концепції та тенденції розвитку», до розробки якої залучено також аспірантів та студентів.

На кафедрі ефективно діє аспірантура зі спеціальності «Соціальна філософія та філософія історії»: за весь період підготовки наукових кадрів в аспірантурі кафедри з 1998 року її вихованці захистили 19 кандидатських дисертацій. З 2015 року на кафедрі відкрита докторантура з «Історії філософії».

Завдяки налагодженій системі наукової роботи суттєво змінився кадровий склад філологічного факультету. Якщо в 1996 році, на момент відновлення філологічного факультету, на його кафедрах працювало 13 кандидатів наук, то на сьогодні навчальний процес забезпечують п'ять докторів (В. А. Глущенко, Л. І. Мозговий, В. В. Дубінін, В. В. Мельник, О. Л. Біличенко) та 63 кандидати наук факультетських кафедр. Лише за останні 5 років викладачі факультетських кафедр видали 94 підручники та навчально-методичні посібники і 24 монографії.

Єдність загальноосвітньої та наукової діяльності дозволяє студенту філологічного факультету проходити шлях від першокурсника-гуртківця, автора курсової, дипломної, магістерської роботи до кандидата наук.

Активно працюють наукові гуртки, яких на сьогодні більше двадцяти.

Студентів залучають до участі в науково-практичних конференціях та олімпіадах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів. Вони беруть активну участь у щорічній науковій конференції ДДПУ. Філологи є переможцями зовнішніх конкурсів, олімпіад, зокрема студентка Н. Воробйова отримала диплом II ступеня у фінальному етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської

молоді ім. Тараса Шевченка серед студентів ВНЗ III–IV рівня акредитації гуманітарного профілю; Н. Мельник посіла II місце на Відкритому регіональному конкурсі студентських робіт з діалектології; студентка А. Левченко здобула III місце у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт тощо. Рік від року збільшується кількість публікацій, підготовлених студентами, на сьогодні їх більше п'ятисот. За час існування факультету на філологічних кафедрах виконано понад 2,5 тис. дипломних і магістерських робіт.

Щороку в межах всеукраїнської конференції, що проводиться на базі ДДПУ, працюють філологічні секції, участь у роботі яких беруть викладачі, аспіранти, студенти, учителі регіону, школярі. Матеріали конференції публікуються в збірнику «Актуальні питання сучасної науки та освіти» (наразі – «Перспективні напрямки науки та освіти»), у поточному році вийшов восьмий випуск цього збірника. На факультеті відбуваються науково-практичні конференції всеукраїнського значення. Так, лише в цьому році підготовлено проведення Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Спадщина Івана Франка у світлі сьогодення», присвячена 160-річчю від дня народження І.Франка та заочна Інтернет-конференція «Горбачуківські студії» з нагоди 20-річчя філологічного факультету. У 2015 р. відбувся круглий стіл у межах Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Творчість Василя Стуса і сучасність», у якій узяли участь провідні науковці ДДПУ та інших вишів України. Традиційними стають Міжнародні науково-практичні конференції, що проводять на базі факультету: «Методи лінгвістичних досліджень», «Методологія та історіографія мовознавства», учасниками яких є провідні мовознавці України, Росії, Білорусі, Польщі та Німеччини. За результатами роботи конференцій видано збірки матеріалів. На 2016 р. заплановано проведення науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства».

За час існування філологічного факультету виходили друком збірники наукових праць «Проблеми української мови та методики», серії «Філологічні науки» і «Соціально-філософські проблеми людини і суспільства» «Вісника Донбаського державного педагогічного університету», «Теоретические и прикладные проблемы русской филологии» (пізніше – «Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології»), два останні з названих увійшли до переліку фахових видань ВАК України.

Факультет має давній досвід міжнародних контактів, що розпочалися зі співпраці з українською діаспорою, представники якої свого часу поповнили матеріальну базу молодого факультету технічними засобами, виданнями наукових та художніх творів. Було створено Бібліотеку української зарубіжної літератури ім. Олександри та Олексія Кейсів. Зараз книги знаходяться в загальному бібліотечному фонді університету. Об'єднання українських православних сестринств у США упродовж восьми років надавало студентам-відмінникам іменні стипендії.

Нині кафедри факультету мають плідні міжнародні зв'язки з ВНЗ Білорусії, Польщі та ін. держав. Наукові праці членів кафедр публікуються у закордонних виданнях. Викладачі підвищують свою кваліфікацію внаслідок проходження курсів і стажування, зокрема за кордоном (А. Г. Спічка, Г. В. Ледняк, В. П. Коваленко (Німеччина), О. В. Дмитрієва (США, Англія, Німеччина)).

Студенти іноземного відділення беруть участь у програмах країн, мови яких вивчають. Факультет має досвід науково-методичних семінарів за участю носіїв англійської та німецької мов. Так, лише останнім часом відбулися лекція-диспут за участю англійської журналістки українського походження з Лондона Н. Віхров; скайп-зустріч з представниками Посольства США в Україні за допомогою інформаційно-ресурсного

центру «Вікно в Америку»; брифінг «Україна і ЄС» за участю британського політика К. Девіда та ін.

За міжнародною програмою «Вожаті таборів США» студенти кілька років поспіль мали змогу вдосконалювати знання англійської мови в молодіжних літніх таборах США, а на ґрунті співпраці з міжнародною організацією «Корпус Миру» її волонтери викладали англійську мову, проводили науково-методичні семінари для студентів, викладачів, учителів, позаурочні заходи. Завдяки співпраці з міжнародною організацією «Корпус Миру» на факультеті створено мультимедійний ресурсний центр, який дає змогу студентам виконувати обсяг завдань за модулем самостійної роботи з фахових дисциплін.

Навчальну та наукову роботу факультету органічно поєднано з позаурочними заходами. В основу системи виховання на факультеті взято ідею розвитку української державності за розробленою на філфаці Наскрізною програмою. Традиційними стали екскурсії до історичних місць України, різноманітні заходи, присвячені визначним особистостям і подіям, презентації видань творів, зокрема наших викладачів, та ін. Ровесником факультету є літературно-мистецький альманах «Євшан», у якому публікуються як студенти, так і викладачі. Наші студенти входять до Асоціації громадських організацій Слов'янська, громадської організації «Молодь Сходу України», беруть участь у волонтерському русі, спільних заходах з бійцями ЗСУ. Лише останнім часом філологи долучилися до організації літературного вечора С. Жадана, «Поетичного десанту» за участю С. Жадана, А. Полежаки, Л. Якимчук, О. Герасим'юк, О. Демченка, О. Донія, О. Положинського, літературно-мистецького фестивалю «Українська весна» (С. Жадан, І. Цілик, А. Курков, Н. Васіна, М. Садовська). Два останні заходи з факультетських переросли в статус загальноуніверситетських та навіть регіональних. Низка заходів пройшла з нагоди ювілею Т. Г. Шевченка (зокрема конкурс читців за участю голови

товариства «Знання» України проф. В. І. Кушерця, презентація книги «Коріння Шевченкового роду» нащадка поета М. Лисенка за участю автора). Зацікавив майстер-клас з писанкарства, проведений співробітницею музею українського народно-декоративного мистецтва з Києва Г. І. Безкоровайною. Студенти-філологи мають спортивні досягнення. Так, у поточному навчальному році на університетських змаганнях представники факультету вибороли I місце з шахів (О. Федін, Ю. Медляєва), II місце з бадмінтону (Ю. Щолок), загальне командне II місце на Спартакіаді ДДПУ та III місце з волейболу (дівоча команда факультету); на міських змаганнях із шахів посіли III місце О. Федін, С. Хачатрян і А. Чепурна; а студентка Р. Князева виборола III місце з бадмінтону на обласних змаганнях «Універсіада-2016». Цей перелік можна продовжувати.

Усебічно розвинені й талановиті студенти після закінчення вишу виявляють себе як конкурентоспроможні молоді фахівці.

Факультет пишається своїми випускниками, серед яких – працівники освітніх закладів різного рівня, науковці. Це кандидати наук Е. Л. Ананьян, О. О. Бескорса, О. М. Голуб, О. В. Дмитрієва, В. В. Дьоміна, Г. О. Дьяковська, Г. В. Завірюха, Г. О. Зубань, І. М. Казаков, О. В. Карабльова, О. Карпенко, О. В. Колган, Н. П. Лапушкіна, Ю. В. Ледняк, Н. В. Лисенко, І. М. Лобачова, Т. О. Луковенко, О. В. Лях, Н. М. Ляшов, Н. М. Маторіна, М. А. Нестелєєв, Н. П. Нікітіна, Г. С. Ніколайчук, Г. С. Орел, Ю. С. Правдівцева, Г. О. Пучко, О. В. Радзієвська, С. В. Рижкова, А. А. Рубан, І. М. Рябініна, С. В. Сечка, Н. М. Тендітна, К. А. Тищенко, В. О. Топольський, Н. В. Холодова, М. Ю. Шевченко, які працюють у Донбаському педуніверситеті та інших вишах України: Ю. Д. Ємець-Доброносова (Національний транспортний університет), М. Л. Кузякіна (Київський національний університет технологій та дизайну), Н. В. Кущ (Міжрегіональна Академія управління

персоналом), В. Ф. Півень (Краматорський економіко-гуманітарний інститут), Т. М. Рудакова (Білоцерківський національний аграрний університет) та інші. Загалом захистили кандидатські дисертації більше 45 випускників філфаку. На нашому факультеті навчалися доктори наук О. Л. Біличенко, В. А. Глущенко, В. В. Мельник. Випускники факультету є співробітниками закладів післядипломної освіти, зокрема в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти працюють Ю. О. Бурцева, С. Ю. Гарна, Т. В. Колган, І. Г. Ціко. Серед наших випускників – співробітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка України О. А. Ляшенко, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН О. О. Піскун. Колишні студенти гідно представляють університет в органах самоврядування, працюють у ВНЗ II-III рівнів акредитації директорами шкіл, учителями-методистами, перекладачами, журналістами тощо.

Факультет зустрічає своє 20-ліття з незаперечними досягненнями та амбітними планами. Він має всі необхідні умови для підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі філології, а головне – колектив ініціативних і небайдужих людей. Це підтверджують успіхи наших студентів у навчанні, науці, спорті, високий рейтинг випускників, науково-методичний потенціал, захист дисертацій, участь викладачів і студентів-філологів у культурно-громадському житті.

ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА В.Т.ГОРБАЧУКА, ФУНДАТОРА ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Куц Н. В.

НЕТЛІННА СИЛА УКРАЇНСТВА

Світлої пам'яті професора

Василя Тихоновича Горбачука

«Лише тоді, коли ми покажемо свою силу хоча б на частині своєї землі, на нас зверне увагу і Європа. Наївно чекати, щоб суспільство, навіть найгуманніше, турбувалося за інших тільки тому, що їх б'ють. Чи мало кого б'ють на земній кулі? Люди цікавляться звичайно лише тими, хто відбивається, і таким, звичайно, і допомагають», – М.П.Драгоманов.

Уроки історії України постійно повторюються. Ми, українці, уже б давно мали навчитися на власних помилках, сльозах, перемогах. А перемоги ж були – славетні, відчайдушні, інтелектуальні!.. Слід тільки знати, пам'ятати, вивчати... діяти! Покоління безбаченків, «особей» без роду і племені культивувалося великою імперією. Укорінювалася думка, що українці (малороси!) – меншовартісний народ (дякуємо, що іноді хоч «народ»), другосортні, недалекі, «убогі» селюки (згадайте хоч би недавній виступ-«роздум» російського актора О.Табакова).

А хто ж ми насправді? Українці?! Наші бабусі й дідусі народилися в період побудови нової імперії – радянського союзу, у період нещадних голодоморів, у період страшних репресій і неіснуючої українізації, у період безглузвих звинувачень, розстрілів і заслань, заслань... у період винищення церкви, культури, української науки, мови, літератури, словом, усього, що мало дати здорові пагінці українського етносу. Тож не

дивуємося, що вони, виховані в СРСР, у душі наскрізь фальшивого комунізму чи то соціалізму (загалом «щасливого майбутнього») переважно не сприймають нічого українського, користуються колись нав'язаною «великою» мовою, мрійливо згадуючи свою радянську минувшину. І не хочеться їм пам'ятати ні голодного дитинства, ні розкуркулення, ні колективізації, ні безкінечних нестатків усього, найелементарнішого – харчів, одягу... Про щось т. зв. «духовне» майже не йшлося, не було коли. Вони тяжко працювали й виховували наших батьків. Віддавали в російськомовні дитячі садки, школи, інститути, бо ж інших не було. Наші мами і тата були щасливими жовтенятами, піонерами, комсомольцями; раділи, що їх прийняли у ці початкові комуністичні ланки першими, ніж їхнього сусіда по партії; натхненно вчили російськомовні вірші про Леніна, партію, «всеоб'ємлющую» перемогу великого жовтня. Їм не дали право обирати. Обирати не можна було нічого – ні з чого було обирати. А хто насмілювався – опинявся далеко, для таких «обранців» в імперії були свої місця (теж колись загарбані, по-іншому імперії не множаться; однак все одно розпадаються – усі, без винятку! так що є надія) – Сибір, Далекий Схід – концтабори для політв'язнів, для «інакомислящих». Але українці – як та квітка ломикамінь – виживають, пускають коріння. Причому часто саме на чужині українці стають свідомими самих себе, зникає пелена малоросійства, крила з'являються, очі відкриваються – прозрівають. Щоправда, хто «вопекі волі великою» очі піднімав, тому їх закривали, назавжди (як, наприклад, В.Симоненку).

Отож наші батьки, живучи майже в соціалізмі, народжували нас. А ми – то вже дійсно «щасливе покоління»: дитинство без війни й голоду, у «красивих» советських чобітках (чи то хлопчику їх шили, чи то дівчинці – невідомо) і шкільній синьо-коричневій уніформі. Було все – та не було нічого. Не було мови, не було культури, не було книжки... Українського не було нічого! Українською не було нічого! Наші батьки знову й знову

стояли в чергах на «хрущовку», у чергах за меблями, у підписках на хороші книги (щоправда, на додаток до серії української літератури, приміром, давали малорозумну макулатуру з марксизму-ленінізму), а в часи перебудови – уже й за хлібом. Коли ж то їм було час підняти голову – справжнім українським трударям (шкода, що не усвідомлювали вони себе українцями, випалила імперія все, та не все!), десь щось видобути зі своєї свідомості, попорпатися у глибинах своїх, помислити над буттям власним?.. І хтось-таки порпався... спочатку в собі... потім у таборах (лише вдумайтесь – В.Стус загинув за ґратами концтаборів у 1985 році – початок т. зв. перебудови).

А ми йшли в російськомовні школи, хтось іще встиг побути жовтенятком і піонером (наприклад, я), читав книжки про мудрого Леніна й інший непотріб. Чомусь саме зараз спадає на думку той факт, що вірші в дитячому садочку до всіх свят ми вчили російською, усі сценарії були російськомовні – і це в українських Прилуках! А вдома мені читали Наталю Забілу, радянську письменницю, але мудру й помірковану.

1986 року мої батьки, переїхавши з Чернігівщини, шукали в Слов'янську (Донецька область, хоча, власне, у сьогоднішніх умовах пояснювати, де знаходиться Слов'янськ, – смішно, смішно до сліз) українську школу, бодай український клас, – не знайшли. І пішла я в російську школу, де вивчення української почалося лише з другого класу, і стала моєю «рідною» мовою – російська. Так було до 1996 року, допоки з ініціативи професора В. Т. Горбачука у Слов'янському педагогічному інституті не з'явився філологічний факультет, відділення української мови та літератури. І це все трапилося в моєму російськомовному житті!

Україна почала жити в мені. Історичні факти, не домисли й дописи, а виключно факти змінювали свідомість. Україна в мені з'явилася вчасно, у 17 років, коли обираєш життєвий шлях, коли формуються ідеали, система цінностей, знань і переконань. Мої україномовні викладачі, яких Василь

Тихонович, без перебільшень, збирав практично по всій Україні (тут дійсно поєдналися Схід і Захід) говорили й учили переконливо, бо вірили в українське, утверджували українське, без зайвого перебільшення й нав'язування, спокійно й упевнено, як уміють лише українці.

2000 рік. Я почала свою педагогічну діяльність у звичайній Слов'янській школі, 10-11 класи. Уявіть, 9 років незалежності України, а українськомовний 10 клас, у якому мені пощастило бути класним керівником, налічував 12 школярів, натомість російськомовних класів – два – більше ніж по 20 учнів. Пояснення зайві. І таких буцім дрібних прикросців безліч. Слов'янськ, у якому мені довелося жити майже 30 років, зневірив у можливості відбудови й бодай якогось просвітлення. Мені траплялися люди, які соромилися того, що їхні батьки говорять українською. Я зустрічала таких, які були впевнені, що українська мова – то перекручена російська. А на просте запитання: як постала Росія? ніхто не міг дати розумної відповіді. Шкода. Люди з вищою освітою переконували мене в тому, що «Донбас ніколи не був територією України», що «не треба нам нав'язувати свою українську мову, історію». Але ж історію не можна нав'язати – вона одна! Просто треба шукати, читати, аналізувати, мислити, а не послуговуватися вже готовими висновками, створеними для потреб тієї чи тієї політичної сили, утвердження «великого і могутнього». Тим, хто ще сумнівається, раджу розпочати знайомство з Україною з книги В.Т.Горбачука «Барви української мови», де за приємною, незаполітизованою назвою приховані страшні факти (виключно факти!) української історії загалом, всеохоплюючої «допомоги й підтримки» «старшого брата» (як каже народна мудрість, з такими родичами й ворогів не треба).

Війна. На долю сьгоднішніх українців (свідомих і підступних) випала війна, справжня, сучасна, нищівна, безжальна... як і будь-яка війна. Для мене це не було випробовуванням власних переконань. Я навіть і не

знала, що настільки люблю свою Україну... своїх єдиних сусідів, хто має здоровий глузд, своїх колег, які не зрадили, навіть подумки, честь і гідність кафедри української мови та літератури (однак були й такі, на жаль, для яких робота на кафедрі української мови та літератури – то лише робота, і аж ніяк не переконання), свого наукового керівника, який не залишився в окупованому Донецьку... врешті всіх, хто свідомо чи підсвідомо вірить в Україну, її правду, вірить у щось невидиме й святе, що нас об'єднує, вірить у непереможний дух козацтва, вірить у себе! Я поважаю тих, хто стоїть на засадах утвердження й розбудови України на європейському ґрунті, бо не може ж у самому «серці Європи» Європи не бути. Українці – нація інтелігентна, поміркована, смілива й наполеглива. Тож саме зараз настав той час, коли слід завзято братися до роботи.

Війна. В окупованому Слов'янську я з двома маленькими дітьми, батьки, чоловік – військовий, родичі – сепаратисти (інших Бог не дав). Чоловік працював, ми – чим могли – допомагали, ризикуючи дітьми, собою. Залишалися в місті майже до останнього (за 10 днів до визволення Слов'янська виїхали, і то не всі), виїжджали складно, з багатьма пересадками. Їхали на Хмельниччину, а родичі – хто в Москву, хто в Пітер, Белгород... і решту безкрайньої імперії. А потім були ще і ще переїзди. Допомагали малознайомі, а то й зовсім незнайомі люди, за що їм усім доземний уклін і щира подяка.

За свою роботу й ризик чоловік більше року «відмивається» від сепаратизму; поза підозрою лише ті, хто як щури покинули місто.

Після звільнення Слов'янська найрідніші люди повернулися додому відбудувувати, склити, розбирати завали... Однак такої ненависті, невдоволення, сепаратизму, відкритого чи прихованого, я не зустрічала. Щонайменше 70% жителів Слов'янська щиро вірять у «добрі імперські наміри», «торжество русского міра», російську мову як єдино можливу (при цьому не володіючи російською мовою, суржик – ось мова Донбасу).

Останній навчальний рік у Слов'янську – то відверте пекло дурості й п'їтьми. Жодних аргументів, бодай трішки знань з історії – нічого, лише ненависть до України, яка їх вигодувала й терпляче тримає на своїх плечах. Нікому й на думку не спадає замислитись, чому вони такі? Чому вони, українці, самих себе ненавидять? Чому цигани в тому ж таки Слов'янську знають українську мову й свято бережуть свою? А українці терміново вишукують у своєму родоводі російське коріння й зрікаються себе? Що відбувається? Чому сьогоднішня школа так мало приділяє уваги патріотичному вихованню? Чому українознавство як навчальна дисципліна є факультативною? Чому сьогодні в Слов'янську ЗОШ № 5 набрала переповнені два класи російські (більше 30 учнів) і лише один клас український (близько 18 школярів)? Що думають батьки цих дітей? Що неодмінно повернеться «спасительная» Росія, яка зруйнувала (у прямому розумінні) третину їхнього міста? Ні!!! Де вихователі й педагоги, викладачі вишів, училищ? Де історики й соціологи, культурні й церковні діячі? Де теле- і радіопередачі з історії, інтернет-ресурси? Де потужна, всеохоплююча Правда? Факти? Архіви? Щоденно й щогодинно треба нести у світ широкий Україну! Українське слово! Бо Росія й сьогодні активно втілює в життя слова Солженіцина двадцятилітньої давнини про «...8-10 чисто русских областей» на території України. Проте не завадило б історично уточнити, де чие? хто куди хоче? і де етнічних українців більше?..

Нас визнають у світі, та ми не визнаємо себе. Нас шанують, історією й культурою нашою захоплюються, піснями зачаровуються... А ми себе не шануємо, а ми себе не вивчаємо.

Як і завжди, тримається Україна на купці патріотів. Як і завжди, мало хто їх чує, майже ніхто не дослухається. Молоде покоління красивих юнаків і дівчат росте, як і колись, як і десятки років поспіль, в умовах облудної імперської брехні.

Щира подяка моїм батькам, які говорили зі мною українською, а тепер говорять українською до моїх дітей, мамі – що читала мені українські книжки українською мовою, татові – що виховував (і, сподіваюсь, йому це вдалося) у мені свідому громадянку України.

Слава Україні!

Горбачук Д. В.

**МОВНА СИТУАЦІЯ І МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ 60-х РОКІВ
XX СТ. У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ
ВАСИЛЯ ТИХОНОВИЧА ГОРБАЧУКА**

Мовна політика, як складова національної політики будь-якої держави, останнім часом стала привертати увагу як політиків-практиків, так і вчених (істориків, політологів, лінгвістів). Для того, щоб уміло провадити сучасну мовну політику, необхідно враховувати уроки історії. Саме тому історія мовного будівництва в Україні привертає увагу сучасних дослідників. Різного роду заборони, утиски, а також короткотермінові періоди відносно вільного функціонування української мови неодноразово згадуються й аналізуються в наукових, науково-популярних і публіцистичних виданнях М.Степаненка, В.Горбачука, О.Куця, Л.Нагорної, Л.Масенко та інших. Питанням мовного планування в різні періоди державного життя України присвячені також дисертаційні дослідження О.М.Данилевської, Ж.А.Шевчук, Т.В.Тумай, В.В.Заблоцького, Г.Л.Вусик, Л.П.Рапацької та ін.

Василь Тихонович Горбачук, родом з Берестейщини, ще в юному віці усвідомив себе українцем. Роки навчання у Львівському державному університеті імені І.Франка виховали у ньому справжнього Патріота, людину, котра щиро вболівала за українство, його майбутнє. Протягом життя Василь Тихонович працював у різних містах України, багато подорожував, спілкувався з різними людьми. Свої враження занотовував у

щоденник. «Щоденник містить цілу галерею людських персонажів, літопис і опис подій, обставин, фактів, картин – і все це з погляду одвічної народної правди та сумління» [2, с. 4].

Пропонуємо на розсуд читачеві окремі думки Василя Тихоновича з приводу мовної ситуації і мовної політики періоду 60-х років минулого століття.

Період 60-х років ХХ ст., коли настало певне послаблення політичного тиску, залишається неоднозначним у плані мовного будівництва. Процес десталінізації, покликаний до життя ХХ з'їздом КПРС, ініціативами окремих представників вищого політичного керівництва СРСР, і пов'язані з цим демократичні тенденції породжували надію українського суспільства на лібералізацію національно-культурної політики, відкривали шлях до відродження рідної мови, багатовікових народних традицій. Саме тому прояви патріотизму, поодинокі випадки «відкриття» України у середовищі простих людей справляли на Василя Тихоновича особливо яскраве враження: *«Знайшовсь один-таки козак серед мільйона свинопасів». 29 березня 1962 року організовано вечір у Вінницькій музиколі, присвячений пам'яті М.В.Лисенка. З доповіддю виступив «заслужений учитель УССР Мерзляков» – колись був учнем Лисенка – на російській мові. У такому ж дусі відбулось і відкриття вечора. І от з залу хтось під час доповіді крикнув: «Чого російською мовою?!» [29.03.62]*; Цікаво, що цей товариш не володіє українською мовою, хоч і розуміє її... Мене зацікавило ще й те, що український патріотизм, виявляється, може бути і в людей, мовно асимільованих [03.06.65]; Виявляється, є багато людей, що з чужих стежок прийшли до усвідомлення своєї Батьківщини. А.Подолінний розповідав, що підлітком писав вірші українською і російською мовами. І лише після закінчення*

* Тут і далі цитати зі щоденника В.Т.Горбачука подано з родинного архіву родини Горбачуків

середньої школи, коли став читати «поза програмою», відкрився йому український світ. А справжня національна свідомість почала формуватись в інституті [20.06.66]; У Києві в грудні 1966 р. розповідали про такий випадок, що вкрай здивував пасажирів, про нього всі в місті заговорили: кондуктор трамваю (здається, по 10 маршруту): а) розмовляв по-українськи; б) завізши пасажирів до вокзалу, на останній зупинці сказав: «Щасливої вам дороги, шановні пасажирі!» [17.02.67]; Але чи є вихід з полону іншомовної стихії? Згадується Дзюба, також студентка з Горлівки, а оцей художник-сібіряк з Кіровограда (приїхав, щоб вивчити українську мову, відчуває себе українцем), а керівник хору в Вінниці (люблю мову, музику, але сталося так, що не знаю мови) [19.03.67].

Сподівання українського народу на лібералізацію національно-культурної політики після смерті Сталіна вже на початку 60-х років виявилися марними. Реальна життєва практика на тлі політичної відлиги кінця 50-х — початку 60-х років довела, що національно-культурна мовна політика не зазнала суттєвих змін, поступово набувала нових, не властивих і неприйнятних для неї форм. Одним із чинників зросійщення України і, відповідно, пригнічення всього українського була русифікація міст за рахунок приїжджих неукраїнців (переважно росіян) і недопущення українців (мешканців сіл) до активного національно-культурного і політичного життя республіки. Таким чином, населення міст, які здавна сприймалися як економічно і культурно розвинутіші за села, різко стало зросійщуватись. Так, уже на 1959 рік, за даними органу Українського суспільно-культурного товариства (Варшава), в Україні понад 80% росіян проживали в містах. Причому статистичні дані наступних років дають ще більш гнітючу картину. Слід також зазначити, що велика кількість українців – мешканців міста вже зросійщилась, і тому частка національно свідомих українців-городян стане ще меншою. А великі індустріальні міста (Донецьк, Дніпропетровськ, Луганськ, Харків) стали чисто

російськими або майже чисто російськими. Про це з боєм констатує Василь Тихонович під час подорожей:

У Донецьку ніде її [української мови] не чути. Тільки в трамваї якась нужденна, погано одягнена, з покритим зморшками і вимученим лицем щось сказала по-українськи маленькій дівчинці, яка крутилась біля неї.

Така ж картина і в Запоріжжі. Правда, випадково шофер таксі, у якому я їхав, теж розмовляв зі мною по-українськи.

У Донецьку трапляються зрідка вивіски українською: їдальня (а то навіть бачив таке «їдальня»), установа «приймає по понеділках і суботам». Більшість вивісок, усі оголошення – російською. Біля кількох книжкових кіосків звертався до продавців по-українськи, одні з них зразу навіть не розуміли, про що мовиться, всі відповідали по-російськи.

Усю дорогу з Запоріжжя в Донецьк приглядався до краєвидів, до хат, сіл, до тих, що входили й виходили з вагонів. На душі боляче й тривожно.

У Запоріжжі вранці глянув у вікно готелю. Був вражений: величезна хмара диму «Запоріжсталі» заслонила горизонт, злившись з небом, Дніпром, степом. Щось величне, гігантське, загадкове.

Такі ж заводи й тут, у Донецьку. А темніють терикони-гори. Скільки видобуто багатств! На землі, під землею, навіть з Дніпрової води, нашими руками. І врешті в своїй країні ми чужинці. Ходиш як на еміграції. Твоя мова стала для всіх чужою і смішною...[08.06.65];

Вранці о 7 год. вирушив у Миколаїв. Дорога вже знайома. Зразу помітно, що на Миколаївщині щораз більше, ніж на півночі, проявляється вплив російської мови: часто вивіски на магазинах та установах лише російські, пасажери, що сідають, теж намагаються говорити по-російськи. Національний дух тут наче розріджений або принишк чи загнаний у куток. Нова колонізація, змішування різних народів ослабила національні почуття, а то й зовсім воно зникло, залишилась подекуди лише

мова. Села зустрічаються рідше, але якісь безобразні, розсипані. Зустрічаються біля дороги кладовища. Це, швидше, смітники. Відчувається, що мертві не мають ніякої ціни, до їх пам'яті ніякої поваги, їм ніяких почесностей. Можливо, смерть так часто косила людей, часи були такі тривожні й мінливі, що живим було ніколи ховати як слід померлих. Вивозили за село і скидали як попало.

Чим ближче до Миколаєва, тим більше відчувається пульс цього великого і цілком зрусіфікованого міста [08.08.65].

Найбільше обурює той факт, що міщани, які їдять вирощене землеробською працею, з презирством ставляться до селян, зневажають їх труд: **Місто і село**. Сталась між ними поляризація. По-перше, мовна. Кожен міщук, який вже перекрутився, з неприхованим презирством слухає просту мову селянина. Далі, сама система зіштовхнула економічні інтереси (чи матеріальні умови). Місто хліб має, село – ні. В 33 році у місті одержували пайки, селяни пухли. Зараз все стало дорогим. Міщани злі на селян за високі ціни [21.08.64]; Колись у черзі давали муку, підійшов якийсь колгоспник, взяв своїх три кілограми і почав ще просити крізь сльози (здаєка приїхав, четверо дітей, нема чим годувати). З черги почали кричати на нього: замість того, щоб працювати в колгоспі, ходить по чергах та ще й хоче два рази взяти. Його голос так довго мені не забувався. Той, що робить хліб, його не має... За моє жито мене й побито! Вони ж і не нашої мови. Панки не хочуть бути до них подібними. Мова теж стала ознакою їх приниження [22.09.63].

Особливо яскраво ця зневага відчутна у плані мовних і культурних уподобань:

Сценка в магазині. (В універмазі на вул. Фрунзе). Підходжу до прилавка, де продаються платівки. Якась сільська низенька жінка, років 40, нужденно одягнена, руки поморщені, висохлі й спрацьовані, обличчя

пооране лихом і працею, згрубіле від вітрів, змарніле від недоїдання, вибирає собі платівки, просить продавщицю програвати ту, яку вибрала.

З репродуктора якась співачка голосно по-сільському співає:

... корівоньку пропила

З сусідкою Хвеською,

З кумою Параскою.

З кумом Іваном,

Сусідом Степаном...

Жінка вибирає тільки українські записи, її українська мова, забитий украй вигляд та й репертуар про Хвесьок і Парасок викликає глузливу посмішку в нечисленних присутніх. Продавщиця наче злорадіє з примітивних пісень і їх нещасного адепта. Запам'ятався зовнішній вигляд молодого високого дурибала, який з висока поглядав на цю сцену і начебто готувався сказати якийсь дотеп. Жінка наче відчувала на собі гніт чогось стидного, смішного, того, що оточуючі зневажають, соромляться, бо дивилась якимось вниз, не сміла підняти голови, наче боязно крала ці пластинки, наче хотіла вирвати українську пісню з оточення негідників, з брудних рук і занести її туди, де її люблять.

Я спочатку відчув наче сором, наче біль. Якийсь рух душі наче штовхнув відійти звідси, не признаватись, що це – сестра моя по крові і мові, а це звучать пісні – прояви духу твого народу. Ось корінь того сорому, що примушує бути не подібною до простого народу. Через мить підходжу ближче, попросив жінку пропустити, вибрав дві платівки (без програвання), спитав ціну, заплатив. Тут і моя дружина (бо у мене не вистачало грошей) сказала кілька фраз. Ніби щось обірвалось: дурибало став серйозний, проковтнувши щось, змінилось обличчя продавщиці, а жінка наче випросталась. Справив враження мій одяг, зовнішній вигляд, чиста літературна мова, бо це для міської голоти має неабияке значення. Вони наче зрозуміли, що українською піснею цікавляться культурні люди.

Яке нещастя! Українська мова, культура асоціюється із забитим селом, колгоспом. І пісні підбирають ніби для дискредитації української пісенної культури. Скільки є шедеврів, а де вони?! А що роблять сучасні письменники і композитори? Стали горляями? І цей зігнений народ носить на своїх плечах тих, що з нього насміхаються! [15.04.64].

Варто відзначити, що попри намагання когорти шістдесятників, влада здійснювала заходи, спрямовані на посилення роботи «по інтернаціональному вихованню трудящих, по вихованню в них безмежної любові до великого російського народу і всіх народів нашої Батьківщини» [1, с. 103]. Такі заклики неодноразово лунали на партійних зборах, зафіксовані в постановах пленумів ЦК компартії Радянського Союзу і України в 1959, 1960, 1962 роках. Не для кого не секрет, що проголошена на папері інтернаціоналізація означала не що інше, як русифікацію всіх національностей Радянського Союзу. Книжка «Інтернаціоналізм чи русифікація» Івана Дзюби (1965), котру розповсюджували самвидавом, є яскравим підтвердженням думок тогочасної національної еліти України. З іншого боку, ставлення владних структур до тих, хто бодай читав цю книгу (арешти, переслідування, позбавлення роботи) є свідченням реальної «демократії». Василь Тихонович на собі відчув дію цієї «демократії». І не він один: *П. розповідав про одного знайомого відставника. Він служив офіцером у Севастополі. Часто розмовляв українською мовою. Пришили справу, що хотів створити українську військову організацію. Чого з іншими військовими говорив по-українськи? Дали п'ять років. Коли почав кінчатись строк, то підіслали провокатора, той вговорював зробити якийсь замах. Послав к чорту його. Тоді підстроїли так: недалеко від того місця, де він працював, два типи «домовлялись» про якусь диверсію, так, щоб він децю чув. Дали ще п'ять років за те, що знав про змову і не доніс. Після закінчення цих п'яти знайшли ще якусь причіпку і лише завдяки*

Матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції
амністії його реабілітували, визнали невинним, призначили пенсію. Отже,
зараз пенсіонер [20.08.64].

Політика злиття націй, зафіксована в програмі КПРС і затверджена на XXII з'їзді 31 жовтня 1961 року, яка вилася у «формування нової історичної спільноти – радянського народу», проголошену у доповіді Л.Брежнєва на XXIV з'їзді КПРС (1971) [1, с. 104, 107], тільки підтверджує ілюзорність «відлиги» 60-х років.

З іншого боку, лінія партії у цьому питанні лишається неухильною – від інтернаціонального виховання до повного злиття націй (читай: абсолютного зросійщення всього Радянського Союзу). А національно-культурні зрушення – це прагнення невеликої купки інтелігенції, яке не збігається з баченням партійного керівництва.

Процес русифікації, як свідчать документальні матеріали та щоденникові записи Василя Горбачука, охопив усі без винятку сторони духовного життя українського народу, став на перепоні подальшого розвитку науки, літератури і мистецтва, визначив зміст і спрямування засобів масової інформації, відповідним чином відбився на релігійних процесах. Цілком природно, що подібна політика і практика, здійснювання на державному рівні, підсилена ініціативою окремих керівників, поступово приносила свої результати. Орієнтуючись на далеку перспективу, партійна номенклатура звертала неабияку увагу на освітню сферу. Адже саме в школі формується майбутнє країни. З метою приховання правдивої картини і заграючи з національно свідомою інтелігенцією використовували різні засоби, зокрема маніпуляцію офіційними статистичними даними.

Так, за офіційною статистикою, у середині 60-х років в Україні у 82% шкіл навчання проводилось українською мовою. Якщо зважити, що українці становили майже 77% усього населення, то 82% україномовних шкіл – це аж надто гарно. Однак тут і приховується статистична

маніпуляція. Річ у тому, що українська мова як мова навчання вже на рубежі 50-60-х років ставала прерогативою сільських шкіл, які були переважно початковими і мало наповнюваними. У містах же українські школи або були у меншості, або не відповідали нормальному уявленню про освітній заклад: *Сьогодні розповідав я на лекції про принципи навчання рідної мови. Піднявся шум: а чого у Вінниці російські школи? Навіть у Бару російська школа, де там росіяни! У четвертій школі, наприклад, майже одні українці, а школа російська!* [11.09.64]; *Дуже сумне враження справляють українські школи м. Кіровограда. Третя школа має непогане приміщення, але №10, №7, а особливо п'ята і дев'ята. Ніяких умов для навчання! Останні дві школи існують наче на сміх, на кару, на острах* [22.04.67].

Ще одним чинником антиукраїнського виховання Василь Тихонович вважає підбір кадрів в освітній сфері. Наче навмисно викладати українську мову і літературу доручають тим, хто або не знає цей предмет, або, ще гірше, зневажає українську мову: *Одним із засобів боротьби з підлеглою нацією є насаджування глупоти. Пригадую, Х. колись розповідав, як його викликали в райком і послали працювати вчителем української мови. – Та я ж поняття не маю про цю мову, зовсім не знаю граматики, не вмію писати грамотно, не знаю літератури. – Нічого. Говорити вмієте? З роботою справитесь!* [27.11.63]; *Коли я їхав електричкою з Ірпеня в Київ, то звернув увагу на розмову двох добродіїв. Один, очевидно, директор чи завуч, розповідав своєму напарнику (українською мовою) про якусь учительку, до якої він пішов на урок. На уроці вона почала зітхати, триматись за зуби, ойкати, про щось питати учнів, а потім: «И зачем мне дали эту украинскую литературу?! Кому она нужна?!»* [18.02.64]; *СШ № 13 м. Вінниці. Школа українська, а панівна мова в учительській – російська. Українську мову викладає росіянка Н., якій цей предмет нав'язали, бо не було нічого іншого дати (дружина*

військового, треба ж влаштувати) [25.05.65]; У десятій школі Д., Т., вчителі української мови, так погано ведуть свій предмет, що можуть більше викликати зневагу до цієї мови. Дисципліна в класі дуже погана, уроки ведуться на дуже низькому рівні [22.04.67]; Сьогодні на перерві студенти III українського заговорили, що їм майже всі дисципліни читають російською мовою, обурювались, чого це так. Чумакова кинула репліку: «А якщо й читають по-українськи окремі викладачі, то так, що краще було б по-російськи». Хтось Д. згадав: інколи якесь українське слово навмисне перекрутить, повторить кілька разів, щоб викликати зневагу до української мови, щоб осмішити її [19.03.67].

Важливим каналом русифікації, виховання негативного ставлення до українського, на думку Василя Тихоновича, є возвеличення горе-українців, манкуртів, тих, хто своєю поведінкою, творчістю, мовленням викликає огиду і зневагу до української мови і культури: *Доручити вовкам пасти овець, лисицям – стерегти курей, ворогам України – займатись її українізацією, піклуватись про її культуру і майбутнє [12.09.66]; Прикладом крайньої інтелектуальної тупості може служити газета «Радянська освіта». За цілий рік не було ні однієї статті, вартої уваги. Це теж має своє негативне значення. За останній час у російських журналах з'явилися твори, що звернули на себе увагу, викликали дискусії, підняли загальнолюдські проблеми. А у нас? Оця zdeгенерована частина письменників цупко тримає свої позиції, цензура в Україні особливо «цензурна». Я слухав доповідь Д. про Шевченка і думав, що посередність немалу шкоду приносить. Він наче й патріотично настроєний, але так розповідає про Шевченка, що ні в кого не викреше іскри [27.11.63]; Гнітюче враження справив кінофільм «Люди не все знають» М.Стельмаха. Взірєць якогось тупоумства, примітивізму. До речі, українською мовою, багато сцен пересипані народними думами. Така продукція приносить значно більше шкоди, ніж заборона української мови*

й культури. Хоч біля нас було пусто, але й та невеличка частина публіки, що потрапила в зал, зміцнювалась у своїх українофобських почуттях. Нікчемні самі по собі герої, препогана мова (бо ж актори української мови не знають, вивчили її тут для заробітку, тому й звучить вона неприродно), тошнотний сюжет, погана гра – усе навіть у мене викликало сумнів у цінності нашої культури, штовхало на думку, що це щось справді другорядне порівняно з російською. Візьміть наші газети, журнали. Яка там сірятина, примітивізм навіть порівняно з російськими. Не дають ходу талановитому – от і все. Це теж засіб [06.11.64]; Виявляється, асиміляцію можна проводити рідною мовою, використати для цього можна рідну історію, культуру. Велику роль тут відіграє література. Досить відсепарувати письменників-патріотів, розплодити слизняків і популяризувати з усіх сил творчість цих останніх. Народ від такої культури і літератури поволі почне відвертатись [16.03.66]; Чи не частина цієї політики ще й таке: все-таки сприяють (відносно) тому, щоб у видавництві, скажем, «Радянська школа» друкувати вчителів. А як у літературі? Цим досягається: 1) наплив примітивщини, що само по собі в існуючих умовах дуже бажане для держави явище; 2) це дасть можливість на ранніх ступенях виявити ренегатів, на яких можна буде покладатись, вирощувати їх, а небажаних притиснути [19.03.67].

На жаль, щоденникові записи Василя Тихоновича Горбачука майже не містять нотатків світлого й щасливого характеру. Та і як їх було шукати в умовах насильства над людською сутністю? Адже попри критику культу Сталіна і проваджувану ним політику, в Україні здійснювалась антинаціональна мовна політика, основним завданням якої було поступове й планомірне знищення української мови й культури. Процес русифікації охопив усі без винятку сфери духовного життя українського суспільства. Здійснювані заходи викликали різке зниження авторитету української

мови, розуміння її як непрестижної. Василь Тихонович, живий свідок тої епохи, досить яскраво описав цю ситуацію:

У нові часи розпочався ще більш облудний наступ. Ріст національної свідомості, політичної активності вимагав винайдення нових шляхів, засобів для старої політики. І ось українська мова, література, історія, традиції використовуються проти народу, його ж мови, культури, історії. Так переконливіше, згубніше. Засушити на корені! Сам чорт краще не придумає! Чим не геніально – українською мовою прославляти його катів (Петра I і т.п.), поширювати великодержавницькі ідеї і настрої, обпльовувати саме тих, завдяки кому ще існує ця мова.

А національна гідність як «виграє»! Всі українські письменники – учні російських письменників (навіть Шевченко). Всі історичні події, перемоги – при підтримці старшого брата. Сам термін «старший брат» чого вартий!

Для учнів ця мова стає якимось непотрібним довантаженням, яке навіть утруднює вступ до вузу, легше ж вступити тому, хто не складає українську мову (на один предмет менше) [15.10.62].

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови / Віктор Кубайчук. – К.: «К.І.С.», 2004.

2. Подолинний А. Урок Василя Горбачука: слово редактора / Анатолій Подолинний // Горбачук В. Мої вінницькі дороги: сторінки зі щоденника (1961-1966 роки) / Василь Горбачук; підготовка тексту і редагування А.М.Подолинного. – Слов'янськ: Вид-во Б.І.Маторіна, 2014. – С. 3-5.

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ

Зустрілися ми вперше з Василем Тихоновичем Горбачуком на початку мого студентського життя в 1996 році, коли він був деканом філологічного факультету. Упродовж навчання в інституті він викладав у нас різні дисципліни. Завжди серйозна, урівноважена людина, яка зі щирим серцем ставилася до своїх студентів, дослухаючись до їхніх проблем, заслуживши цим безмежну повагу в них. Ми не пропускали жодної лекції, а однокурсники слухали навчальний матеріал і дивувалися тому, як професор Василь Тихонович умів тримати аудиторію в зацікавленості та увазі. В аудиторії ж завжди панувала атмосфера доброзичливості.

Спілкування зі студентами й викладачами в цієї дивовижної людини продовжувалося й за стінами аудиторій, на перервах та після занять. У цей час професор захоплював нас не лише навчальним матеріалом, але й усією красою студентського життя. Велика заслуга Вчителя була в тому, що він заснував альманах «Євшан», завдяки якому розвивав наукові та творчі здібності обдарованої молоді факультету.

На цьому він не зупинився, саме з його ініціативи на факультеті для студентів було розпочато викладання спецкурсу «Журналістика». На цих заняттях нас знайомили з азами публіцистики, вчили бути цілеспрямованою й наполегливою людиною, яка могла б розібратися у всіх явищах суспільного життя країни і світу тощо.

Звичайно ж, така непересічна особистість як Василь Тихонович, мала визнання не лише на рівні Слов'янська та Донеччини. Професор Горбачук був членом Спілки журналістів України, у своїх наукових статтях порушував громадсько-політичні теми, переймався проблемами державотворення, статусу державності української мови. Його наукова й

громадська діяльність і на сьогоднішній день має багатьох прихильників по всьому світу.

Спілкуючись із цією геніальною, витриманою, активною людиною, ми ніколи не замислювалися над його долею, минулим життям, через що саме йому довелося пройти... Ми, сьогоднішнє покоління, можемо тільки зараз собі уявити те, чому він так хотів донести до студентів силу й важливість українського слова. Без мови немає й держави.

Після закінчення інституту мені випав щасливий квиток – працювати з цим викладачем у тандемі: він читав лекції, а я проводила практичні заняття з дисципліни «Державність мови». Нещодавно знайшла аркуш зі знайомим почерком, на якому він писав мені теми практичних робіт, список додаткової літератури, і відразу пригадалися його поради, настанови. Спільно ми навіть провели соціальне опитування серед студентів про двомовність у нашому регіоні. З чого у нас вийшов дуже цікавий навчальний матеріал на тему нового незапланованого практичного заняття.

Згадуючи Василя Тихоновича, залишаюся вдячною талановитому педагогу за ту можливість працювати з ним разом на одній кафедрі. Саме завдяки нашій плідній співпраці виникло бажання вступити до аспірантури, залишаючись вірною справі Педагога, любов до якої прищепив професор Горбачук.

І в останні роки життя В.Т. Горбачук плідно працював, продовжував цікавитися рідним вишем, факультетом, своїми учнями та студентами. На жаль, у цей час ми з ним зустрічалися вже дуже рідко, але в ті дні, коли він приходив до рідних стін ВНЗ, він цікавився моїм життям, науковою діяльністю, аспірантурою, бо я для нього назавжди залишилася його студенткою. А він для мене – Великим Учителем, Видатним Науковцем і Справжньою Людиною.

БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ СЛОВ'ЯНСЬК

(зі спогадів колег та однодумців)

Для створення дійсно цивілізованої держави важливим є високий рівень культури її населення, який можна досягти завдяки збереженню системи національних традицій. Одним з виявів національного відродження є створення мовно-культурних спільнот, діяльність яких спрямована на етнічне відродження. Значний внесок у таке відродження зробив професор Слов'янського педуніверситету Василь Тихонович Горбачук. Своє тривале творче життя він пов'язав з українським словом. Тонко відчуваючи всі барви цього милозвучного слова, дуже тішився ними, бо над усе любив Україну. Його виграноване українське життєве кредо стало й життєвим кредом багатьох вихованців. Зокрема колишня студентка, а нині доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики Інституту української мови НАН України Катерина Григорівна Городенська кількома словами схарактеризувала Василя Тихоновича так: «Він жив, щоб жила українська мова».

Катерина Григорівна згадує, що пан Василь для випускників філологічного факультету Кіровоградського педінституту 1970 р. назавжди залишився в пам'яті як неперевершений фахівець з методики викладання української мови. Вона вбачає таємницю такої незабутності в тому, що він «зачаровував їх магією слова, якою так щедро обдарував його сам Господь Бог і яка втягувала студентську аудиторію в орбіту стійкої уваги. В.Т. Горбачука знали вчителі всієї України, бо працювали за його методичними рекомендаціями, викладеними в опублікованих ним працях. Тоді він, сорокарічний, уже був одним з найавторитетніших, найвідоміших українських методистів. Світився від щастя, коли чув джерельно чисте рідне слово, і глибоко засмучувався від зневажливого ставлення до української мови, особливо з боку тих українців, які прагнули

якнайшвидше стати радянським народом. Проте він ніколи не впадав у відчай, не опускав рук, намагався хоч дешицю внести в розвій рідної мови. Це були для багатьох уроки громадянської мужності та ідейної непохитності. Не вдавався Василь Тихонович ні до гучних закликів, ні до менторських повчань. Він переконував усіх своїми твердими національними переконаннями, своєю глибокою незрадливою любов'ю до української мови в найдраматичніші періоди власного життя. Навертав і нас, молодих, кого тодішні політичні вітровіння могли занести безвість-куди, до національних витоків, виховував українську ідентичність. Той, хто навчався у Василя Тихоновича або працював чи спілкувався з ним, неодмінно ставав свідомим українцем, подвижником у боротьбі за українське слово, чітко визначав свої національно-мовні пріоритети. Неоцінений його внесок у розвиток української філології в педагогічних інститутах російськомовних регіонів України...». З величезної поваги до свого «незабутнього Вчителя» Катерина Григорівна й за життя Василя Тихоновича й по його смерті опікується філологічним факультетом Донбаського університету – його власним дітищем. Вона наче Берегиня для багатьох аспірантів, кандидатів і докторів, тобто колишніх вихованців та колег Василя Тихоновича в Слов'янську.

Народилася ця людина – Легенда Донеччини – 27 квітня 1929 року на Берестейщині в с. Міжлісся тоді ще на території Польщі, а нині Березівського району Брестської області Білорусі.

У 1947 р. він закінчив із золотою медаллю СШ №1 у Березі-Картузькій, у 1952 р. – з відзнакою філологічний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка, рік працював сільським учителем на Миколаївщині, потім навчався в аспірантурі (1953-1956 рр.). З 1956 р. – на викладацькій роботі в педагогічних вишах України: у Вінницькому, Кіровоградському та Слов'янському педінститутах. Кандидат педагогічних наук (1959р.), доцент (1964р.), професор (1990р), член Національної спілки

журналістів України, Відмінник народної освіти. Наукові пошуки професора Горбачука міг узагальнити й захист докторської дисертації, проте за націоналістичну позицію органи радянської влади не дозволили її захищати, а в Слов'янськ (останнє місце його викладацької діяльності), якому Василь Тихонович присвятив більше ніж 30 років, відправили наче у вигнання.

Завідувач кафедри української мови та літератури (1984-1998 рр.), засновник і декан філологічного факультету (1996-2003 рр.) Слов'янського державного педагогічного інституту (зараз Донбаський державний педагогічний університет) опублікував понад 180 наукових та громадсько-політичних праць (зокрема 8 книг) з проблем сучасної української мови, діалектології, лінгводидактики, есперантології та суспільно-політичних питань.

Закінчив життєвий шлях Василь Тихонович Горбачук 25 грудня 2013 року в м. Ірпінь на Київщині. Тоді, напередодні Нового року, колишні аспіранти «мчали» на таксі за тисячу кілометрів, аби провести в останню путь свого Вчителя, Педагога, Наставника, згадуючи його слова. Якось у спогадах Василь Тихонович писав: «Що примушує людину долати важку дорогу, аби постояти в поминальний день біля вибитого в камені імені рідної людини, віддати їй шану? Безперечно, повага до пам'яті. Так і нація, щоб жити, розвиватись, мусить пам'ятати...».

Це був «передостанній дисидент», як стверджував товариш й однодумець Василя Тихоновича Євген Сверстюк, який на той час був останнім і пережив давнього друга лише на один рік.

Василь Тихонович, будучи смертельно хворим, знав, що «його свічка догорить» до Новорічних свят і поспішав привітати колег зі святом. У його останньому листі вияскравлено риси Людини, яка завжди доленосно впливала на життя інших.

Останній лист

**Свій лист адресую всім викладачам, студентам та співробітникам
Донбаського державного педагогічного університету**

Дорогі друзі, шановні колеги!

Ми вступаємо в Новий ювілейний 2014 рік. Це рік 75-річного ювілею нашого навчального закладу. З висоти часу й свого віку приємно спостерігати за змінами, що відбуваються. Велике задоволення маю, коли чую звістки про захисти докторських та кандидатських дисертацій, про відкриття спеціалізованої вченої ради та інші здобутки викладачів та студентів. Коли ми з дружиною у 1974 році переїхали у Слов'янськ, то професорів та доцентів в тодішньому інституті було менше, ніж зараз на одному філологічному факультеті.

Майже двадцять років тому я був одним з ініціаторів відновлення філологічного факультету у нашому виші, бо саме це було дуже потрібною справою для нашого регіону. Мені приємно, що я маю відношення до цієї великої роботи й новому філологічному факультетові вдалося стати одним з найчисленніших та найяскравіших в Україні. Сьогодні перепрошую в тих, кого це неприємно торкнулося свого часу, дякую побратимам і соратникам, колективу кафедри української мови та літератури, на плечі яких впав головний тягар роботи та чия підтримка дозволила мені не тільки розпочати Велику справу, але й гідно завершити її. Тож, святкуючи ювілей, є багато славних сторінок, які варто згадати.

Особлива вдячність тим, хто сьогодні опікується університетом та факультетом за те, що наші мрії та сподівання не зникли в нікуди, а продовжують давати достойні плоди. Наснаги Вам й віри в себе та в неухитність українського духу!

Напередодні новорічних та різдвяних свят щиро бажаю радості, любові, достатку в домі, щасливої та щедрої долі, а впевненість у завтрашньому дні хай назавжди наповнює Ваші серця!

Сподіваюся, що Ви підходите до цих свят з новими здобутками і далекосяжними планами. Нехай Новий рік та Різдвяна Зоря принесуть у Ваші домівки веселий настрій, здоров'я, щастя, гучну коляду та зігріють радістю серце.

Щасливого Нового року та веселого Різдва!

Зі щирою повагою, професор – Василь Горбачук

Цей лист того ж дня з'явився в фойє університету для адресатів, а вже на наступний день під ним виставили портрет адресанта з традиційною чорною стрічкою, у вишівській газеті «Педагог» розмістили некролог «Слово-прощання» й «Останній лист». Слов'янськ охопила скорбота за Великим подвижником, трударем на освітянській та просвітницькій ниві, який наполегливо і впродовж тривалих років поширював історію рідної держави, прагнув донести до своїх сучасників, особливо молоді, українське слово й заповіт «Свою Україну любіть...».

Василь Тихонович прожив життя саме так, як зазначала Ліна Костенко: «Єдине, що від нас залежить – принаймні вік прожити як належить». Він зазнав голод, війну, окупацію, гонінь, за радянських часів припиняли видавати його праці, звільнення з викладацької роботи, поневірянь, від був свідком нищення українців, його викликали на допити. Життя випробовувало не раз, але ніщо не зламало сили духу, мужності, вірності власним ідеалам і прагненням, лише загартувало, зробило поборником і захисником рідного слова.

На думку Ольги Карабльової, доцента кафедри української мови та літератури в Слов'янську, «... архетип Мудрого Старого є цілковито зреалізованим у персоналії професора Горбачука... Стрижнем світовідчуття пана професора був україноцентризм, глибинне усвідомлення ним ролі української мови, культури в подоланні українським народом постколоніального синдрому, в націє- і державотворенні. ...Досить часто Василь Тихонович дарував студентам і викладачам незабутні зустрічі з визначними культурними й політичними діячами: неодноразово до Слов'янська приїздили на його запрошення Р. Іваничук, Д. Павличко, Є. Сверстюк, В. Овсієнко, Г. Костюк та ін.».

У 1994 р., збираючись відвідати батьківський край – Слов'янщину, професор Ратгерського університету (США) Віталій Кейс звернувся до громади української діаспори з проханням розповісти, що цікавого є в Слов'янську. Йому відповіли, що таких місць три: українськомовна газета

«Вісті», український дитячий садочок «Квітонька» та філологічний факультет педінституту, створений професором В. Горбачуком. Як зазначає голова Слов'янського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка Володимир Савенко, «... у такому порядку пан Кейс і відвідав названі місця. Цікавими були зустрічі з українськими журналістами, дітьми й персоналом першого та єдиного тоді українського дитсадку, та найдовше затримався в Слов'янському педінституті. Василь Тихонович умовив заокеанського колегу прочитати на філфаці курси шекспірознавства й української літератури діаспори. Тодішні випускники й досі пам'ятають лекції професора Кейса».

Це не було побіжним знайомством, той упродовж багатьох років опікувався факультетом: величезні пакунки з книжками, часописами, літописами від волонтерів української діаспори; подарунок унікальної бібліотеки українських літераторів Америки, Канади, Бразилії, Чехії, Німеччини та інших країн світу; спеціальні доларові стипендії для обдарованих студентів – патріотів філологічного факультету.

Уся трудова діяльність Василя Тихоновича репрезентована оригінальними творчими знахідками:

На факультеті підготовки вчителів початкових класів відкрито українське відділення – паросток майбутнього філологічного факультету (1990 р.).

Започатковано спеціалізований гуманітарний клас у ЗОШ №1 (1993 р.), який був першою в Слов'янську базою підготовки майбутніх філологів. Українську мову та літературу в ньому викладали колеги-однодумці професора Горбачука. Багато хто з випускників гуманітарного класу стали студентами філологічного факультету, а пізніше – директорами шкіл, кандидатами наук, доцентами тощо.

У 1996 р. створено в Слов'янську факультет філологічного спрямування – то була заповітна мрія Василя Тихоновича, мрія, для реалізації якої він доклав чимало зусиль. Завдяки його сподвижництву,

ентузіазму та наполегливій праці багатьох однодумців школи Донеччини, Луганщини, Харківщини одержали фахівців з української філології. Розширено коло наукових досліджень у галузі лінгвістики, діалектології, фольклору, літературознавства, культурології. Від 1993 р. за сприянням професора Горбачука є аспірантура зі спеціальності «українська мова». Захищено дисертації, сформовано певні традиції, на факультеті працює чимало вихованців Василя Тихоновича. До підбору кадрів він завжди ставився надзвичайно ретельно. Як великий патріот, закоханий в українське слово, глибоко обізнаний з історією України, пан Василь вважав, що викладач української мови та літератури повинен бути передусім пропагандистом. Саме така людина, на його переконання, зможе передати майбутнім учителям не лише фахові знання, але й зацікавити предметом, виховати гордість за історію нації, любов до України, сформувати такого вчителя, якого потребують школи Донбасу. Викладачі філологічного факультету повинні готувати майбутню інтелектуальну еліту країни. Саме так декан ставився до студентів і у відповідь мав їхню величезну повагу та любов.

Створення науково-дослідного центру «Південна Слобожанщина» (1996 р.) передбачало перспективні фольклорно-етнографічні та діалектологічні дослідження південного регіону Слобожанщини.

Започатковано видання літературно-художнього часопису «Євшан», у якому студенти та викладачі факультету мали й дотепер мають змогу випробовувати свій поетичний чи прозовий хист. Власне провідну мету альманаху маркує глибинний зміст його назви, адже євшан – це приворотне зілля, яке за легендою, повертає на Батьківщину, до свого, рідного. Саме таку назву запропонував Василь Тихонович, бо цей половецький ботанізм символізує надважливіше – проблему повернення української національної свідомості зденаціоналізованим масам та «інтернаціоналістами»-безбатченкам.

Василь Тихонович був надзвичайно активним просвітянином – одним із засновників слов'янської «Просвіти», яка й нині працює за «Українським календарем пам'ятних дат», укладеним ним.

Декан філологічного факультету створив оазис українського слова саме в Слов'янську. За його ініціативи та безпосередньої участі завжди проводили заходи з національно-культурного виховання студентів: пам'ятні літературні дати, Дні української мови й писемності, Дні Матері, Шевченківські читання, ушанування героїв ОУН-УПА, експедиції студентів українського відділення в Прикарпаття під егідою організації ОУН-УПА (1996 р.), «круглий стіл» з нагоди сторіччя від дня народження Романа Шухевича тощо.

Отже, для багатьох Василь Тихонович залишився Вчителем та Педагогом, життєвим кредом якого, як зазначає Валерій Романько, «були слова: «Ніхто нам не допоможе – усе залежить від нас, берімося до чесної праці». Мудре й тихе світло Наставника сакралізувалося в душах його однодумців, колишніх аспірантів, колег. Третій рік поспіль філологічний факультет 27 квітня вшановує пам'ять декана, професора, учителя, педагога, людини, яка в серцях багатьох залишила слід, уже традиційним заходом – Горбачуківськими студіями.

Органічною, природною потребою Василя Тихоновича було творити, писати, досліджувати. Він не полишав писати до останніх хвилин життя, щедро ділився досвідом, філософськими міркуваннями, власними спогадами про видатних особистостей України, поспішав сказати якомога більше. Непересічна яскрава особистість, визначний мовознавець і методист, людина великої енергії та здібностей, добрий і щирий колега, мудрий і виважений наставник – таким пам'ятають почесного декана філологічного факультету професора Василя Тихоновича Горбачука. Він і сам став видатною особистістю в Україні, Людиною-Легендою Слов'янська. Так, він жив, щоб жила українська мова.

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОНЕЧЧИНИ

Глущенко В. А.

УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕТОД

В українському мовознавстві співіснують два різні підходи до лінгвістичного методу: він інтерпретується або як гетерогенний, або як гомогенний феномен. Це відбиває тенденцію, притаманну наукознавству взагалі.

У наукознавстві термін *метод* уживається в різних значеннях – у широкому (як спосіб, знаряддя й засіб пізнання) та вузькому (як сукупність прийомів, процедур і операцій дослідження).

Наукознавці кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. найчастіше трактують метод у вузькому смислі, розглядаючи його як сукупність певних прийомів, процедур і операцій, тобто як гомогенний феномен.

Так само й термін *лінгвістичний метод* уживають у двох значеннях. О. О. Селіванова інтерпретує лінгвістичний метод, по-перше, як «спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей мови як об'єкта лінгвістики», по-друге, як «систему процедур аналізу мовних явищ та / або перевірки отриманих результатів» [12, с. 339]. Перше з цих значень є широким, друге – вузьким.

Найчастіше лінгвістичний метод трактують у вузькому смислі.

Такий підхід відбився в поширеній класифікації лінгвістичних методів. Так, О. О. Селіванова поділяє методи лінгвістичних досліджень на загальні та лінгвістичні. До загальних дослідницьких зараховує спостереження, індукцію і дедукцію, гіпотезу, аналіз і синтез, таксономію,

порівняння, формалізацію, ідеалізацію, експеримент, фальсифікацію, моделювання [там же, с. 339; 11, с. 49–51].

Проте ці феномени є операційними елементами (операціями, прийомами чи процедурами); інтерпретація їх як методів є очевидним спрощенням. Так, моделювання може використовуватися як прийом у різних методах, зокрема в порівняльно-історичному. Якщо вважати моделювання методом, треба визнати, що воно в одних випадках виступає як метод, а в інших як прийом. У зв'язку з цим заслуговує на увагу теза О. О. Селіванової про те, що «прийом може мати статус методу залежно від забезпечення ним конкретного результату дослідження» [11, с. 49]. Можливо, авторка саме це мала на увазі, вказуючи при описі порівняльно-історичного методу, з одного боку, на «методику лінгвогеографії», з іншого, на «лінгвогеографічний метод» [там же, с. 53–54] (отже, один метод уживається в складі іншого).

Суперечливість такого підходу видається очевидною. На нашу думку, він призводить до «розмивання» поняття методу.

Отже, зазначені операційні елементи (спостереження, індукцію і дедукцію та ін.), які, безперечно, входять у структуру різних методів, вважати власне науковими методами недоцільно. Є всі підстави розглядати їх як наукові прийоми. Характерно, що М. П. Кочерган інтерпретує індукцію і дедукцію, аналіз і синтез та гіпотезу як «вихідні прийоми наукового аналізу мовного матеріалу» [6, с. 209–211].

З нашого погляду, ототожнення методу з операційними елементами збіднює поняття лінгвістичного методу; метод певним чином відмежовується від принципів і підходів, які не включаються в його структуру.

У зв'язку з цим ми хотіли б навести думку С. Б. Кримського, який стверджував, що «метод не може бути редукований до чисто інструментального функціонування, до простого знаряддя» [7, с. 111].

Поряд з тенденцією ототожнювати методи з операційними елементами в наукознавстві спостерігається протилежна тенденція – відривати операції (прийоми, процедури) від методів, розглядати операційні елементи окремо, як самостійний феномен. При цьому між методом і прийомами постулюється тісний зв'язок, але саме зв'язок різних феноменів, а не частин одного феномена. На наш погляд, це, так само як і ототожнення методу з прийомами (процедурами, операціями), збіднює поняття методу. Операційні елементи мають бути включені в структуру методу як його складова частина.

У широкому смислі науковий, у тому числі лінгвістичний метод розглядають як шлях пізнання, його вид і спосіб, знаряддя й засіб. Таке трактування є класичним: його витoki можна знайти вже в Аристотеля, на нього орієнтувався й Г. Гегель.

Так, С. Б. Кримський визначає науковий метод як «систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об'єктів». Метод «відрізняється від методики та техніки тим, що окрім технічної, процедурної частини включає також їх теоретичне усвідомлення та особливі пізнавальні принципи», він «знаходиться в єдності з певною теорією чи теоріями» [8, с. 373].

У структурі методу С. Б. Кримський виділяє дві частини. Це, по-перше, «конструктивна частина методу». Сюди входять принципи методологічного аналізу, зразки та антизразки їх предметного втілення, а також умови застосування методу. По-друге, це «алгоритмічно-процедурна частина методу». У цю частину автор включає «стандартні правила», «процедури», «алгоритмічні рецепти», «нормативи» та «вимоги» [7, с. 111–114].

Отже, науковий, у тому числі лінгвістичний метод у широкому трактуванні слід інтерпретувати як гетерогенний феномен.

Перспективним видається тлумачення лінгвістичного методу як складної логічної одиниці з певною структурою [13, с. 258].

За визначенням Б. О. Серебренникова, науковий метод узагалі та лінгвістичний метод зокрема – це «певний підхід до досліджуваного явища, певний комплекс тверджень, наукових і чисто технічних прийомів», тому «метод завжди є системою» [там же].

Узагальнивши цю концепцію, Л. П. Іванова зазначила, що у структурі методу можна виділити два основні компоненти: «теоретичне обґрунтування певного підходу до аналізу мовних і мовленнєвих фактів» і «методику дослідження, що з нього випливає» [5, с. 231].

Погоджуючись з Л. П. Івановою в цілому, ми хотіли б відзначити, що, беручи до уваги роль конструктивістських моментів у науковому пізнанні, поняття методу слід пов'язувати з поняттям мети.

За умови включення в структуру методу мети дослідження в ній може бути виділений телеологічний компонент.

На нашу думку, лінгвістичний метод необхідно розглядати як одиницю, що включає в себе три різні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний.

Це твердження, висунуте В. І. Постоваловою [10, с. 24], було розвинене й обґрунтоване в наших публікаціях [3, с. 12–13; 1; 2; 4].

У межах зазначеного підходу комплекс наукових прийомів (процедур, операцій) та методика їх застосування становлять лише один з компонентів методу – операційний.

Звернімося до онтологічного компонента методу. Онтологія виступає в ролі засобу, за допомогою якого дослідник сприймає світ як деяку певним чином розчленовану цілісність, подану йому в системі філософських категорій. «Підсистема» онтології є й логічно першим

кроком, задаючи категоріальне бачення об'єкта дослідження, і логічно останнім, включаючи в себе отримані результати. З цього випливає, що як належність онтологічного компонента наукового методу доцільно розглядати такі засоби пізнання, як принцип і підхід.

Науковий принцип є найважливішим методологічним засобом, теоретико-методологічною основою методу. У ролі принципів виступають глобальні твердження з широким радіусом дії, що мають стратегічне значення [9, с. 102].

Науковий підхід, тісно пов'язаний із принципом, визначає напрям дослідження, проте він, на відміну від принципу, не є безпосереднім знаряддям пізнання; підхід відбивається в принципах, прийомах і процедурах певного методу [там же, с. 24].

Викладена й аргументована тут концепція лінгвістичного методу, як нам видається, «знімає» протиріччя, тією або іншою мірою притаманні іншим концепціям.

Трактування лінгвістичного методу як складної логічної одиниці, що включає в себе онтологічний, операційний і телеологічний компоненти, видається перспективним з погляду вивчення одиниць і категорій усіх мовних рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глущенко В. А. К вопросу о структуре лингвистического метода / В. А. Глущенко // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методич. сб. / отв. за вып. В. А. Глущенко. – Славянск, 2001. – Вып. VIII. – С. 3–6.

2. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура / В. А. Глущенко // Мовознавство. – 2010. – № 6. – С. 32–44.

3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.)

/ Глущенко Володимир Андрійович / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. – Донецьк, 1998. – 222 с.

4. Глущенко В. А. Теорії лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. / В. А. Глущенко // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. А. Глущенка]. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2015. – Вип. 2. – С. 6–17.

5. Иванова Л. П. Курс лекций по общему языкознанию : научное пособие / Людмила Петровна Иванова. – К. : Освіта України, 2006. – 312 с.

6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філол. спеціальностей вищих закладів освіти / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.

7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / Сергій Борисович Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.

8. Кримський С. Метод / С. Кримський // Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – С. 373.

9. Подкорытов Г. А. О природе научного метода / Геннадий Алексеевич Подкорытов. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1988. – 224 с.

10. Постовалова В. И. Историческая фонология и ее основания : опыт логико-методологического анализа / Валентина Ивановна Постовалова. – М. : Наука, 1978. – 203 с.

11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

13. Серебренников Б. А. Проблема взаимоотношения общей методологии, лингвистической науки и частных методов лингвистического

исследования / Б. А. Серебренников // *Общее языкознание : методы лингвистических исследований / отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1973. – С. 257–313.*

Куцак Г. М., Жукова М. К.

**ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НАЗВ ОСІБ З ЕЛЕМЕНТАМИ
ОЦІННО-ХАРАКТЕРОЛОГІЧНОЇ СЕМАНТИКИ
(на прикладі розмовно-ненормативної лексики Донеччини)**

Номінативна практика суспільства із соціально-культурними, етнопсихологічними, когнітивними та іншими чинниками викликає значне зацікавлення в сучасному мовознавстві і, зокрема, дериватології. Мовленнєва діяльність людини – не лише саме спілкування, це й процес добору засобів називання різних фрагментів дійсності, створення лексичної одиниці як наслідку своєрідної матеріалізації думки тощо. Поява різних словесних знаків, які називають повторювані складники людського життєвого досвіду, пов'язана насамперед і здебільшого з номінативно-репрезентативною функцією мови [4, с. 26].

Переходячи від фази «реалія об'єктивної дійсності» до фази «номінація», слово набуває певних ономасіологічних ознак, які вкладає в нього номінатор. Виявлені вони здебільшого в різних формальних виразниках похідної одиниці. У номінативній ієрархії похідне слово посідає чільне місце, бо відбиття дійсності відбувається «розчленовано», частинками, які пов'язують одну реалію дійсності з іншою. Похідна одиниця – ономасіологічна структура, у якій поєднано ономасіологічну базу (формальний засіб із результативним значенням) та ономасіологічну ознаку (вихідні значення мотивувальної одиниці) [2, с. 266]. У цих своєрідних ономасіологічних моделях словотвір ніби акумулює надбання народу в номінативній практиці.

Характер номінації, як зазначила А. Архангельська, залежить від різних чинників: ознаки самого об'єкта, а також «особливості номінатора як особистості інтелектуальної (номінатор є носієм суми знань про відповідний клас об'єктів), культурної (сума знань про об'єкт як представника класу завжди формується на тлі матеріальної та духовної культури), соціальної (номінатор є носієм суспільної думки мовного колективу, певних соціальних констант...), біологічної (номінатор є носієм не лише суспільних, а й індивідуальних оцінок, емоцій, переживань) та мовної (номінатор є носієм лінгвокреативного мислення, знань про мовні закономірності та носієм мовної інтуїції)» [1, с. 22]. На процес номінації впливає також і територіальна ознака суб'єкта словотворення.

Серед похідних одиниць розмовно-ненормативної лексики Донеччини заслуговують на увагу іменникові утворення, бо вони становлять найбільшу кількість номінативних груп – назв осіб за різними ознаками, предметів, явищ тощо. У них виявляємо узвичаєну формулу ономасіологічного моделювання: добре відома для мовців мотивувальна одиниця (ономасіологічна ознака) поєднана з типовим, апробованим словотворчим засобом (ономасіологічною базою).

Традиційні репрезентанти ономасіологічної категорії предметності, зокрема й назв осіб, – суфіксальні іменники, де в ролі ономасіологічної бази виступають словотворчі форманти. Напр., для найменування особи з елементами оцінно-характерологічної семантики в межах аналізованої лексики обрано модель, де в ролі ономасіологічної бази виступає суфіксальний формант *-ник* зі значенням особи, а ономасіологічної ознаки – вихідне значення, узагальнене уявлення про діяльність, оцінно-характерологічні особливості людини, напр.: *бешкетник*, *баловник* – еквіваленти судження «той, хто робить, зчиняє *бешкет* (*балується*)» [3, с. 125-126]; *жартівник* – «чоловік, який любить *жартувати*» [3, с. 141], *загравальник* – «хлопець, який залицяється (*заграє*) до дівчини» [3, с. 143],

дотепник – «дотепна людина» [3, с. 140]; *бабник* – «чоловік, який упадає за жінками (розм. *бабами*)» [3, с. 124]. В ономасіологічному аналізі деяких досліджуваних лексем постає проблема інтерференції. Одна з причин появи на території Донеччини інтерферентних явищ – тривалий контакт різнодіалектних систем. Взаємовплив між російською та українською мовами спостерігаємо в назвах осіб, мотивованих російським словом, напр.: *вредник* [3] походить від *вредн(-ый)* (укр. відповідник – *вередливий*), *взяточник* [3] – від *взятк(-а)* (укр. відповідник – *хабарник* (від *хабар*)).

У ролі ономасіологічної бази, конкретизованої ономасіологічною ознакою «дія», «зовнішня ознака», виступає й продуктивний словотворчий суфікс *-ун*, напр.: *балакун* (*балакати*), *бормотун* (*бормотати*), *брехун* (*брехати*), *жартун* (*жартувати*), *капризун* (*капризувати*), *крикун* (*кричати*), *чепурун* (*чепурний*), *чистун* (*чистий*), *лисун* (*лисий*) [3]. За такою ж ономасіологічною моделлю, але під впливом явища інтерференції, утворені діалектні назви *болтун* [3] (рос. *болтать* – «говорити»), *драчун* [3] (рос. *драаться* – «битися»).

Широковживаними є ономасіологічні одиниці з репрезентантом ономасіологічної бази суфіксом *-ач*. Роль ономасіологічної ознаки виконують мотивувальні основи – іменники, прикметники, дієслова, напр.: *губач* (*губа*), *лобач* (*лоб*), *вусач* (*вуса*), *патlach* (*патли*), *довгач* (*довгий*), *лахмач* (*лахматий*), *кульгач* (*кульгати*), *насмiхач* (*насмiхатися*), *шмаркач* (*шмаркати*) [3] тощо.

Подібно до згаданих вище ономасіологічних структур утворено й назви із суфіксами *-ак(-як)* (*лисак*, *простак*, *сліпак*, *добряк*, *сопляк*, *товстяк*, *хитряк* [3]), *-ань* (*здоровань*, *носань*, *окань* (від *око*), *патлань*, *пузань* [3]), *-ець* (*поганець*, *сліпонець*, *смiливець*, *сопливець* [3]) та ін.

Надзвичайно цікавими в межах аналізованої лексики є ономасіологічні структури, де ономасіологічна база виражена за допомогою суфікса *-л(-ил-)*, а ономасіологічною ознакою виступає дія або

ж якась зовнішня чи внутрішня риса людини, напр.: *базікало* [3] (із мотивувальною основою *базікати* – «говорити багато, беззмістовно, про щось неістотне»), *брехло* [3] (із мотивувальною основою *брехати* – «казати неправду»), *патякало* [3] (із мотивувальною основою *патякати* – «говорити про щось неістотне, пусте, не варте уваги»), *швендяло* [3] (із мотивувальною основою *швендяти* – «ходити туди-сюди (переважно без певної мети, без потреби); тинятися»), *дурило* [3] (із мотивувальною основою *дурний* – «розумово обмежений чоловік»), *здоровило* [3] (із мотивувальною основою *здоровий* – «який має велику фізичну силу») тощо. Суфікс *-л(-ил-)* в розмовно-ненормативній лексиці трапляється набагато частіше, ніж у похідних одиницях української літературної мови. Імовірно, це спричинено емоційним (подекуди зневажливим) забарвленням, якого додає суфікс *-л(-ил-)* агентивним назвам. Адже він утворює іменники середнього роду на позначення осіб чоловічої та жіночої статі, що, безперечно, асоціативно пов'язано з певною суб'єктивною оцінкою, розмовним характером номінативної одиниці. Відбувається специфічне поєднання оцінно-характерологічного значення мотивувальної основи з емоційно забарвленим результативним значенням словотворчого засобу. Це підсилює семантичну прозорість номінативної одиниці, полегшує її сприйняття.

Залежність семантики похідних одиниць від способу словотворення очевидна. Непомітно входячи в похідну одиницю, суфікс з агентивним значенням робить її не просто похідною, а й новою номінативною одиницею. Підхід до похідного слова як до ономасіологічної структури, а до процесу словотворення як до процесу номінації дозволяє поєднати старий досвід людини з новим, установити зв'язок між двома ракурсами: ментальним (світосприйняття) і лінгвальним (словотвірною-номінативним).

Отже, назви осіб з елементами оцінно-характерологічної семантики в межах розмовно-ненормативної лексики Донеччини мають переважно

традиційну ономасіологічну структуру, виокремлюючись лише поодинокими специфічними моделями, частково зумовленими територіальними ознаками суб'єкта словотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А. М. До питання про засади побудови загальної ономасіологічної моделі номінації / А. М. Архангельська // Мовознавство. – 2007. – № 4-5. – С. 20-35.

2. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразование / Е. С. Кубрякова // Языковая номинация. Виды наименований / [под. ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – С. 222-303.

3. Леснова В. В. Номінація рис людини в українських східнословобожанських українських говірках : монографія / В. В. Леснова. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 193 с.

4. Языковая номинация (общие вопросы) / [под. ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Падалка Р. М., Ворона Н. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОЗОНІМІВ У РОМАНІ-ДИЛОГІЇ

«ПЕРЕДДЕНЬ ДОБИ ВОДОЛІСВОЇ» А. ФЕДЯ

Попри численні праці в галузі літературно-художньої ономастики в цілому й антропоніміки зокрема, актуальним і досі залишається дослідження ономастичного простору творів українських письменників. До досліджень із літературно-художньої ономастики варто привертати увагу не лише мовознавців, але й школярів, яким цікаво було б дізнатися, чому відомі їм письменники саме так назвали своїх героїв. Це обумовило актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає в огляді наявного потенціалу літературно-художніх антропонімів твору та їх аналіз із позиції семантики та будови. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

розглянути поняття прозоніму, визначити кількісний склад та продуктивність іменувань персонажів.

Імена «героїв» творів регіональної художньої літератури частково теж є складовою загального атласу антропонімів Донецького краю, бо події роману розгортаються на теренах Слобідської України. У романі-дилогії їх усього 308 номенів. Кожен із них трапляється певну кількість разів:

- *Данилко (син Гертруди) – 627 разів.*
- *Антон (син Натки) – 313 разів.*
- *Натка (мати Антона) – 221 раз.*
- *Феня Дмитрівна («названа сестра Гертруди») – 180 разів.*
- *Іжболдін («учитель математики», «він здатен на все, коли йому хтось залле сала за шкуру», хоча «справляв враження людини порядної, розсудливої...») – 125 разів.*
- *Інанна («молодша дочка Фені», «відмінниця») – 123 рази.*
- *Яким Панасович («одноногий комірник») – 113 разів.*
- *Ціміданов («з хама пан»), Харківська Гертруда Іванівна («...за очі її називали «Герой труда») – по 99 разів.*
- *Писарчук Кузьма Миколайович («учитель історії і директор школи») – 97 разів.*
- *Леонтій, Сталін – 74 рази.*
- *Ляшиха – 66 разів.*
- *Петро (Зоренас) – 65 разів.*
- *Іван Петрович Прохватилов (міліціонер) («...у дитинстві безпритульна дитина...», «...навчався у колонії А.С.Макаренка») – 59 разів.*
- *Климентій Ляшов («...вдавав із себе глухого...»), дід Орій – («дідуган, пілікає на скрипці») – по 5 разу.*

- *Марія Іванівна (вчителька) – 50 разів.*
- *Капітанша (Катерина Костянтинівна) – 40 разів.*
- *Ленка – 39 разів.*
- *Радивон (батько Данилка), Настя Усова – по 35 разів.*
- *Св.Юрій – 29 разів.*
- *Василина («горянка») – 27 разів.*
- *Павлентій – 26 («Брехнею йде він все життя.», «...Павлентію вдалося спровокувати скандальчик...»).*
- *Люська (поштарка) – 25 разів.*
- *баба Брякальша – 24 (скандальна баба).*
- *Василько (молодший брат Данилка), Тамарка («подружки з першої парти»з Ленкою), Єва (Пампушка, дружина Якіма) – по 23 рази.*
- *Люципер («..строчить» доноси на сусіда), Гринь («Гринь був з батраків»), Улита Іванівна («...була батрачкою, а потім сільською активісткою й першою колгоспницею...»), Костянтин («син голови колгоспу»), Рябий (Іванов, «директор підсобного господарства») – по 22 рази.*
- *Серафима («Горбоноса,циганкувата дочка...»), Стратон («професійний кавалерист будьонівського гарту»), Іван («заготівельник райспоживспілки»), баба Оріся Петрівна («колись була вчителькою») – по 21 разу.*
- *Астроном («...він учений і знає все, що на небесах і на землі») – 18 разів.*
- *Корній, Нінель Камінчучка («...живе за вигоном»), Дуська – по 17 разів.*
- *Векла («колишня фронтовичка...»), Данило Галицький – по 16 разів.*

- *Дмитро Васильович Підгайний (архітектор обласного міста), Микола Пирогов («...хірург») – по 15 разів.*
- *Василь Макарович, Лідія Підлісна (співачка), Володимир Сосюра – по 13 разів.*
- *баба Бражничка, баба Зоя («свекруха Фені») – по 11 разів.*
- *Сірбога («називали попом»), Пандора, Вітька (4класник), Ленін, Ганна – по 10 разів.*
- *Петро Петрович Перепечкін («начальник паспортного стола»), дід Причина «жаднюга», баба Вера, Нінка («...значиться професоршою...»), Коновалов – по 9 разів.*
 - *Гітлер, Закусило (голова сільради), дід Борис – по 8 разів.*
 - *Акулина, Фрау Катрін («німкеня»), Пахомович (завферми), Св.Володимир, Володька (брат Якіма), Сидір Артемович Ковпак («герой радянського союзу»), Клара (Маняша і Клара – сестри), Катря («мати розбишаки Костянтина») – по 7 разів.*
- *Костя («син голови»), Пацика, Хватов (зять Хомича, воєнком), Скицький («кращий алгебраїст класу»), Іван Калінович (голова), О.Пушкін, Надія (акторка), баба Гамалюска – по 6 разів.*
- *Єгор (батько Натки), Льонька (циган), Христина, Волобуєв-Табуреткін («пацан...з Росії») – по 5 разів.*
- *Петро І, Лавріненки, Кросний (генерал), Вобла, Бражник (учень 7 класу), Храмцов (заворг), Гоголь, Довгоносик, Сидір Артемович Ковпак («двічі Герой Радянського Союзу»), Богдан (наречений Василюни), Борька Колотій (фізрук), Гриць (Григорій Усов) (батько дітей Насті), Карл Маркс, Храмцов («...заворг»), Маняша («старша поміж сестер...»), Зіна Лушина (секретарка) – по 4 рази.*
- *Степан (тракторист), Кравченко («голова колгоспу»), Віра (була у притулку для бездомних дітей), Ганжа (вдовиця), Шевченко, Віра*

Засулич (революціонерка), Августин («теоретик богослів'я»), Володимир Васильович («...хворів на рак горла»), Наполеон, Доктор Фрейд, князь Олег, Шекспір, Таня (секретарка), Кузякін, Катря («мати розбишаки Костянтина») – по 3 рази.

- *А.С.Макаренко, Петер (син Гітлера), Пауль (син Гітлера), генерал Муравйов, Бодлер, Ілліч, Ілля Муромець, Ганна Кухта (розбитна), Катерина II, Микола (цар), Басса Лазарівна, Віктор (старшокласник), Цушко (завферми), Федя (водій), Ісаковський, Соска («бригадірша»), Катерина Мандрик-Куйбіда (член УПА), Микола («син був у Якіма розбитним...»), Пріська, Коваленко, Юлька, Вадим Швидкий («...кучер голови...»), Святий Георгій, Аскольд, Дір, Рильський, Вадим Євгенович (кучер), Хомич, дід Кирил, Маргарита (акторка), Іванов (начальник), Тьотя Поля (прибиральниця), Іннеса Арманд (революціонерка), Ковалевський («бувний володар заводу»), Климко («...поліцай...так і не виріс до повного імені Клим»), Валентина, Клавдія Андріївна (завклубом), Баба Ярова – по 2 рази.*

- *Петро (бухгалтер колгоспу), Наталя Ужвій (акторка), Верка («генеральша, розкошує щастям»), Степан («генерал...у Германії служить...»), дід Шнурко, Сірко, Бела, Патят («підпасич»), Пилип, Ситник (односелець), Орлов (поручик), Стогній, Мишко, Салтикова-Щедріна, Іван Степанович («голова правління колгоспу»), Терешко (привіз з війни акордеон «...й тепер натіхаря цугикає, закриває вікна й двері, щоб ніхто не почув»), Віктор Петрович (учитель малювання) – по 1 разу.*

Літературно-художні антропоніми Анатолія Михайловича Федя – продукт фантазії. Вони увиразнюють текст. Ретельний добір власних назв і майстерне введення їх у контекст наповнюють кожен онім значною інформацією й високою експресією. Особливості творення та вживання літературно-художніх антропонімів цілком вписуються в естетичну модерністську парадигму сучасного українського літературного тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булава Н.Ю. Антропонімія північної Донеччини як джерело вивчення етнокультурної специфіки / Н.Ю.Булава // Науковий вісник ВДУ. – Луцьк, 2004. – № 6. – С.84-88.

2. Федь А. Переддень Доби Водолиєвої / Анатолій Федь. – Канів: «Склянка Часу». – 2013. – 470 с.

Решетняк О. О.

БІБЛІЙНА СИМВОЛЕМА В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

ПИСЬМЕННИКІВ ДОНЕЧЧИНИ

(на прикладі творчості В. Щербатюк)

Символізація – одна з найважливіших мисленнєво-мовленнєвих операцій духовного розвитку та соціалізації кожного члена спільноти, а універсальним знаряддям такої операції і є символема, бо охоплює зону певних понять, позначаючи не поодинокі явища, а комплекс образів, і набуває властивості символічного знаку. Ці лінгвокультурологічні одиниці маркують глибинний зміст, часто не тотожній номінативному значенню. Водночас, за символемою закріплено словесні асоціації, що формують один символічний комплекс. Як особливі знаки вони перебувають на перетині різних реалій: мовної та культурної, корелюють із культурним континуумом, релігійною та мовною картинами світу, що, зокрема, збагачує та ускладнює їхню семантику. Не всі імена біблійного походження засвоєно національною мовною практикою. Натомість, статусу символу набули ті з них, що посіли чільне місце в концептуальній картині світу українського етносу.

Символема, і біблійна зокрема, – це складна лінгвокультурологічна одиниця, підґрунтям виникнення якої і є процеси пізнання та інтерпретації світу, диференціації його реалій, структурування знань, психологічного самозахисту та регулювання комунікації. Оприявлення семантики таких

одиниць уможлиблюють засоби символічної, а не мовної систем. Символему вияскравлює імпліцитне культурно-національне тло, яке усвідомлюють мовці, але не експлікують, звичайно, лексикографічні джерела, що засвідчує асоціативно-лінгвістичний експеримент. Оскільки Біблію задекларовано як найдавніше культурно-духовне надбання людства, то й конотативні значення біблійного ономастичного компонента так само потрібно покваліфіковувати культурно-історичними – вони мотивовані біблійними оповідями й можуть маніфестувати різноманітні риси та ознаки свого денотата. Реалізація символічних уявлень у когнітивно-комунікативній діяльності відбувається завдяки застосуванню лексико-фразеологічних і стилістичних засобів експлікації, тобто символічне значення можуть ретранслювати як окремі слова, так і словосполуки, фразеологізми, метафори, метонімії тощо. Символу не притаманна наявність власного механізму символізації значення лінгвістичних одиниць, тому він залучає семантичні механізми інших рівнів: метафори, метонімії тощо.

Упродовж останніх десятиліть питомої ваги набули дослідження літературної ономастики, і біблійної зокрема. Молоді письменники Донеччини до своєї мовотворчості так само залучають біблійні символи, на кшталт: *Іуда, Ісус, содом, нести хрест на Голгофу* тощо.

Вікторія Щербатюк застосовує оніми як Старого, так і Нового Заповітів. Можна виокремити біблійні символи, маркерами яких є антропоніми та топоніми Писання, що моделюють фразеологічне значення й констатують наявність постійного зв'язку таких сталих сполук із джерелом походження. Переважно, бібліоніми в молодій поетесі зберігають зв'язок з денотатом, тобто вжиті в нетропеїчному значенні, проте є негативно конотованими, наприклад: *«Та не хватило, Боже, духу, не кинувся на захист люду, стояв, дивився на різню... Чи зрадник я? Чи я*

Іуда? І як тепер я жити буду? Де спокій для душі знайду?» [2, с. 31]; *«І лиш один серед різні, серед жахливого содому забув про Бога і людей, себе картав: чи зрадив він?»* [2, с. 32]. Трапляються й випадки застосування символом у тропеїчному значенні, наприклад: *«Сичать людоїди, блукають перевертні всюди, згорьовані душі несуть на Голгофу хрести»*. [2, с. 28] – метафора; *«Ще нищать Ісусів морально безликі Іуди»* [2, с. 28] – синекдоха тощо. Зазначимо, що онім *Ісуси* в поезії Вікторії Щербатюк функціонує як позитивно конотований онім. Символеми маркують сучасний художній простір поетеси й увиразнюють її світосприймання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
2. Щербатюк В. Так просто про все і про тебе... : збірка віршів / В. Щербатюк, К. Бараненко. – Слов'янськ, 2010. – 73 с.

Луковенко Т.О., Сушко О.І.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТА *анти-* В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У медичній терміносистемі, як і в більшості галузевих термінологій, важливе місце посідають терміни з міжнародними терміноелементами. Назву *терміноелемент* ми розуміємо як «словосполучення, слово, морфема, її частина, які структурно вичленовуються в термінах певної терміносистеми, маючи постійну форму, регулярно використовуються для позначення одного чи кількох близьких понять чи ознак понять відповідної науки, характеризуються зазначеними ознаками більш, ніж в одному терміні» [1, с. 64].

Фахову лексику з окремими інтернаціональними терміноелементами досліджували А. Москаленко (супер-, ультра-, гіпер-, мікро-, міні-),

О. Сербенська (фото-), Н. Титаренко (авто-), Г. Чернецька (гідро-, макро-, мікро-, міні-, мульти-, термо-, турбо-) та інші.

Метою нашої розвідки є дослідження функціонування терміоелемента *анти-* в межах термінології медичної галузі.

Анти- – терміоелемент грецького походження, що означає протилежне положення, стан, дію, властивість [3, с. 427].

Лексеми з терміоелементом *анти-* в медичній термінології позначають:

1) назви станів: *антианафілаксія* (стан гіпосенсибілізації, що розвивається після анафілактичного шоку) [2, с. 67] і под.;

2) назви лікувально-профілактичних заходів: *антибіотикотерапія* (лікування антибіотиками) [2, с. 68], *антибіотикопрфілактика*, *антисептика*, *антивірусотерапія* тощо;

3) назви речовин: *антивітаміни* (речовини, що викликають пригнічення або повну втрату біологічної активності вітамінів і призводять до гіпо- чи авітамінозів навіть за умов достатнього забезпечення організму вітамінами) [2, с. 68], *антибіотики*, *антигормони*, *антидоти*, *антиметаболіти*, *антипрогестини*, *антиоксиданти*, *антифейни* тощо;

4) назви лікувальних заходів: *антибластика* (сукупність заходів з очищення операційної рани від пухлинних клітин, що залишилися після видалення пухлини) [2, с. 68] та ін;

5) назви ферментів, біологічно активних речовин: *антиренін* (фермент, що інактивує ренін крові) [2, с. 70], *антимутаген* (біологічно активна речовина, що є в клітині чи введена ззовні, що попереджує дію мутагену) [2, с. 69] тощо;

6) назви напрямків у медицині: *антинозологізм* (напрямок у сучасній медицині, що заперечує об'єктивне існування нозологічних форм) [2, с. 70] та ін;

7) властивості, здатності: *антикомплементарність* (властивість деяких речовин активувати систему комплемента без участі специфічних антитіл) [2, с. 69], *антигенність* (здатність деяких речовин викликати специфічну імунну відповідь) [2, с. 69] тощо;

8) інші назви: *антидарвінізм* (система поглядів на розвиток органічного світу, що заперечує біологічну еволюцію взагалі або вчення про природний відбір; у медицині виявляється запереченням еволюційної реакції людського організму на зовнішній вплив) [2, с. 69]; *антидотарій* (збірник рецептів протиотрут) [2, с. 69] та ін.

Деякі терміни з компонентом *анти-* мають додаткові значення й утворюють низку термінів-гіпонімів, які перебувають у відношенні підпорядкування та є видовими поняттями. Наприклад, термін-гіперонім *антиген* (високомолекулярні сполуки, здатні стимулювати імунокомпетентні лімфоїдні клітини й забезпечувати розвиток імунної відповіді) [2, с. 68] об'єднує такі видові номінації: *антиген аллогенний, антиген бактеріальний, антиген вірусний, антиген гранулоцитарний, антиген груповий, антиген клітинний, антиген ксеногенний, антиген органоспецифічний, антиген природний, антиген протективний, антиген соматичний, антиген Фроссмана* тощо; гіперонім *антитіла* (глобуліни сироватки крові людини чи тварин, що утворюються внаслідок потрапляння в організм різних антигенів) [2, с. 70] групує гіпоніми: *антитіла алергічні, антитіла алогенні, антитіла антилейкоцитарні, антитіла гетероімунні, антитіла секреторні* та ін.

Прикметники з терміноелементом *анти-* входять до складу терміносполук: *антианемічні засоби, антиангінальні засоби, антиаритмічні засоби, антиспазматичні засоби, антибластомні засоби, антигенна одиниця, антинуклеарний фактор, антиателектатичний фактор, антигормональні речовини, антиферментні речовини, антиміотичні речовини, антигенна структура клітини* тощо.

Терміноелемент *анти-* може поєднуватися як з питомою, так і запозиченою основою: *антиокислювач – антиоксидант*.

У медичній термінології спостережено також функціонування лексеми *антиантитіла* (антитіла, спрямовані до антигенних детермінантів молекули антитіла) [2, с. 67].

Медичним термінам з терміноелементом *анти-* притаманна полісемія, наприклад: *антивітамін* – 1) структурні аналоги вітамінів, що блокують їхню біологічну дію; 2) речовини, що перешкоджають асиміляції вітамінів в організмі [2, с. 68].

Синонімічні відношення демонструють терміни: *антитіла аллогенні – антитіла гомологічні, антитіла моновалентні – антитіла одновалентні, антиконвульсійні засоби – протисудомні засоби, антимітотичні речовини – каріокластичні речовини, антиателектатичний фактор – легeneвий сурфактант – поверхнево-активна речовина легень* тощо.

Отже, на сучасному етапі міжнародні терміноелементи є одним із продуктивних способів творення термінів, що підтверджує, зокрема, висока продуктивність терміноелемента *анти-* в термінології медичної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєв Р. С. Поняття терміноелемента з погляду теорії номінації / Р. С. Беляєв // Мовознавство. – 1990. – №3. – С. 64–65.
2. Энциклопедический словарь медицинских терминов / [гл. ред. Б.В. Петровский]. – М.: Советская энциклопедия, 1982. – Т.1. – 464 с.
3. Энциклопедический словарь медицинских терминов / [гл. ред. Б.В. Петровский]. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – Т.3. – 512 с.
4. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: Монографія / І. М. Кочан; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л., 2004. – 518 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ АКТИВНИХ І ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У МОВОЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ

(на матеріалі праць науковців Донеччини)

Проблема синтаксису українських наукових текстів є малодослідженою, що спричинено величезною складністю аналізу синтаксичного рівня мови, добору фактичного матеріалу, потребою залучення комплексу методів для отримання об'єктивних результатів. Після кількох десятиліть використання в науковій сфері переважно російської мови взагалі зникла проблема синтаксису українських наукових текстів, бо їх було дуже мало і в них нерідко вживали конструкції, які порушували чи обмежували синтаксичні норми української літературної мови [2, с. 35]. Негативні наслідки спричинило те, що під впливом російської мови часто-густо вилучали питомі синтаксичні елементи – словосполуки, моделі речень тощо і натомість запозичали відповідні російські конструкції.

Повернення української мови у сферу науки в 90-х рр. ХХ ст. виявило, що синтаксис української наукової мови багато в чому втратив свою національну самобутність і потребує відновлення його синтаксичних традицій, які надали б науковим текстам яскравого національного колориту [4, с. 45]. Дослідивши мову української науково-технічної літератури, Н. Ф. Непийвода дійшла висновку, що вплив російської мови на свідомість і мислення українських науковців призвів до того, що вони перестали розмежовувати синтаксичні відмінності російської та української мов у наукових текстах [5, с. 25]. Про це свідчить використання науковцями конструкцій, які порушують чи обмежують норми української літературної мови.

Спостереження за змінами у функціонуванні активних і пасивних конструкцій у мовознавчих текстах дають нам підстави визначити нові

тенденції в їхньому використанні, проаналізувати з погляду доцільності вживання.

Мовною особливістю досліджуваних текстів є активне вживання предикативних форм на **-но, -то**, які є органічними для української наукової мови. Наприклад: «*Структурою посібника **передбачено** дев'ять розділів, послідовність розташування яких визначає логічний зв'язок із синтаксичними одиницями певного рівня...*» (З посібника); «*Теоретичний курс **зорієнтовано** на нові досягнення в галузі синтаксису української та російської мов...*» (З посібника); «*Основні теоретичні положення дисертації та окремі її результати й висновки **апробовано** у формі наукових публікацій*» (З автореферату); «*Обсяг нового варіанта правописного кодексу **збільшено** вдвічі: у ньому докладніше **викладено** правила, **збільшено** їх кількість, **додано** новий розділ «Розділові знаки при прямій мові», **залучено** багатий ілюстративний матеріал*» (З посібника); «*Пунктуацію кожної синтаксичної одиниці **з'ясовано** відповідно до типів розділових знаків та їхньою приналежністю до літературних норм*» (З посібника); «*У монографії **обґрунтовано** теоретичні засади розуміння основних категорій, пов'язаних з експресивністю; чіткіше **розмежовано** поняття «експресія» та «експресивність»; **виявлено й охарактеризовано** склад експресивної лексики літературної мови...*» (З анотації). Варто зауважити, що в досліджуваних текстах трапляється введення до складу таких пасивних конструкцій суб'єктного компонента у формі орудного відмінка за зразком трикомпонентних пасивних конструкцій, яке є «позанормативним», на думку провідних мовознавців [1, с. 244]. Наприклад: «*Питання про функціонування офіційно-ділових текстів в усній і писемній формах **проаналізовано нами** у статті...*» (Зі статті); «*Щодо магічної функції комп'ютерної підмови, то випадків її реалізації **нами не встановлено***» (Зі статті). Хоча такі конструкції вживають переважно в наукових текстах

інших галузей. Наприклад: «Для розв'язання поставленої мети й скорельованих із нею конкретних завдань у роботі **нами використано методи загальнонаукові...**» (З автореферату); «З урахуванням розбіжностей морального розвитку особистості **нами визначено чотири рівні сформованості старшокласників**» (З автореферату); «У процесі навчально-виховної роботи **нами було визначено систему форм, методів і засобів навчання та виховання...**» (З автореферату). Ще О. Курило зазначала, що «українській мові невластиві конструкції з інструменталем дієвої особи. ...Зокрема щодо фраз із присудком-пасивним дієприслівником на *-но, -то*, то вони не тільки граматично безпідметові: в них узагалі нема дієвої особи, в дієприслівникові-присудкові лежить поняття *хтось зробив*; інструменталь дієвої особи тут зайвий і з логічних причин неможливий» [3, с. 55]. Саме тому замість двокомпонентних пасивних конструкцій потрібно вживати безособові речення з віддієприкметниковими предикативними формами на *-но, -то*, для яких характерна виразна безособовість і результативність [2, с. 37]. Основне призначення конструкцій із предикативними формами на *-но, -то* – акцентувати на завершенні дії та її результаті, а не на виконавцеві дії, що спостерігаємо в російській мові.

Упродовж останніх років помітною є тенденція до широкого використання три- та двокомпонентних конструкцій, до складу яких уходить предикативний пасивний дієприкметник доконаного виду, часто поєднуючись із трьома особово-часовими формами морфеми-зв'язки *бути*. Наприклад: «Деякі **спроби** аналізу перекладу англійських речень російською мовою із російськими частками **були здійснені В.Н.Комісаровим, Я.І.Рецкером...**» (Зі статті); «**Матеріали можуть бути використані викладачами і студентами філологічного і журналістського фаху, видавцями, коректорами, журналістами**» (З посібника); «**Усі результати** дослідження щодо структурних характеристик, семантико-

функційних можливостей прийменникових еквівалентів української мови **отримані дисертантом самостійно**» (З автореферату). На думку Н.Ф. Непійводи, з формального боку такі пасивні конструкції не виходять за межі синтаксичної норми, але дієслівні конструкції для української мови природніші [4, с. 50]. Абсолютно переважне вживання таких конструкцій нівелює національну синтаксичну самобутність української наукової мови [2, с. 39], тому їх потрібно замінювати формами на -но, -то.

За нашими спостереженнями, автори також уживають у мовознавчих працях трикомпонентні пасивні конструкції, утворені дієсловом недоконаного виду пасивного стану на **-ся**, іменником у формі орудного відмінка на позначення суб'єкта дії та іменником у формі називного відмінка, що визначає об'єкт дії. Наприклад: **«Термінологія як наукове поняття вивчається багатьма вченими...»** (З автореферату); **«Англо-американські запозичення розуміються більшістю лінгвістів як запозичення, що надійшли з американського варіанту англійської мови»** (Зі статті); **«Членування тексту здійснювалося писцем...»** (З посібника). Зазначені дієслівні особові форми, які виступають у ролі дієслова-присудка, мають здебільшого абстрактний та узагальнений характер, їхнє лексичне значення невиразне. Такі конструкції характерні насамперед для книжних стилів російської мови, а для української є нетиповими. Провідні мовознавці для повернення синтаксисові української наукової мови національної самобутності пропонують замінити пасивні трикомпонентні конструкції органічними активними, у яких присудок виражений дієсловами у формі 3-ої особи однини або множини теперішнього часу і поєднується з підметом, який визначає активного суб'єкта дії, та додатком, що вказує на об'єкт активної дії. Наприклад: **«Більшість мовознавців акцентує увагу на функціонуванні складнопідрядних багатокomпонентних речень з мінімальною кількістю компонентів»** (З монографії); **«Теорію про завершення формування української мови на межі XI – XII ст.,**

Матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції розвивають сучасні вчені Ю.Шевельов, О.Горбач, Г.Півторак» (Зі статті); *«Досліджуючи універсалії, мовознавці визначають два підходи, дві методики, які умовно можна назвати емпіричною та дедуктивною теорією універсалій»* (Зі статті).

В аналізованих наукових текстах помітним є широке використання двокомпонентних пасивних конструкцій, які співвідносяться з трикомпонентними пасивними конструкціями, але в них редуковано позицію орудного суб'єкта дії, напр.: *«Отже, мова розглядається як енергія, рух, духовне надбання народу й характеризується як явище національно самобутнє»* (З монографії); *«У слов'янських типографіях венеціанська система пунктуації освоюється повільно, поступово»* (З посібника); *«Термін «розділові знаки» в мовознавчій літературі розглядається по-різному»* (З посібника); *«Досліджуваний період у мові ЗМІ характеризується функціонуванням значної кількості варіантів»* (З монографії).

Отже, переважне вживання пасивних синтаксичних конструкцій у мовознавчих текстах свідчить про часткову нівеляцію синтаксичної самобутності української наукової мови. Сучасним мовознавцям потрібно відповідальніше ставитись до добору синтаксичних мовних одиниць і надавати перевагу активним конструкціям, бо вони становлять типологічну ознаку синтаксису сучасної української літературної мови й української загальнонародної мови. Перспективним вважаємо дослідження співвідношення між активними і пасивними конструкціями в сучасних науково-технічних текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

2. Городенська К. Г. Довідник з української мови (найновіші рекомендації) / К. Г. Городенська, Н. І. Кочукова, Г. М. Куцак. – Київ.; Видавництво «Друкарський двір», 2015. – 156 с.

3. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – К.: Вид-во Соломії Павичко «Основи», 2008. – 303 с.

4. Непийвода Н. Ф. Вплив соціальних факторів на розвиток синтаксичної системи української мови (на матеріалі науково-технічних текстів) / Н. Ф. Непийвода // Мовознавство. – 1996. – № 2 – 3. – С. 45 – 54.

5. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / Н.Ф. Непийвода. – К., 1997. – 40 с.

Маторіна Н. М.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ З ЧАСТИНАМИ МОВИ

В ЛІНГВІСТИЦІ ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст.

Чимало лінгвістів ХІХ ст. – початку ХХ ст. пов'язували члени речення з частинами мови, досліджували їх взаємозв'язок (О. О. Потебня, О. М. Пешковський та ін.). О. О. Потебня визначав члени речення, зважаючи на подібність членів речення з частинами мови. У праці «Из записок по русской грамматике» учений стосовно співвідношення між членами речення та частинами мови зазначав: «Визначення членів речення неможливе без визначення частин мови... Якщо немає частин мови, то немає й речення» [9, с. 119]. О. М. Пешковський продовжував розвивати думку О. О. Потебні й так само ототожнював члени речення з частинами мови: «Члени речення – це частини мови, що набули руху» [8, с. 38]. Деякі сучасні лінгвісти також досліджують проблему взаємозв'язку членів речення з частинами мови (Р. І. Аванесов, Є. В. Кротевич, Н. С. Валгіна та ін.).

Члени речення – мінімальні синтаксичні одиниці, що виконують у реченні формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні функції та виражені повнозначними словами чи сполуками слів.

Частини мови – це лексико-граматичні розряди слів, об'єднані спільною семантикою, спільним граматичним значенням та його формальним вираженням.

Члени речення й частини мови в науковій граматиці не розрізняють з такою послідовністю, яку безуспішно прагне провести шкільна граматики. Неможливість якісного розрізнення цих двох видів граматичних категорій виявляється хоча б у тому, що основною синтаксичною одиницею мови є речення, без якого немає мови. Тому кожна частина мови неодмінно повинна бути і членом речення, і навпаки. Зважаючи на це, певна частина мови може бути іноді тільки одним, конкретним членом речення: прислівник завжди виконуватиме функцію обставини.

Традиційно кореляцію *член речення – форма вираження* (спосіб вираження) визначають через співвіднесеність члена речення й частини мови. Ці два мовних явища розглядають як співвідносні, проте зовсім не тотожні, оскільки між ними немає повного паралелізму [див. : 3; 4]. Саме тому й розрізняють морфологізовані (спеціалізовані) члени речення та неморфологізовані (неспеціалізовані) члени речення. Для спеціалізованих форм характерною є абсолютна відповідність значення (речового) члена речення й загального значення (категорійного) тієї частини мови, що виражає відповідний член речення; вони типові для цього члена речення, продуктивні, не мають обмежень у вживанні:

<i>Члени речення</i>	<i>Спеціалізовані форми вираження</i>
підмет	називний відмінок іменника
присудок	часово-способові дієслівні форми
додаток	непрямі відмінки іменника
означення	прикметникові форми
обставина	прислівник

Неспеціалізовані форми такої відповідності не мають. Вони є нетиповими для вираження членів речення, непродуктивними. Так, зокрема, такою неспеціалізованою формою визнають інфінітив.

Як відмічено лінгвістами (Р. І. Аванесов, Є. В. Кротевич, Н. С. Валгіна, І. Р. Вихованець, Н. Л. Іваницька, Т. П. Ломтев, В. В. Бабайцева, О. М. Мухін, Н. Ю. Шведова та ін.) спеціалізовані форми є своєрідними еталонами членів речення. Їх вважають основними ознаками, властивими члену речення, і виокремлюють його серед інших членів речення. Проте «гіперболізувати морфологізм у синтаксисі не можна». Синтаксичну роль слова не визначають лише його морфологічні особливості, його частиномовна приналежність. Ця роль залежить від синтаксичних відношень між його членами у структурі речення. У мовній дійсності одне і те ж слово в різних формах й одна і та ж сама словоформа можуть виконувати різні синтаксичні функції, тобто є різнофункційними. Водночас, окрема функція конкретної словоформи залежить від значення слова, від приналежності слова до певного категорійно-семантичного розряду слів усередині частини мови. Вочевидь, що функцію підмета найчастіше виконують іменники з конкретною семантикою, тоді як абстрактні іменники здебільшого виступають у позиції обставин чи означень.

Зазначимо, що семантика члена речення залежить від семантики слова. «Визначаючи слово як член речення, тобто говорячи про його функцію в реченні, подаємо узагальнену кваліфікацію ролі реального значення слова у відображенні фрагменту матеріальної дійсності реченням як одиницею людської думки, компонентом якого є дане слово чи словосполучення» [цит. за : 5, с. 7]. Тому можна говорити про відповідність значення члена речення реальному значенню слова, словосполучення.

Слушною є думка В. О. Богородицького: «Морфологія постачає, так би мовити, інвентар окремих категорій слів та їх форми, а синтаксис показує всі ці слова й форми в їх русі і житті – у реченні» [цит. за : 1, с. 11].

Леонард Булаховський зазначав, що сучасна мова припускає досить вільне вживання різних частин мови в різних функціях, особливо у функції означення та обставини. Це питання, на думку лінгвіста, ще потребує глибшого дослідження [2].

Отже, суть синтаксичних явищ не зводиться до їхнього морфологічного вираження, вона визначається відношенням у структурі речення й тісно пов'язана із семантикою слів.

Аналіз спеціалізованих форм вираження членів речення передбачає не лише однослівні члени речення (виражені формою певної частини мови), а й багатослівні. Зокрема, цілісна сполука, виражена прийменниково-відмінковою конструкцією, як і прислівник, спеціалізується на вираженні обставин. У мовознавстві відомий поділ компонентів складних присудків на спеціалізовані й неспеціалізовані форми, який запропонував П. О. Лекант [6; 7].

Вважаємо, точнішим для номінації розглянутих понять є терміни «спеціалізовані / неспеціалізовані форми слів», ніж «морфологізовані / неморфологізовані члени речення»: певні словоформи і сполуки слів найчастіше виступають у ролі відповідного члена речення, є типовим засобом його вираження, тобто спеціалізуються на конкретній синтаксичній функції.

Проблема співвідношення членів речення й частин мови не вирішена остаточно. Саме тому у сучасних граматичних теоріях продовжено дослідження цієї проблеми, яка є пріоритетною для І. Р. Вихованця, Н. Л. Іваницької, Т. П. Ломтева, В. В. Бабайцевої, О. М. Мухіна, Н. Ю. Шведової та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабайцева В. В. Система членов предложения в современном русском языке / Вера Васильевна Бабайцева. – М. : Просвещение, 1989. – 159 с.
2. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка / Леонард Арсеньевич Булаховский. – К. : Радянська школа, 1952. – 446 с.
3. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка / Нина Сергеевна Валгина. – М. : Высшая школа, 1978. – 439 с.
4. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. – К. : Академія наук Української РСР, 1957. – 235 с.
5. Кротевич Е. В. Члены предложения в современном русском языке / Е. В. Кротевич. – Львов, 1954. – 40 с.
6. Лекант П. А. Грамматические категории слова и предложения / П. А. Лекант. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – 215 с.
7. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – М., 1976. – 290 с.
8. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Государственное учебно-педагогическое изд-во, 1938. – 452 с.
9. Потенбня А. А. Из записок по русской грамматике / Александр Афанасьевич Потенбня. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 1. – 161 с.

Маторін Б. І.

ПРО ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

Другорядні члени речення – повнозначні лексичні компоненти речення, синтаксично залежні від головних членів речення чи головного члена односкладного речення [4, с. 24]. Традиційно виділяють три класи другорядних членів речення: *додаток, означення, обставина*.

Вважають, що одним із перших найбільш повно схарактеризував другорядні члени речення Ф. І. Буслаєв, який диференціював їх за синтаксичними функціями [1]. Так, *означення* виражає ознаку й відповідає на питання *який? чий? котрий? скільки?* *Додатки* означають предмет, на який поширюється дія, і відповідають на питання непрямих відмінків. *Обставини* позначають час, місце, причину, мету, спосіб дії тощо і відповідають на питання *коли? де? чому? навіщо? як?* тощо.

В українолінгвістиці І. Р. Вихованець пропонує визначати другорядні члени речення за формально-граматичним та семантичним аспектами. Наприклад: *додаток* – це другорядний член речення, що позначає предмет, на який спрямована дія, стан чи ознака. *Означення* – це другорядний член речення, що вказує на ознаку предмета й підпорядковується іменникові. *Обставина* – другорядний член речення, який характеризує дію, процес, стан, ознаку або вказує на умови, за яких відбувається подія чи явище [2].

На сучасному етапі проблема визначення другорядних членів речення розв'язується, зважаючи на речення як багатоаспектне явище, не тільки за формально-граматичним принципом, а й за семантико-граматичним, семантико-логічним й комунікативним (Н. Ю. Шведова, В. А. Белошапкова, Г. О. Золотова та ін.).

Лінгвістичні словники пропонують загальноприйняті визначення другорядних членів речення. Так, у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича, І. С. Олійника читаємо: «*Означення* – другорядний член речення, який відноситься в реченні до іменника або субстантивованого слова і виражає ознаку, якість чи властивість предмета. *Додаток* – другорядний член речення, що означає об'єкт дії, стану чи ознаки і відповідає на запитання непрямих відмінків. *Обставина* – другорядний член речення, який пояснює слово із значенням дії чи ознаки, виражає якісно-означальну характеристику дії, стану чи ознаки, умови, при яких

відбувається дія, або спосіб, міра, ступінь виявлення дії чи ознаки» [3, с. 135].

Окреслимо диференційні ознаки другорядних членів речення.

Додаток:

- 1) виражає об'єктні семантико-синтаксичні відношення;
- 2) входить у формально-синтаксичну структуру речення як його другорядний член;
- 3) у типових випадках виражається іменником;
- 4) у типовому вияві виступає в постпозиції щодо опорного слова;
- 5) поєднується з опорним словом підрядним прислівним синтаксичним зв'язком у формі керування;
- 6) не виявляє позиційної закріпленості при актуальному членуванні речення;
- 7) співвідноситься з позицією об'єкта в семантико-синтаксичній структурі речення.

Означення:

- 1) виражає означальні семантико-синтаксичні відношення;
- 2) входить у формально-синтаксичну структуру речення як його другорядний член;
- 3) у типових випадках виражається прикметником, дієприкметником, порядковим числівником, певними розрядами займенників, іменником;
- 4) у типовому вияві виступає у препозиції щодо опорного слова;
- 5) поєднується з опорним словом підрядним прислівним синтаксичним зв'язком у формі узгодження чи кореляції;
- 6) не виявляє позиційної закріпленості при актуальному членуванні речення;
- 7) співвідноситься з позицією атрибута у семантико-синтаксичній структурі речення.

Обставина:

- 1) виражає обставинні семантико-синтаксичні відношення;
- 2) входить у формально-синтаксичну структуру речення як його другорядний член;
- 3) у типових випадках виражається прислівником, дієприслівником, інфінітивом;
- 4) у типовому вияві виступає у постпозиції (а якщо детермінант, то здебільшого у препозиції до всіх членів речення);
- 5) поєднується з опорним словом підрядним прислівним синтаксичним зв'язком у формі прилягання;
- 6) не виявляє позиційної закріпленості при актуальному членуванні речення;
- 7) співвідноситься з позицією обставинного детермінанта в семантико-синтаксичній структурі речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка / Фёдор Иванович Буслаев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 624 с.
2. Вихованець І. Р. Грамматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Грамматика русского языка / под ред. В. В. Виноградова. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1960. – Т. II. Ч. 1. – 702 с.

ФОЛЬКЛОРИСТИКА І ДІАЛЕКТОЛОГІЯ ДОНБАСУ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ

Тищенко Л.М., Сегін Л.В.

АУДИОЗАПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРОК ДОНЕЧЧИНИ

Українські говірки Донеччини далеко не вперше привертають увагу дослідників. Над вивченням особливостей цього діалектного континууму працювали З. Л. Омельченко [4], Л. Д. Фроляк [7, 8], Н. Б. Клименко [2], В. Ю. Дроботенко [1], Н. П. Сіденко [6] та інші науковці. Традиційно джерельною базою для діалектологічних досліджень, зокрема й донецьких говірок, були матеріали, зібрані за спеціальними питальниками в режимі «питання – відповідь». Звісно, що принагідно були використані й записи зв'язного мовлення діалектоносіїв.

На початку ХХІ століття увага до діалектного тексту помітно зросла. Про це свідчать і захищені в цей період докторські дисертації, зокрема Н. О. Руснак «Діалектний текст: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти» (2011 р.) [5], А. О. Колесникова «Морфологія українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю» (2015 р.) [3]. Діалектний текст стає не лише джерельною базою ґрунтовних лінгвістичних досліджень, а й безпосереднім об'єктом вивчення [5, с. 3].

Над збиранням діалектної текстотеки викладачі кафедри української мови та літератури разом зі студентами Донбаського державного педагогічного університету працюють уже тривалий час, фактично від часу відновлення в стінах нашого вишу філологічного факультету. Початок цієї роботи пов'язаний із функціонуванням науково-

дослідного центру «Південна Слобожанщина», засновником якого був професор кафедри української мови та літератури В. Т. Горбачук. Відповідно до назви центру записи діалектних матеріалів (рукописні, аудіо- та відеозаписи) здійснювали переважно в південних районах Харківської області, що дозволило здійснити опис структурної організації й динаміки побутової лексики південнослобожанських говірок, укласти відповідний словник та лінгвогеографічний атлас.

Принагідно, пам'ятаючи про значення й важливість збирання діалектного матеріалу на всій території поширення українських говірок, студенти філологічного факультету під керівництвом викладачів кафедри української мови та літератури здійснювали записи й у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Полтавській та інших областях України. Важливість цих записів є безперечною, особливо відчутним стало значення зафіксованих і збережених діалектних матеріалів з погляду сучасних сумнозвісних подій на Донеччині й Луганщині, коли до фактору природного зменшення кількості людей старшого віку додався ще й абсолютно неприродний, спричинений страхіттями війни.

Найбільшій увазі серед усіх зібраних матеріалів заслуговує, звичайно, діалектна фонотека, тобто записані на магнітофонну плівку розповіді місцевих жителів. Зважаючи на місцезрештування Донбаського державного педагогічного університету – місто Слов'янськ Донецької області – цілком закономірним виглядає той факт, що студентами нашого філологічного факультету протягом багатьох років були випускники шкіл Донецької області, а тому й записів говірок Донеччини вдалося зібрати чимало. Найбільша кількість аудіозаписів здійснена, звичайно в самому місті Слов'янську та селах Слов'янського району – Билбасівка, Маяки, Микольське, Никанорівка, Новомиколаївка, Пискунівка, Прелесне, Райгородок, Селезнівка, Сергіївка, Хрестище, Черкаське, у містах Миколаївка, Краматорськ та найближчих до них селах. Розгалуженою є

мережа обстежених населених пунктів Лиманського (колишнього Краснолиманського) району. Окрім зразків говіркового мовлення жителів міста Лиман, наявні записи, здійснені в селах Дробишеве, Закітне, Нове, Рідкодуб, Рубці, Торське, Шандриголове, Ямполівка, Ярова. Можливо, автори цих матеріалів самі не до кінця усвідомлювали, наскільки важливе й цінне джерело вони укомплектовують, проте завдяки їхній сумлінній роботі в розпорядженні дослідників тепер є фонозаписи з розповідями діалектоносіїв 1925, 1917, 1915, 1914 і навіть 1910 року народження.

На карті обстежених студентами філологічного факультету населених пунктів Донеччини буде й місто Бахмут (колишній Артемівськ) та села Бахмутського району: Дронівка, Званівка, Красне, Оленівка, Покровське, Серебрянка, Трипілля, а також місто Сіверськ. Із Волноваського району маємо зразки записів із сіл Благодатне, Дмитрівка, Миколаївка, у Великоновоселківському записано матеріали в селах Времівка, Горелівка, у Володарському – у селі Шевченко. Добропільський район репрезентують записи із самого районного центру та сіл Криворіжжя, Октябрьське, Святогорівка. Наявні записи з Костянтинівки та сіл Костянтинівського району – Артемівка, Василівка, Маркове, Миколаївка, Правдівка, Торське, із Красноармійська та населених пунктів Красноармійського району – Новомиколаївка, Улянівка. У Мар'їнському районі здійснено аудіозаписи в селах Добровілля, Красногорівка, Максимільянівка, Павлівка, в Олександрівському – Варварівка, Високопілля, Львівка, Новобахметьєве, Очеретине, Шостаківка. Шахтарський район представлений записами із сіл Велика Шишівка, Московське, Степанівка та самого міста Шахтарська. Маємо також записи діалектного мовлення від жителів міст Донецької області: Часів Яр, Харцизьк, Торез, Сніжне, Святогірськ, Макіївка, Зугрес, Єнакієве, Дружківка, Дзержинськ, Горлівка, Білозерське, Амвросіївка. Усього на аудіокасетах відтворено 128 зразків говіркового мовлення Донеччини,

записаних упродовж останніх 16 років. У цих статистичних даних ми не беремо до уваги записи на цифрових носіях, які здійснили студенти філологічного факультету впродовж останніх років.

Сформована фонотека – це підґрунтя для укладання хрестоматії українських діалектних текстів Донеччини, які дозволять удокладнити характеристику фонетичної, морфологічної, синтаксичної і, звичайно ж, лексичної системи східностепових говірок. Для виконання цього важливого завдання всі записи мають бути ретельно розшифровані й записані фонетичною транскрипцією. Для надійнішого збереження самих аудіозаписів вважаємо за необхідне здійснити їхнє оцифрування – перенесення на цифрові носії. У такому вигляді аудіозаписи можуть стати своєрідним цінним додатком до майбутньої хрестоматії, наочним зразком і доказом природного й невимушеного звучання української мови в українському Донбасі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Валентина Юрїївна Дроботенко. – Донецьк, 2001. – 23 с.

2. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Наталя Борисівна Клименко. – Донецьк, 2001. – 19 с.

3. Колесников А. О. Морфологія українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 / Андрій Олександрович Колесников. – Київ, 2015. – 40 с.

4. Омельченко З. Л. Морфологическая структура восточностепных говоров Украины : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Зоя Леонидовна Омельченко. – Ужгород, 1985. – 25 с.

5. Руснак Н. О. Діалектний текст : лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 / Наталія Олександрівна Руснак. – Київ, 2011. – 36 с.

6. Сіденко Н. П. Географічна апелювативна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Надія Петрівна Сіденко. – Донецьк, 2003. – 22 с.

7. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика українських говорів Северного Приазов'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Любовь Дмитрієвна Фроляк. – К., 1988. – 19 с.

8. Фроляк Л. Д. Українські східностепові говірки Донеччини / Л. Д. Фроляк. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – 400 с.

Ковальова Н. М.

ПІСНІ ПРО КОХАННЯ СЕЛА НОВОМИКОЛАЇВКА СЛОВ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ

Народна пісня – один з найдавніших і найпоширеніших видів словесно-музичного мистецтва. Вона є продуктом колективної праці, витвором багатьох поколінь. Саме з мови й пісні розвиваються першоелементи духовної культури, на їх основі зростає національна література, музика, філософське світосприйняття дійсності [4].

За визначенням В. Пахаренка, народна пісня – невеликий поетичний народний твір, призначений для співу. Строфа в пісні іменується куплетом, що складається з двох або чотирьох рядків, які між собою римуються. Пісні з куплетною будовою часто мають приспиви (рефрени) – рядки, що повторюються після кожного куплета [3, с. 8].

Пісня – то українська національна ознака: ми доти вважаємось українцями, доки живе наша пісня. Народні пісні поділяються на календарно-обрядові, родинно-обрядові, родинно-побутові (або необрядові), соціально-побутові, історичні пісні. Іноді окремо виділяють

жартівливі й танцювальні пісні [2, с. 671].

Об'єктом нашого дослідження стали саме родинно-побутові пісні.

Предметом дослідження – пісні про кохання села Новомиколаївка Слов'янського району Донецької області.

Метою дослідження є докладний опис й аналіз фольклорного матеріалу за результатами досліджень, проведених у селі Новомиколаївка Слов'янського району Донецької області.

Реалізуючи мету дослідження, ми поставили перед собою низку завдань:

- опрацювати наукову літературу з обраної теми;
- провести польові дослідження фольклорного матеріалу в селі Новомиколаївка Слов'янського району Донецької області;
- докладно проаналізувати зібраний фольклорний матеріал, покласифікувати його, дослідити процес формування образу дівчини та парубка в народних піснях про кохання;
- узагальнити фольклорний матеріал з обраної проблеми.

У науковій роботі ми використали такі методи:

- метод спостереження (для отримання первинної інформації про об'єкт дослідження);
- метод порівняння;
- метод аналізу й синтезу (для глибокого пізнання досліджуваного явища);
- експедиційний метод (запис фольклорного матеріалу).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в науковий обіг уведено 22 зразки родинно-побутових пісень, зокрема 11 пісень про кохання, зібраних у селі Новомиколаївка Донецької області, та досліджено образотворчі особливості цих пісень.

Родинно-побутові пісні – це ліричні поетично-музичні твори, у яких відбито почуття, переживання, думки людини, пов'язані з її особистим

життям, подіями в сім'ї, родинними стосунками. За тематикою їх розподіляють на чотири великих групи:

- 1) пісні про кохання (дошлюбні взаємини);
- 2) пісні про сімейне життя (родинні стосунки);
- 3) пісні про трагічні сімейні обставини, пов'язані з втратою членів сім'ї (вдовині, сирітські);

4) на відміну від трьох перших, де пісні мають серйозний ліричний характер, четверту групу становлять пісні, що стосуються всіх сімейних проблем, особистих почуттів, але гумористично їх висвітлюють, це – гумористично-сатиричні пісні.

Пісні про кохання – найбільша за кількістю група родинно-побутової лірики, яка відрізняється певними особливостями тематики та поетики .

Пісні про кохання в народному пісенному фольклорі посідають центральне місце. Серед найпоширеніших **мотивів** пісень про кохання вчені виділили такі:

- **мотив вірності**, у якому знайшли своє відображення морально-етичні принципи українського народу, його погляди на щасливе кохання (що є можливим лише за взаємних почуттів).

Цьому мотиву протиставлено

- **мотив невірного, зрадливого кохання**, яке завжди сприймається як велика трагедія для обдуреного хлопця чи дівчини, глибоко переживається.

Із двома попередніми тісно переплетено

- **мотив розлуки**, який набуває різноманітних виявів: вимушена розлука двох закоханих, непередбачена розлука, що віщує розставання, втрату милого, розрив стосунків.

Драматичними є

- **мотив нерозділеного кохання**: часом об'єкт такого кохання й не здогадується про почуття іншого або ж просто не відповідає взаємністю,

що завдає душевних страждань, може спричиняти хворобу (чи навіть смерть);

- **мотив очікуваного кохання**, коли дівчина сподівається на кохання, на взаємні почуття, адже вона кохає та уявляє себе разом із милим.

Серед образів пісень про кохання найвизначнішими є жіночі образи: *дівчини, жінки, матері*.

Образ дівчини у фольклорі відповідає народним уявленням про красу, молодість, волю, моральність і привабливість як зразки для наслідування. Дівчина як центральний персонаж лірики кохання найрізноманітніше оспівана саме в ній.

Нерідко в піснях з'являється й **образ матері**. Саме від неї часто залежить майбутнє закоханих, у неї (а не в батька) діти просять дозволу на продовження стосунків чи й на шлюб. Так виявляється характерне для української душі обожнення матері та її реальна роль у традиційній українській родині. Характерні риси *образу матері* – це її привабливість, відданість справі рідних, ніжність, вірність.

Образ парубка постає в піснях частіше як об'єкт зображення, аніж як суб'єкт, що також свідчить про головну участь дівчат та жінок у творенні цих пісень. Парубка змальовано подібно до образу дівчини – переважно з позиції ліричної героїні, через її ставлення до нього.

Ми записали 22 пісні. Це стало можливим завдяки матеріалу, збереженому талановитим носієм – Тетяною Моїсеївною Довженко, 1931р.н. Народилася вона в селі близько м. Ізюма. У віці п'яти років переїхала до села Новомиколаївка, де проживає й до сьогодні. Тому можна вважати, що фольклор, носієм якого є Т. М. Довженко, інтегрувався у фольклорну систему села Новомиколаївка.

Проаналізувавши тексти пісень, ми покласифікували їх так: пісні, де простежується

- **мотив вірності** («Кохай мене», «Ой у лузі калина стояла»);
- **мотив очікуваного кохання** («Ой у саду, у садочку»);
- **мотив невірною, зрадливою кохання** («Ой ти місяць, ой ти ясний», «Калина червона»);
- **мотив розлуки** («Спить ставок, де колишуться віти», «Ой під калиною трава зелена», «Ой у полі», «Їхав хлопець на війноньку»);
- **мотив нерозділеного кохання** («Ой біда, подруженьки, ой біда», «Ішов хлопець потайком»);
- **жартівливого характеру** («Ой мій милий умер, умер», «На городі буркун ягідок не родить», «Ой тату, наш тату», «Ой хмариться, дощ буде», «Наша мати на базарі була»).

Отже, записані пісні про кохання є автентичними, найбільше в них висвітлено мотиви вірності, невірною та зрадливою кохання, розлуки, нерозділеного кохання; є пісні жартівливого характеру, що певною мірою відображає світогляд, естетичні уподобання й особистість їх носія – Тетяни Моїсеївни.

Центральним образом пісень про кохання постає образ дівчини із притаманними їй *красою, наполегливістю і відданістю в коханні, вірністю, легковажністю, витривалістю, упевненістю.*

Образ парубка охарактеризовано суб'єктивно, бо змальовано його переважно з позиції ліричної героїні, через її ставлення до нього, а дівчина бачить його *то красивим і вірним, то зрадливим.*

Образ матері – це чуйна порадиця (підтримує доньку у скрутну хвилину, вселяє надію на краще), від матері залежить майбутнє життя закоханих.

Отже, зазначимо, що в піснях про кохання образ дівчини змальовано емоційніше, різноманітніше, ніж образ парубка. Жінка, як виконавиця таких пісень, співпереживає своїй героїні, їхні долі переплітаються. Образ парубка найчастіше з'являється в піснях про нещасливе кохання, де

дівчина дорікає йому. Меншу частину пісень складають ті, де парубок постає вірним, щирим, відданим. Образ матері здебільшого постає чуйним, турботливим, люблячим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М. Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
2. Єфремова Л.О. Частотний каталог українського пісенного фольклору. В трьох частинах. Ч. I. Опис / Л. О. Єфремова. – К., Наук. думка, 2009. – 720 с.
3. Пахаренко Василь. Фольклор / В. Пахаренко // Українська мова та література, вересень - 2003, ч.33.
4. Русіна В. Пісенний фольклор Слобожанщини в наукових архівах ІМФНАНУ. На матеріалах етнографічної комісії ВУАН. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/khud_kult/2010_7/391-410.pdf

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР ДОНЕЧЧИНИ

Бондаренко Г. І.

ГАРМОНІЯ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ У ПОЕЗІЯХ ГАННИ ЧОРНОЇ

У кожної людини, як писав В. Скуратівський, є два береги – від одного вона відпливає, а до другого має обов'язково причалити. На цій довгій дорозі зустрічається чимало інших, не менш значних. Серед таких – берег дитинства, берег юності, берег кохання...

Де б не зупинялася людина на цих мінливих берегах, їй завжди світитиме далеким вогником саме перший берег – берег дитинства.

Місце, де народилася і виросла, батьківська хата, у білому цвітінні вишня, сонях на городі, лелече гніздо, криниця, обсаджена вербою і калиною, спокійне плесо річки, де відкупалося дитинство, рідна пісня в тихому надвечір'ї – все це не забувається на довгому життєвому віку Г.Чорної і завжди кличе повернутися сюди з далеких доріг. І хоч нечасто може відвідати рідні місця, та думками завжди лине «в марево оте» – у дитинство та юність.

Пливуть – збігають роки материнства,

Вже й осінь срібне прядиво плете.

Та все ж стежками юності й дитинства

Думками линеш в марево оте, –

читаємо в поезії Г. Чорної «Стежками юності й дитинства». Ліричному герою затишно в теплій рідній хаті. З печі доноситься запах картоплі і ніби розмовляє – «швергоче шкварка». А за вікнами, що «посміхаються в фіранках», дзвенить-співає коса в батькових руках. Усе оживає у спогадах, навіть «фіртка стиха зойкне спозаранку». Діалектизми «фіранках»,

«швергоче», «фіртка» зігрівають ліричного героя спогадами про рідну говірку.

*Думками линеш в марево барвисте,
Де перші в доли вишито стіжки,
У те привілля, безтурботне, чисте,
Ведуть дитинства й юності стежки.*

Що може бути святішим і дорожчим за справді безтурботне привілля? Звичайно ж, дитинство. Тому Г.Чорна тричі використовує словосполучення «стежками юності й дитинства», щоб зазначити, що ця пора в житті кожного – найдорожча.

Образ рідного села, батьківської хатини вимальовується й у вірші Г.Чорної «Батьківська хатина». Ліричний герой знову «думками в дитинство» лине, щоб побачити там свою оселю:

*Маленьку, в вишневім садочку,
Кругом чорнобривців віночок.*

Зістарилась хатина, згорнула, неначе птиця, «свої пошматовані крила». За допомогою розгорнутого порівняння «згорнула, мов віти калина» авторка створює виразну картину, що викликає сумний настрій. І височіє над домівкою стрімка старезна липа, яка багато-чого бачила на своєму віку. Та й груша-рябуха заглядає в маленькі віконця. Журиться хатинка, бо не чути в ній дитячого сміху, адже діти повиростали, розлетілись, рідко приїжджають і шлють звісточки.

*На спогади нам'ять багата
В траву одяглася стежинка,
А там, де колись була хата,
Розквітла на диво калина.*

Давно вже нема хатини, заросла стежка травною. І тільки калина ще довго буде цвісти на тому місці, як символ нашого духовного світу, нашої спадщини.

Оберегом постає стежина в однойменній поезії «Стежина». Це вона повела ліричного героя «до нових доріг». Це вона поєднує сьогоденне життя з минулим.

*Наснилася знову,
Явилась з глибин –
На крилах додому
Летів навздогін.*

*Та де ж ти, стежино?
Стрічай же скоріш!
Немов би дитина,
Знов біг босоніж.*

Сон-спогад спонукає ліричного героя летіти «на крилах додому». Риторичне запитання заставляє його на деякий час замислитися над значимістю цієї «єдиної» стежини в житті кожної людини. Саме вона, стежина, є «найширшою з доріг», саме з неї починається дитинство босоного кожного з нас. Саме вона проводить людину в доросле життя, сповнене турбот, тривоги, а часом і болю. І коли настають у житті кожного з нас хвилини неспокою, відчаю, коли нам, як маленьким, потрібна допомога, добре слово найрідніших – батька й матері – знову веде стежина до батькового порога:

*Стою навколішки –
Пустий давно дім.
Зустріла доріжка
Докором німим.*

Як жива, постає стежина перед очима читача. Метафоричний вислів «зустріла доріжка докором німим» містить у собі головний мотив поезії: знати свій берег, любити його, не вивітрувати з пам'яті, пронести його через усе життя, постійно тягнутися до нього, жити ним – святий обов'язок

кожної людини. Людина без малої батьківщини стає забудькуватою, безпринципною, може переродитися, стати безбатченком.

Журба журавлина

Голубить чоло.

Життя за хвилину

Наскрізь прийняло.

Неодноразово використаний у поезіях вислів «журба журавлина» викликає в читачів мінорний настрій. У житті кожної людини настає ключова хвилинка, коли вона на мить зрозуміє, що втрачено.

Рідне село Буда-Ободзінська. Маленька цяточка на карті. Звичайне село, як каже Г.Чорна, ні в чому не видатне й не знамените ніби. І все ж – видатне. І все ж знамените. Село знамените тим, що в ньому народилася саме Г. Чорна. Що воно є селом її дитинства, що зробила вона в ньому найперші кроки. Що з нього почалася для неї рідна Батьківщина. І де б не була в майбутньому Г. Чорна, а всі дороги неодмінно вестимуть до нього, до рідного села.

Хіба могла бути байдужою Г. Чорна до краси, яка оточувала її: хіба могла не відчути настроїв веселих ланів, не почути таємний і тихий шепіт беріз та сосен. Справжня казка навколо рідного села, перед красою якого навіть ліс розступився.

Там скроплені сонцем веселі лани,

І скрізь голубі, куди глянеш, льони...

Ліричний герой у вірші «Голубі роси» вдячний своїм снам, що вже не раз повертали його до рідних місць, влаштовували зустріч з молодими ще батьками, маленькими братами й сестрами, вели лісовими стежками дружню сім'ю у пошуках брусниць, полуниць:

У відрах брусниць, полуниці огниво...

Яви незабутні! О, те дивне сніво,

Що думка принесла, в дитинстві було,

Де ліс розступивсь, обійнявши село.

Мета поезії – викликати в душі читача живі образи тих речей, котрі нам малює поетеса. І це вдалося авторці, бо поезія «Красується буйством своїм горобина» настільки образна, картинна, що обумовлює створення конкретно уявлених явищ, предметів.

*Красується буйством своїм горобина,
До неї не байдужа щедра весна.
А думка журлива моя журавлина
Сполоханим птахом майнула з вікна.*

Вражають метафоричні образи поезії: «думка полинула в гай», «мрія зросла», «серце...знову хоче калину-невістку обнять край села», «роки налягають на плечі». Вдало підібрані епітети «рясна, білопінна» калина, «лелеча» країна, серце «вразливе», світу «широкого» дають змогу відтворити уявлене автором точно, виразно, поетично, як живу дійсність.

Емоційною за змістом є остання строфа:

*Чи встигне? Роки налягають на плечі.
А може, вже всохла? Нема джерела?
А як же там крила на хаті лелечі?
Додому! Додому! Лечу до села.*

Стислі, навіть лаконічні, риторичні запитання й оклики. Та не є лаконічною основна думка поезії: заклик не тільки пам'ятати свої корені, а й відвідувати село – колиску свого дитинства.

Щира схвильованість проймає поезію «Ясне сніво». Яскрава метафоризація надає твору художньої неповторності: «відгойдали дитинство орелі», «відстраждали невтомні стежки», «відлетіла і юність крилата». Опустіла батьківська хата, подвір'я. Нема про що шептатись ясенам. Перед очима ще одна мить дитинства. Слухові картини – «клекіт лелечий», «гомін весни», «повна щебету батьківська хата» – переплітаються із зоровими: «заклопотана крутиться мати», «ластівок

зграйка на дроті». Саме вони свідчать про неодноразове бажання ліричного героя бачити опустіле батьківське подвір'я «ясним снівом».

А ще бачити річку свого дитинства Здривлю. До неї летить ліричний герой стежинкою. Не зупиняє ні холод, ні мати з лозинкою, ні студена вода, що обпікає руки. Річка – єдина втіха, відрада дітей. У ній можна було наловити раків, дістати біле, синє, червоне каміння.

Звідки все-таки пішли витoki творчого натхнення Ганни Чорної? Усе-усе йде від дитинства, від батька і матері. Це вони навчили її любити рідну землю, бути закоханою у природу, в людей. Саме їм, найріднішим у світі, присвячує вона вірші «Батько», «До батька й матері дорога», «Батькова сорочка», «Матері», «Матусин хліб», «Рушники», «Спогади» та інші.

Символ життя, святості, вічності, любові – усе це мама. «Зовсім тендітна», але вольова, сильна жінка «в руках трима правління пульт». Вона навчила любити й поважати батька, який:

*Був мовчазний і непривітний,
Спідлоба гляне мимохідь.
Твердий на слово, непохитний,
Огрядний зовні, як ведмідь.*

У сім'ї панував культ батька, а звідси й повага до нього всієї багатодітної, «мов рій», сім'ї. Хто завжди прийде на допомогу своїм дітям, хто дасть пораду? Звичайно, вони, батько й мати:

*Як стане гірше, біль гостріший
По ній до них біжать тривоги.*

І стає тоді спокійніше на душі, бо розрадять не тільки батьки, а й гора пампушок на рушнику, смачний мамин борщ та млинці.

Важкі повоєнні роки, голодне дитинство постають перед читачем з поезії «Батько». Пощастило батькові, бо вижив, повернувся з війни до

сім'ї. Він – хлібороб. Його заждалося поле, що все в ранах. Треба жити, треба ниву засівати, бо «родина від безхліб'я пропаде».

*Медалі поки в скрині в закуточку –
Кошіль на грудях – поле засіва.*

І як змінюється настрої у родині, коли дочекалася вона нового хліба.

*О, перший сніг, змолочений руками!
Діждалися – живе зерно в кулях.
Світився батько поміж діточками –
В медалях груди, руки – в мозолях.*

Риторичний оклик «О, перший сніг, змолочений руками!» звучить як гімн перемозі життя над безхліб'ям. Стогін батька од відчаю змінюється радістю. Скільки любові до сім'ї в цієї, на перший погляд, непривітної людини. Саме пестливе слово «діточками», епітети «русявеньку, тоненьку» підкреслюють безмежну прив'язаність і відповідальність за долю родини.

Довге життя судилося батькові. Як прожив він свої 100 років? Варто подивитися на його долоні, на яких уся життєва дорога, уся хліборобська доля – «важкі дорідні мозолі».

*Не міг думкам він дати ради,
Не плів словесні кошелі.
Ні Бога не картав, ні влади,
Одну спокутав він правду –
Важкі дорідні мозолі, –*

читаємо у вірші Г.Чорної «Батьків ювілей». Правда батька – це поле, це щоденна праця, від якої «тріщала...спина» і наливалася «втомою рука». Та не мислив батько собі життя без ниви, що «вигойдує колосся», як матуся дитину свою. Любив поле по-своєму:

*З якоюсь дивною любов'ю
Стебла торкається косою,
Покоси стелить по землі.*

Промайнули літа, збігли роки, відбували весни. Повиростали діти, здобули освіту. У кожного своя сім'я, свої клопоти, «яким нема кінця». До кого завжди зі своїми проблемами мчать діти? Хто виглядає на розі доріг своїх дорослих малих дітей? Хто без слів зрозуміє все, що тривожить душу? Хто теплом плеча зігріє? Звичайно, вона, «моя старенька сивокоса мати». Скільки ніжності, тепла в епітетах «старенька, сивокоса» і водночас суму, горя, бо:

*...думав – будеш вічно,
Що світу білому нема ніде кінця,
Спішитиму в твій затишок привітний
Знов до плеча, до рідного плеча.*

Повтор «плеча», яким закінчується кожна строфа, з епітетами «свого, рідного» підкреслює кровну єдність матері й дітей. Не стало матері, в журбі, схилились діти, бо

*...вже не прихилитись
Їм до плеча, до матері плеча.*

Порівняння «ніби верби» і фольклорний елемент «сльоза-росина» підсилюють душевний стан дітей.

Щира схвильованість проймає не одну поезію Г.Чорної. Серед них і вірш «Оберіг мій, моя рідна нене». Втрата найдорожчої людини, тієї, що дала нам життя. Непоправне горе зайшло в хату. Віщим, пророчим був сон – «до землі стрімко падав осокір».

*Наполохані бігли до хати –
Наче птиця поранена, мати
До крила всіх по черзі тулила
І раділа ...та раптом змарніла...*

Не стало неньки, «тихо-мирно життя відкотилось». Здається, що в цілому світі стало порожньо. Непривітна без матері хата. Схвильовано,

тривожно звучать риторичні запитання «Хто за нас стане Бога молити?», «Хто за стіл тепер сяде між нами?»

Стала хата без мами маленька.

Поклонився обійстю низенько.

Дивним сяйвом була ти для мене,

Оберіг мій, моя рідна нене.

Але мати жива. Живе в теплих спогадах, у снах. Не раз ліричний герой поезії «Материнське світло» лине в дитинство, бо там «лице матусі соняхом розквітло», там «в краплинах мамина хустина». Від усмішки, що випромінює обличчя неньки, так легко на душі. Настрій ліричного героя співпадає з настроєм природи. Прекрасні метафоричні образи ранку, що «махнув крилом рожевим», мальв, що «рум'янцем зайнялися» наповнюють поезію якимось життєдайним світлом.

Мати, ненька, матуся. У вірші «Щедринки матусі» вона – «бджілка-матуся», трудівниця невтомна. Скільки в неї щедринок? Як майстерно авторкою одухотворені звичайні картини: соняшники журавлині, ногаті, як дівчата, всі у віночках. А картопля, як поважна господиня, в заквітчаних хустках. Усе це вирощене руками маминими, напоєне її любов'ю.

Не знала спочинку матуся, завжди в роботі її руки:

Пташкою мати летіла до броду,

Била білизну об мокру колоду.

Довго і сумно в воді полоскала,

Крилами лебедя хвилю здіймала.

Додому знову «летіла», зібравши рушники з гілля верболозу. Цими берегами від лиха, біди завітчала матуся всі кутки у світлиці:

Рушники, рушники!

По краях чорнобривців квітки.

А сам, мов широкі вітрила –

Хвилі ткали, а сонце білило.

Щоденні мамині турботи. Не вміщуються вони у спогадах, бо в матері завжди багато роботи:

*В золі відбілює сорочки,
З куделі льону в'є нитки,
Пісні спітає у віночки
І тче в дорогу рушники.*

Порівняння «як квітка маку навесні» підкреслює її надзвичайну красу в будь-якому віці. Такою залишилася мама в пам'яті дітей і батька. Сумно татові без вірної дружини.

*Одиноко батько на порозі
Прозяба розхристаним снопом, –*

читаємо у вірші «До батька».

Тепер йому потрібна допомога дітей. Ні, не матеріальна. Потрібна зустріч, живе спілкування з ними. Як змінюється його настрій, коли провідує його син:

*Молодими дужими руками
Пригорта син батька до плеча...*

Основний мотив поезії: не залишайте самотніми своїх батьків, їм так необхідні ви. У підтексті вірша ніби читаємо: частіше приїжджайте додому, діти, ви так потрібні батькам.

Поезія Г.Чорної завжди актуальна, бо вона завдячує тим людям, які дали їй життя. Прикладом власного життя поетеса показала, як потрібно шанувати батьків. Очевидно, вона послугувалася у своєму житті Божою заповіддю: «Шануй батька свого і матір свою...»

**ХУДОЖНЄ ВІДТВОРЕННЯ ЇЖІ У ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ
АВТОБІОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ІВАНА КОСТИРИ
«ОККУПАЦІЯ»**

Дитинство Івана Костирі пройшло на Донбасі. З цим часом у нього пов'язано багато спогадів та відбулося надбання перших життєвих досвідів. Про тяжкі умови життя, нестачу продуктів харчування довоєнного Донбасу говорить письменник у такому епізоді: «В ровках, что появились после дождя, торчали коричневые тонкие корни этого душистого горошка. На тех корнях, как бусины величиной с фасоль, висели земляные орешки, сладкие-пресладкие и тоже коричневые. Потом я пробовал на вкус цветы, пил росу с длинных стеблей пырея» [1, с.308].

Життя під час евакуації характеризує таке «меню»: «Везли мы две кадушки, в которые ссыпали собранную с огорода кукурузу...Початки пропахли рассолом и вскоре испортились. Их, правда, варили и ели, но они застревали в горле... ходили в степь собирать на кисель в терновниковых кустах терпкий дикий терн» [1, с.325].

За війни неабиякими делікатесами для дітей були такі: «Иногда нам доставалось по кусочку твердого козьего жира и по ложке тягучего, принесенного из кладовки засахарившегося меда» [1, с.338]. І тому дітям була «чужда и непонятна дедова скупость, которую мать называла бережливостью... Вам бы все сразу, в один присест. А зима впереди. Лето не скоро. Да и новых припасов нечего ждать, все заберут немцы» [1, с.338].

Автор зіставляє їх із «ласощами» маминого дитинства: «...в торбе вареная картошка в кожухах, пузырек с зеленоватым благовонным сурепным маслом. Обчистить картошку, покапать на нее масла – слаще еды не бывает. Так думала она тогда» [1, с.358].

Через їжу письменник передає й зневажливе ставлення до певних постатей: «Щедрик-ведрик, / Гитлер зловредник / Съел нашу кашку, /

Слопал колбаску, / Все ему мало – / Слопал и сало. / Поперек горла / Чтоб тебе стало! / Чтоб тебя, прорва, / Разорвало!» [1, с. 343]. Або: «Гітлер булки захотів / З нашої пшениці, / Замість булки ми дамо / Гітлеру по пиці» [1, с. 360].

В інших випадках їжа виступає ще як:

– винагорода: «ушел Мыкел с оттопыренными карманами (дед набил их сухими грушами)» [1, с. 344];

– милосердя: «через хутор потянулись наши военнопленные, бежавшие из немецких лагерей...Мы их подкармливали вареным бураком и картошкой. И хлеба давали, когда был» [1, с. 345];

– час важливих рішень: «...собралось наше семейство домой лишь под вечер. Ели всухомятку: старое сало с хлебом. Ели молча, медленно, после еды долго не вставали из-за стола, прикидывали как нам быть» [1, с. 324];

– показник ненависті до представників інших національностей: «— Ах ты ж, жиденя прокляте!..Оказывается он шел балкой по дорожке и увидел, что на ту дорожку выполз желтый огурец, он возьми и дерни его, а за тем огурцом еще потянулись другие огурцы, с огорода. Баба Яровыха, бездетная и нелюдимая, схватила грабли...» [1, с. 324];

– засіб характеристики героя: «женщина уселась поудобней и поосновательней... развязала мешок, вынула яйца, головку неочищенного чеснока и краюху черного хлеба. Все это она положила в подол. Натерла не спеша чесноком горбушку, очистила яйцо и стала медленно откусывать хлеб, отправляя следом в рот разломанное на кусочки крутое, сваренное до синевы яйцо. Когда она давилась, лицо ее становилось одутловатым, глаза выкатывались из орбит, и тогда женщина колотила себя в грудь кулаком, в котором был зажат хлеб. Затем она достала кусок сала и, оглядев его со всех сторон, принялась отрезать тонкие ломтики и, смакуя, класть их в рот и протяжно обсасывать щетинистую корочку» [1, с. 324];

– тверда «валюта»: «– И сколько же, тетенька, отдали за такую бумаженцию? – Два кила масла. Всего два кила» [1, с. 324];

– підкуп: «Дед выискался, собрал десятка два яиц, выскреб засахаренный мед... отнес все это Гребцу – врачу отборочной комиссии... И действительно, Марусе выдали белый билет» [1, с. 369];

– мета грабунку: «...они заявили, когда им потребовались куры, яйца, молоко сало» [1, с. 367];

– ціна життя: «На пороге – чужестранный солдат...– Яйко, млеко! – весело кричит он. Наставляя карабин поочередно на каждого из нас, приговаривает с обаятельной улыбкой: – Пах! Пах! Пах!» [1, с. 327].

– співчуття: «Он достал из ведра два яйца, протянул ей. Показал в нашу сторону. – Киндер. Цвай киндер, цвай яйцо... В нашем представлении немцы – это один страх и смерть. Этот же выказал сочувствие, хотя яйца и были им взяты в соседних хатах» [1, с. 367];

– небезпека: «Найденными гранатами глушили рыбу в пруду. А мать, не ведая, каким путем мы добываем карасей и линьков, радовалась: наконец-то помощи дождалась, хлопцы делом путным занялись, рыболовством» [1, с. 385].

– особливе піклування: «Рано утром бегала на базар, добывала молоко, творог, яйца, сметану. Приносила отцу и кормила его, как маленького, с рук» [1, с. 390];

– опис сирітського життя: «Ел он как попало и что попало. Его подкармливали сообща» [1, с. 394];

– демонстрація повоєнної освіти: «... ей доводилось набирать из дому харчи на месяц-два. Возвращалась она в институт с мешком, набитым сухарями, мукой и крупой» [1, с. 396];

– приємні спогади дитинства: «...ели тюльку. Я запихивал ее в рот пучками, прямо с хвостиками и головками. Она даже без хлеба буквально таяла во рту, приятно солоня губы» [1, с. 401];

– пошану: «мамалыга даже воспевалась нами: Мамалыга – попішон, Взяв гирлигу та й пішов» [1, с. 351];

– будні села: «Мать и Маруся тоже доили. Молоко со свистом билось и пенилось в ведре... Молоко слегка горчило полынью. Стада выбили на обочинах всю хорошую траву, а давать коровам волю, пускать их в балки на сочные выпасы было некогда» [1, с. 324];

– частина ритуалу поховання: «Вернувшись с кладбища, все уселись... есть борщ деревянными цветастыми ложками и пить водку кто из чего попало...» [1, с. 338];

– віра в потойбіччя мешканців Добасу: «На второй день понесли на кладбище рюмочку с водой, пряники – якобы есть и пить бабке Лукии» [1, с. 338];

– спосіб життя: «А меняльчики все тащили саночки с... выменянными пшеном и кукурузой» [1, с. 344].

Описує І. Костиря й технологію приготування деяких страв лише з одного продукту. Але стільки прочитується в цих простеньких, на перший погляд, блюдах пережитого болю, щастя, задоволення, свята, навіть розпачу у дитячому серці: «Вся еда в основном была из кукурузы. Перво-наперво – кукуруза жареная. Столько радости в доме, когда на сковородке или просто на раскаленной плите шумно трескается, подскакивает, разворачивается, как бараньи рога, желтое зерно – «бараны» скачут во все стороны, сигают до потолка. Затем – мамалыга. Мягкая, распаренная, она так и тает во рту, а рот так и млеет от удовольствия, да еще когда полита она натопленным из сала жиром, да еще когда само сало, с коричневыми подпалинами, хрустящее на зубах маленькими кусочками, с плотной янтарной кожицей... А еще – кукурузные лепешки. Подрумяненные, рассыпчатые. Они хороши, пока горячие, а чуть остыли, все без воды не проглотить. Особенно если мука крупного помола. Беда, их пекли тоже раз в неделю, а то и реже» [1, с. 352].

Не забув письменник і про етикет вживання їжі в той час на Донбасі: «После чая полагалось вставать из-за стола. В хуторе компот и сладости, подаваемые в заключение, так и назывались – выпханцы: они «выпихивали» семейство из-за стола, а гостей – из хаты» [1, с. 352].

Згадує й про давно забуті назви страв та подає рецепт приготування: «В свежем подсолнечном масле... мама варила из теста пышные и хрустящие, сделанные в виде восьмерки, оришки. В тесте, вырезанном ромбом, проделывалось продолговатое отверстие, один конец ромба продевался в отверстие, и весь ромб получался вывернутым...» [1, с. 359].

Таким чином, як бачимо, їжа в художньому втіленні автобіографічних оповідань І. Костири виконує чимало функцій. З її допомогою письменник знайомить читача із довоєнним, воєнним та післявоєнним Донбасом; розповідає про традиційні для цього регіону страви того часу; розкриває характери, мрії, сподівання його мешканців; акцентує увагу на злочинах, на які люди здатні заради їжі у скрутному становищі та багато інших моментів, які плануємо розкрити у подальших публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костыря И. С. Сказка о солнечных братьях: сказки, рассказы, повести / И. С. Костыря. – Донецк: «Донеччина», 1994. – 511 с.

Рибалко Л. В.

ПІСЕННА ПОЕЗІЯ ІВАНА БУДЗА

Часів Яр Бахмутського району – місто, яке називають «колискою талантів». І не випадково. Вражає кількість відомих постатей вчених, політичних діячів, лауреатів Державної премії України, промисловців, музикантів, скульпторів, художників, і, найбільше – поетів, бо не може земля, така щедра на таланти, не наділити душі людські чарівним і сильним словом, щоб передати силу його нащадкам.

Викликає гордість, що поетичне слово наших поетів-земляків, таких, як Іван Григорович Будз, стало цільним ваговитим зерном на ниві духовності нашого народу.

«...Коли я озираюсь на пройдений шлях, здається, що я знову, як в юності, стою на високій, стрімкій Тулюській скелі над Прутом, звідки як на долоні – рідне село. З якою радістю переступив би, як колись, батьківський поріг старенької хатини..» [2, с. 43].

Саме ці слова нашого письменника-земляка Івана Григоровича Будза заставляють тремтіти душу. Бо що для кожного з нас у житті є найдорожчим? Наша батьківщина, і все, що з нею пов'язане. А доля цієї людини незвична тим, що у нього їх дві – одна, де народився, а інша – там, де знаходиться серце ...

Іван Григорович Будз народився в селі Прутівка (Карлів) на Покутті Івано-Франківщини. Перші спроби пера, як згадує автор, «закінчились дією вишневого прутика... Писав, ховаючись на горищі, і коли знайшли мою схованку і віднесли до сусіда вуйка Федуня, бо мати була неписьменна, то той, перечитуючи мої вірші, схопився за голову і попередив неньку, що Сибіру за таку писанину не минути. І неня, налякана Сибіром, примусили мене голими коліньми стати на дрібненькі камінчики й присягтися, що я більше не візьму до рук олівця і не буду гратися з вогнем» [2, с. 43].

Але не може мовчати справжній митець, коли співає душа. Усі моменти життя цієї людини ніби вміщені в його пісенно-поетичній творчості.

Зголосившись без дозволу матері їхати на Донбас, щоб здобути обіцяну спеціальність токаря, Іван Будз у 1949 р. потрапляє до м. Дебальцеве, а звідти до шахтарського селища Крепенка. І замість омріяної професії починає вчитися у гірничо-галузевої школі на вибійника вугільних пластів.

Друга спроба надрукувати власні твори відбулась для І.Будза вже під час навчання у гірничій школі на початку 1956 року з допису в газету «Боковский рабочий» під назвою «Ми будемо шахтарями». І тут не обійшлося без курйозу.

Пам'ятаючи «материнську науку», Іван довго вагався, але, переборюючи свою несміливість, зайшов до редакції і віддав допис. Редактор, переглянувши, порадив: «Вам, товаришу Будз, треба писати до газети російською мовою, бо в нас нікому перекладати з вашої собачої мови» [2, с. 43].

Врятував тоді молодого письменника редактор М. Козик, який з радістю прийняв допис – і багато віршів, і замальовок, і нарисів зарясніли в газетах і журналах.

З 1984 року І. Будз живе й працює в м. Часів Яр. Саме тут з'явилась більшість його творів, розквітла його пісенна творчість.

*Я тебе, кохана, стрів
В нашім місті цеглярів.
Де цехи, наче намисто,
Оглядають наше місто*

(пісня «Наш Часів Яр») [1].

Пісенна спадщина Івана Будза досить велика й різноманітна. Умовно її можна поділити на два періоди:

I період – Карпатський: («Покутські тополі», «Ой, Карпати, рідні гори», «Горлиця», «Моє дитинство», «Весна кличе», «Дві смерічки», «Біла лебідка», «Ой у полі могила», «Вишиванка», «Гімн повстанців», «Гам на річці біля броду», «Рідна хата», «Гуцулочка»).

II період – Часовоярський («Гімн Часів Яру», «Наш Часів Яр», «Часів'ярські дівчата», «Ти наша рідна Україна», «Весна в Донбасі», «Тихий вечорочок», «Земля донецька», «Ти щаслива, Україна», « Біля

могили Шевченка», «Розквітлий тюльпан», «Білокрилі лелеки», «Верба при дорозі», «Новорічна ніч», «Моя Україно»).

Його пісні співають і в Україні, і далеко за її межами. Першу пісню І.Будза «Цвіт папороті» на високій сцені виконувала народна артистка України Софія Ротару; у репертуарі ансамблю «Гагілка» з Канади (керівник – Наталка Мохорук) також є музичні твори Івана Будза.

З 1984 року і до кінця свого життя Іван Григорович прожив у місті Часів Ярі, люблячи його всім серцем, тому присвятив йому багато творів, серед яких є навіть Гімн Часів Яру:

*На землі цій запорожці
Ворогів рубали
І за волю України
Всі на смерть стояли.
Тепер вільна Україна,
Ми волю здобули,
Заповіт ми славних предків
В борні не забули [1].*

Вважається, що рідна земля – це та земля, де людина народилась, де вперше почула мамину колискову, де пізнала перші радощі й перші прикrostі. Але ж рідною землею стає та, на якій ти живеш, де радієш кожному моменту. Прекрасно звучать пісні І. Будза, торкаючись найтонших струн душі:

*На горбочку стоїть Часів-Яр
Серед тишних і буйних ланів.
На донецькій, шахтарській землі,
Де я перше кохання зустрів [1].*

Іван Григорович працював у співдружності з відомими композиторами України: Володимиром Івасюком, Миколою Плешканом, Степаном Ткачуком, Миколою Куфлюком, Мирославом Джуржуком,

Натаном Шульманом, а також композиторами Петром Козубом (Канада), Тетяною Яловою (м. Артемівськ), Василем Бордуном (м. Часів-Яр).

Твори Івана Будза написані на різну тематику, і композитор Василь Бордун зумів до них написати такі мелодії, щоб вони разом стали піснями,

Не менш привабливі його прозові твори: збірки «Заграви над степом», «Клич Донбасу», «Підкорені пласти», «Шістдесят кроків долі», «Зорі, закосичені вітрами».

Іван Будз був членом товариства «Просвіта», членом центру «Свобода слова» (м. Київ). Лауреат і неодноразовий переможець творчих конкурсів в телепередачі «Надвечір'я». Перший призер від посла Аргентини в Україні телепередачі «Надвечір'я» в конкурсі «Сто листів» за 1998 рік. Більшість творів письменника – автобіографічні.

Доля Івана Будза була складною: повною і випробувань, і перемог, важкої праці й світлого кохання.

Кожен вірш, кожна пісня Івана Григоровича пробуджує патріотизм і любов до рідного краю:

*Ти, наша рідна Україна
Ти, земле злагоди й добра,
Ти, земле рідних нам Карпатів,
Дністра й широкого Дніпра.
Твої лани навкруг безмежні,
Не видно вдалині кінця,
На цій землі родивсь Шевченко,
Земля пророка і співця [1].*

Читаючи чарівні поетичні твори поетів-земляків, ніби припадаєш до цілющого поетичного джерела сучасності, і душа ніби просвітлюється і починає палати іскоркою вдячності і гордості за нашу прекрасну, таку щедрю на таланти землю, яка народжує людей великої душі і сильного

слова, котрі своєю творчістю доводять, що тільки з любові до рідної землі, матері, людей народжуються поет і поезія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будз І. Ф. Зорі, закосичені вітрами / І. Будз. – Славянск : Печатный двор, 1985. – 172 с.
2. Часів Яр. Сузір'я талантів (біографічні нариси)/ [за ред. Татаринів С. Й.]. – Славянск : Печатный двор, 2007. – 88 с.
3. Часов Яр. Годы войны и труда / [за ред. Богуненко В. О.]. Славянск : Печатный двор, 2009. – 123 с.

Лапушкіна Н.П.

САВА БОЖКО ТА ЛІТЕРАТУРНИЙ ДОНБАС 20-30-х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ В МЕМУАРАХ

Для того, щоб скласти більш об'єктивне уявлення про митця та його місце в історико-літературному процесі, зазвичай звертаються не лише до критичних та біографічних матеріалів про автора, а й до спогадів його сучасників. Особливо цікавим у цьому ракурсі є період Розстріляного Відродження, коли офіційна біографія переважно разюче відрізнялася від справжньої.

Постать репресованого письменника з Донбасу (с. Крутоярівка на Донеччині (зараз Дніпропетровська область)) Сави Божка чи не найяскравіше презентує цю думку. Адже після реабілітації в 60-х роках його ім'я стало предметом вивчення у цілому ряді мемуарів, статей, заміток зі спогадами, нарисів літературознавчого, критичного та краєзнавчого характеру. Цілі розділи у своїх книгах спогадів Саві Божку присвятили Г. Костюк «Зустрічі і прощання», Т. Масенко «Роман пам'яті», В. Минко «Червоний Парнас. Сповідь колишнього плужанина», О. Кундзіч «З днів юності». Своєрідний варіант біографії С. Божка в художньо-публіцистичному стилі вмістив у свою книгу «Долі» В. Заремба. Побіжно

згадується С. Божко й у «Розповідях про неспокій...» Ю. Смолича. Ці книги неупереджено (адже вийшли вже після 80-х рр.) розкривають цікаві, до того невідомі чи замовчувані факти з життя письменника, який працював у роки розквіту української літератури у 20-х та її жахливого винищення у 30-х роках ХХ ст. Про популярність Сави Божка у літературному середовищі 20-х років свідчить також наявність кількох присвят (наприклад, В. Сосюра присвятив йому роман «Тарас Трясило»), карикатури та гуморески Остапа Вишні.

Особливо цікавими для нашого дослідження є книги В. Минка та Г. Костюка. Так, за «Сповіддю колишнього плужанина» можна простежити місце Сави Божка в літературному процесі Харкова 20-х років, бо В. Минко зображує його як одного з активних членів «Плугу» в контексті загальної діяльності цієї організації. Подано тут також історію написання «Української Шампані» та роману «В степах».

Ще більш відвертим є розділ «Змарнований талант», присвячений Саві Божку, з відомої книги спогадів «Зустрічі і прощання» Г. Костюка. Тоді вже письменник-емігрант, Григорій Костюк намагається об'єктивно поставитися до цієї постаті, прагне простежити різні впливи на становлення його літературно-естетичних позицій і в результаті доходить висновку: «Мій колишній друг став одною з багатьох невинних жертв тієї системи й тієї партії, в яку колись, в юнацькі роки, так беззастережно повірив. Мав він неабиякі здібності. В нормальних людських умовах він міг би зробити багато корисного. А так – лише трагічно змарнований талант» [2, с. 92]. Відшукуючи відповіді на загадкові питання в долі письменника, він розуміє, що недомовленість та помилковість, допущені в біографічних фактах Сави Божка, зумовлюються передусім тим, що вітчизняні критики та дослідники «жили й живуть в такій країні, де можна писати тільки те, що дозволяють, або те, що накажуть» [2, с. 92].

Бурхливий літературний процес, який розгорнувся у Харкові, залучає все нові творчі постаті. Серед них і С. Божко, для якого переїзд до тодішньої столиці став початком плідної літературної діяльності. «Із запалом юнак пише нові поезії. Він вірить у свої творчі сили...» [1, с. 78].

Сава Божко швидко вливається в письменницькі кола, читає свої вірші, бере участь у дискусіях, друкується у «Селянській правді». В. Заремба у своїй книзі «Долі» згадує: «Він швидко зійшовся навіть з Василем Блакитним, Миколою Кулішем, Володимиром Сосюрою, Юрієм Яновським. Можна з відповідальністю сказати, що Сава Захарович на Сумській у Харкові прихилив до себе всіх літераторів» [1, с. 79].

У 1922 році Сава Божко вступає у новостворену Спілку селянських письменників України «Плуг», друкує свої перші твори, займається журналістською та просвітницькою діяльністю. С. Пилипенко запрошує молодого письменника до співробітництва в газету «Селянська правда».

Після року роботи в Кам'янець-Подільському (про це докладно – у спогадах Т. Масенка), де він створює нову газету, працює журналістом та організовує літературне життя (філія «Плугу»), Сава Божко знов повертається до Харкова і отримує квартиру в будинку «Слово». Видає власні твори, подорожує з письменниками (зокрема В. Сосюрою) селами Донеччини, цікавиться історією, культурою та фольклором Сходу та Півдня України, виступає в пресі зі статтями пізнавального та агітаційного характеру. Вивчаючи літературне життя столиці, Сава Божко працює над «Історією «Плуга» для книжки «Спілка «Плуг» за чотири роки», періодично виступає з рецензіями на художні та публіцистичні твори сучасників, бере участь у літературній дискусії 1925-1928 років. Спираючись на матеріали «Хронік» журналу «Плуг», визначаємо також місце С. З. Божка в організації діяльності спілки. Так, на II Всеукраїнському з'їзді спілки «Плуг» його вперше обирають до складу центрального комітету, пізніше – неодноразово в керівні органи спілки.

Сучасники С. Божка відзначали неабияку енергію та ініціативність молодого письменника, характеризували його як талановитого й запального у будь-яких починаннях. Дехто (Т. Масенко, О. Кундзіч, В. Беляєв) навіть визнавав його своїм першим літературним вчителем і наставником. У книзі Г. Костюка читаємо таке: «Був він, без сумніву, оригінальною особистістю тієї доби. Здібний, бистрий в орієнтації, з гострим розумом, з твердим характером і нахилом до активної діяльності...» [2, с. 79]. Через такого роду спогади більш зрозумілими стають і причини такого гострого розгортання літературної дискусії, її перехід у політичні площини. Система наполегливо відбирала та навчала з відомою сьогодні метою таких активних, завзятих і енергійних, як Сава Божко (закінчив так звану партійну школу – Комуністичний університет ім. Артема). Як і багато його побратимів, молодий письменник щиро вірив у соціалістичні ідеї, відчайдушно відстоював ідеали свого об'єднання, гостро критикував твори письменників супротивних йому угруповань (розглядав їх з позиції елементарної політграмоти), категорично не сприймав позицію М. Хвильового. Хоча, як стверджує Г. Костюк, «не мав партійної пихи», «з вродження був людиною дуже доброю, товариською і щирою» [2, с. 79]. У 1930 році, коли вийшов його роман «В степах», «свою необ'єктивну колісь методу він відчув тепер боляче на собі» [2, с. 89]. З табору тих письменників (зокрема ВАПЛІТЕ), яких свого часу критикував С. Божко, як згадує Г. Костюк, посипалася така ж прискіплива, необ'єктивна, вульгарно-соціологічна критика. На прикладі роману Сави Божка Г. Костюк фактично малює перед нами яскраву картину того шляху, яким за часів радянської цензури проходив чи не кожний більш-менш талановитий твір: спочатку успіх, кілька позитивних статей, диспути в Інституті марксизму і лєнінізму та в Інституті ім. Шевченка, гостра критика з «вишукуванням не хиб та досягнень, а ідейних збочень» [2, с. 88] і, врешті-решт, заборона чи переслідування автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заремба В. Долі: оповідання. Повісті / В. І. Заремба. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 166 с.
2. Костюк Г. Зустрічі і прощання: спогади: у 2 кн. / Г. С. Костюк. – Едмонтон, 1987. – Кн. 1. – 743 с.
3. Минко В. Червоний парнас. Сповідь колишнього плужанина // Вибрані твори в двох томах. Том перший: Повісті, спогади, портрети / В. П. Минко. – К.: Дніпро, 1981. – С. 219 – 348.

Разживін В. М.

ПРОВІДНІ МОТИВИ ТА ОБРАЗИ ЗБІРКИ ОПОВІДАнь

Є. ЛЕТЮКА «АНЮТА З КРИВОЇ КОСИ»

Однією з найважливіших подій українського суспільно-політичного життя періоду «відлиги» стала поява нового покоління талановитих митців та літераторів, яких називають «шістдесятники». Вони протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, виступали за оновлення тодішнього суспільства, боролися за справжні культурні цінності, провідну роль української мови, людську гідність. Основу руху шістдесятників склали письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Володимир Дрозд, Григій Тютюнник, Борис Олійник, Василь Симоненко, Микола Холодний, Ліна Костенко, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, літературні критики Іван Дзюба, Євген Сверстюк, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, кінокритик Роман Корогодський, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш та інші.

Саме в період шістдесятництва розквітає творчість донецького журналіста, письменника та поета Євгена Летюка. Однак, не зважаючи на близькість до відомої когорти славних імен, творчість митця перебуває на маргінесі літературознавчих досліджень. Актуальність розвідки полягає в

тому, що прозова спадщина Є. Летюка, зокрема й оповідання, ще не розглядалася ґрунтовно і потребує ретельного вивчення. Метою статті є з'ясування провідних мотивів та образів оповідань письменника, що увійшли до збірки «Анюта з Кривої коси».

Власне, Євген Летюк серед читачів та дослідників відомий як поет, автор більше десятка збірок віршів. Прозових творів у творчому доробку письменника небагато: збірка новел «Різні бувають квіти», збірка оповідань «Анюта з Кривої коси», нарис «Товариш директор», повісті «Рік, один тільки рік», «Громова криниця», «Пароль довір'я» [3].

Схоже, у Євгена Летюка з'явився певний шанс на повернення з напів-забуття, бо останнім часом його творчістю зацікавилася дослідниця з Луганська Ірина Обухова, яка опублікувала кілька розвідок, присвячених в основному поетичному доробку письменника. Із прозових творів вона ретельно опрацювала виключно повість «Рік, один тільки рік», про оповідання згадала ж лише побіжно.

Збірка прози «Анюта з Кривої коси» вийшла друком 1963 року. До неї увійшли 12 оповідань: «Він уже не поїде», «Анюта з Кривої коси», «Камінь за пазухою», «Вночі», «Прапор», «А жито половіє», «Танк», «Листи», «Дроти», «Нагідка», «В адресному бюро», «Несказане спасибі». Щодо їх жанрового визначення, то воно хоча й авторське, але все ж викликає певні сумніви. Так, зокрема твір «Камінь за пазухою» було поміщено одразу у двох збірках: «Різні бувають квіти» та аналізованій у нашій розвідці. Однак у першому випадку автор визначив його як новелу, у іншому вже як оповідання. Оскільки книги з'явилися з часовою різницею лише в один рік, є підстави вважати, що зміну жанрового визначення зроблено зумисне, можливо, це реакція на критичні зауваження колег по цеху чи літературознавців.

Тематично оповідання достатньо розмаїті: тут і подробиці буття мешканців села, степового чи коло моря («Він уже не поїде», «Анюта з

Кривої коси», «А жито половіє», «Дроти»); поруч присутня й недавня війна, хоча вже іноді як болючий спогад («Прапор», «А жито половіє», «Танк»); висвітлена праця геологів на Далекому Сході («Камінь за пазухою», «Листи») чи робота на ударній будові десь на півдні («Вночі»); точно передано гомін великого міста («Нагідка», «В адресному бюро», «Несказане спасибі»). Однак усі твори об'єднує провідний мотив, яскраво втілений у кожному з них. У центрі всіх цих оповідей ліричні роздуми про людську долю. Власне, сенс людського буття [4] у загальнофілософському значенні цього слова й складає ту основу, на якій будує свою розповідь автор. Окрім уже зазначеного головного, у творах письменника присутні також мотиви: уславлення натхненної праці, звеличування мужності та героїзму простої людини під час воєнного лихоліття, співчутливе ставлення до почуття розділеного чи нерозділеного кохання, часто першого і тим ще більш зворушливого.

Оповідання Є. Летюка чимось нагадують твори О'Генрі. У них також присутній тонкий гумор, а головне – вони переповнені гуманізмом, щемним відчуттям великої любові до людей, які тебе оточують. Письменник уникає багатослівності, його творам притаманні лаконічність викладу, глибокий підтекст, символічність образів. Автор лише вказує на певні проблеми, а деінде й просто натякає на їх існування, бо вирішення складних життєвих питань – не його завдання, а читача. Ліричні герої письменницьких замальовок, можливо, не надто показні, але вони стають прекрасними в натхненній праці, у своїх почуттях та вчинках. Є. Летюк ненав'язливо намагається переконати в цьому своїх читачів.

Навіть прийшли чи то пак приїжджі, не місцеві, тут адаптуються досить швидко, бо Донецький край завжди приваблював різних людей, гартував їх, робив своїми. Наприклад, у цьому плані цікавою видається доля головної героїні оповідання, що й дало назву збірці, Анюти. Вона не місцева, потрапила до Кривої коси вже школяркою, бо тут жив тато, а

мама померла («Ніщо так не вбиває серце, як лінивий спокій» [1, с. 10]). Однак «...море цілком полонило дівчину. Чи то був предковічний голос рибальської крові, чи море мало таку властивість – навіки западати в серце, але дівчина вже не могла уявити себе без нього» [1, с. 11]. Уже за мить автор не вирізняє її із загальної маси, бо не бачить у ній чужорідного тіла. Образ дівчини набуває символічних рис і ототожнюється з усім місцевим жіноцтвом: «Як і всі жінки рибальського виселку, ходила до моря з повним цинковим тазом прання, завзято вибивала замашним праником просолені батьківські роби. Як і всі рибальські жінки, виконувала нелегку домашню роботу, бо знала: рибалки на суші – люди зовсім безпорадні, вони нічого не вміють і не можуть робити там, де кінчається море» [1, с. 11].

Зовсім поруч знаходимо абсолютно несподівані рядки, близькі як власне ідеям шістдесятників, так і проблемам сьогодення: «Ходила до школи, з величезним задоволенням вивчала співучу українську мову, за яку іноді добродушно посміювалися з батька там, на Тамбовщині. Співала приголомшливі своєю красою українські пісні» [1, с. 11]. Так і хочеться спитати: і це Донбас? Так, це насправді Донбас, а мовний нігілізм з'явиться тут значно пізніше, наприкінці 70-х – на початку 80-х. Заматеріє й розквітне ж він уже в часи Незалежності разом з настирливо пропагованими думками про якусь специфічну виключність населення цього краю.

По-справжньому зворушливим, хоча й трохи дивакуватим, постає молодий безіменний юнак-геолог з оповідання «Листи», що перед самим від'їздом до експедиції познайомився з дівчиною-киянкою Марією. Майже щодня пише він їй листи, але так і не зважається надіслати: «Ми навіть не умовились про листування. І я боюсь посилати вам листи. А в мене їх зібралось вже чимало. Начальник експедиції навіть пожартував якимось, що до Москви доведеться везти дві колекції: мінерали і... мої не надіслані

листи» [1, с. 54]. Для створення дружньої іронічно-комічної ситуації письменник закінчує оповідання рядками про Марію: «А над Києвом стояла ще не пізня ніч. В одній з кімнат одного з будинків не спала молода дівчина. Кілька годин просиділа вона біля фонтана у вечірньому саду, уважно вдивляючись у барвисті веселки, що їх запалювало у бризках почервоніле сонце. А дома повними туги і сподівання очима дивилася на двері і – смішно, в такий пізній час! – чекала, чи не постукає в них сивенький дідусь-листоноша» [1, с. 54].

Як справедливо зазначає І. Обухова, «тема Великої Вітчизняної війни займає важливе місце у творчості Євгена Летюка» [2, с. 244]. Іноді автор звертається до прямого опису тогочасних подій. Так, зокрема, в оповіданні «Прапор» модельовано героїчний вчинок комсомольця Сашка, який вивісив червоний прапор на заводській трубі в окупованому місті, але сам загинув. Однак у більшості випадків письменника хвилює тема пам'яті про ті часи, нагальна потреба її збереження. Знов-таки символічно виглядає білий сніг, що тане на танковому монументі. Машина тепла, бо «такі серця в ній згоріли» [1, с. 51].

Отже, провідні мотиви та образи збірки оповідань Євгена Летюка «Анюта з Кривої коси» покликані до життя бажанням автора змоделювати у своїх творах сенс людського буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Летюк Є. Анюта з Кривої коси / Євген Летюк. – Донецьк: Донецьке книжкове видавництво, 1963. – 72 с.
2. Обухова І. Є. Людина і війна в повісті Є. Летюка «Рік, один тільки рік» / Ірина Обухова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки. – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – № 22 (281). – С. 244–250.
3. Обухова І. Є. Тематично-змістові домінанти творчого доробку Євгена Летюка / Ірина Обухова // Вісник Луганського національного

університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки. – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – № 4 (3) (264). – С. 83–89.

4. Обухова І. Є. Провідні мотиви лірики Євгена Летюка / Ірина Обухова // Вісник Запорізького національного університету : Зб. наук. статей. Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – № 2. – С. 89–93.

Сіробаба М.В.

ЛІРИКА А. МИРОНЕНКА

ЯК «СВЯТИЙ СОЮЗ РЯДКА І ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ»

Про творчість А. Мироненка, що, народившись на Київщині, більшу частину свого життя провів на Донбасі (Горлівка, Краматорськ, Слов'яногірськ-Святогірськ), у нашому літературознавстві сказано небагато. «Самого поета мало хто знає у нас» [1, с. 200], – писав журналіст (і друг поета) С. Тищенко в газеті «Донбасс» за 30 березня 2000 року, згадавши принагідно про окремі публікації в українській і зарубіжній періодиці. Утім, інакше, напевно, й бути не могло, оскільки перша збірка, що містила заледве 20 віршів, побачила світ тоді, коли митець уже «розміняв» свій п'ятий десяток. Причина цього є, на жаль, традиційною для вітчизняної літератури: підозри в націоналізмі, об які й розбивалися всі попередні спроби видатися. Між тим, А. Мироненко був насправді обдарованим поетом, на чому, зокрема, наголошує В. Романько, вказавши, що наш фігурант «мав неабиякий талант від Бога, що найбільш повно виявилось у його поетичних творах» [1, с. 200].

Ліричний герой (ліричне «Я») поезій А. Мироненка є нашим сучасником і разом з тим він перебуває ніби поза (над?) часом. Прив'язка його до певної епохи виглядає досить проблематичною: кількість хронологічних «маркерів» наразі зведено до мінімуму. Сам він систему координат, у яких йому судилося вікувати свій вік, окреслює простими (але не тривіальними) словами: «живу якраз посеред літа». При цьому ним чітко усвідомлюється кореляція всього й усіх з такою категорією, як

вічність: «Клопоче думку вічна справа – / щоб досхочу пісень і хліба». Важливо зазначити, що вона, ця категорія, мислиться тут не так абстрактно, як зазвичай, а дещо конкретніше, являючи собою таку собі матрицю, за якою безперервно здійснюється своєрідний кругообіг: «Хліб стане просто піснею, / пісня – насущним хлібом. / Вічна веселка блисне / семипромінним німбом» [2, с. 538]. Принагідно розв'язується давня суперечка між прихильниками тези «Буде хліб, буде й пісня» (вони ж, напевно, й адепти К.Маркса з його формулою «Буття визначає свідомість») та їхніми опонентами, що віддають пальму першості духовному (у цьому випадку – пісні). Можна сказати, що перед нами людина на всі часи, але це не той варіант, щодо якого кепкує народ («наша Жучка всім онучка»), тут зовсім інша квінтесенція. Тут людина, як бачимо, переймається не якимись побутовими негараздами, а «вічними справами», що номінуються такими через неминущу їхню злободенність. Тобто, з ними стикається кожен представник homo sapiens незалежно від того, у яких географічних координатах чи часових межах він перебуває. Внутрішній стан ліричного «Я» зрозумілий кожному, хто хоча б зрідка предметом своїх роздумів має стосунки між добром і злом, життям і смертю, людиною і світом, людиною і Богом тощо, тобто, торкається царини вічних тем.

На відміну від О. Вайльда, який просив не турбувати його розповідями про страждання простих бідних людей, воліючи натомість слухати про страждання геніїв (тоді, мовляв, плакатиму кривавими сльозами), А. Мироненко розповідає саме про проблеми простої людини (людини, так би мовити «від землі»), але робить це так, що, напевно б, і автор «Портрету Доріана Грея» не зміг би залишитися байдужим: «Чи то обміліло глибоке, / чи вгрузла в багно висота – / і лжа запорошує око, / у вухо настирно вліта. / І горло лжепіснею душить, / лжеправдою глузд огорта. / І цілять прямисінько в душу / лжесовість і лжедоброта» [2, с. 539].

Проста людина в інтерпретації нашого автора не виглядає аж надто простою, її прагнення мати «досхочу пісень і хліба» – це не те саме, що клич римської черні «Panem et circenses!». У її, людини, «повсякденнім клопоті» «зоріє» поезія, підводячи зрештою до відчуття того, що власний біль «уже не біль, / А споконвічна доля світу». При цьому знаходиться місце й для сумнівів: «Живе поезія в мені – / Гнів сатани чи милість Божа». Попри те, знак питання в аналізованих текстах кількісно поступається знакові оклику, ці тексти мають напрочуд потужний емоційний заряд, прикладом чого може бути ось ця мініатюра (що виглядає чимось більшим за порожню декларацію): «Коли не смішно, / не сміюсь. / Від сліз даремних не розтану. / Нехай живе святий союз / рядка і внутрішнього стану». Здається, маємо справу з маніфестом, і він не є таким, що виголошений про людське око, а являє собою цілком органічний елемент парадигми світобачення митця. Не менш потужним є й наявний тут естетичний заряд, що засвідчується, зокрема, такими тропами, як «я від діда і батька прийшов / на сталєних мозолях підошов», «Я буду травам в тім'я дихать», «І мене з даліни виглядатиме мати, / Об тривоги ламаючи руки свої», «Торуючи шляхи регресу, / бредуть віки у майбуття» [див. 1, с. 202-206; 2, с. 540]. Остання з наведених метафор є водночас і парадоксом (до того ж сформульованим у вигляді афоризму), що як художній засіб у більшості випадків указує на віртуозність майстра слова. Наразі спостерігаємо, здається, саме такий випадок. Змістовність – узагалі найсильніша сторона лірики А. Мироненка.

З точки зору фоніки, яка в поезії відіграє не найостаннішу роль, аналізовані твори не вдасться номінувати як взірць досконалості через велику кількість граматичних рим, з-поміж яких дібрати бодай кілька свіжих (не кажучи вже про унікальні) сьогодні практично неможливо. Адже немає жодних підстав зарахувати до високоякісних зразки «дорожні – порожні», «гріє – зоріє», «крону – корону», «вулкани – жакани», «гроза –

небеса» тощо. Останні три приклади взято зі «Святогірського сонета», тобто строфожанру, де однією з головних вимог є якраз використання якісних (вишуканих, точних і незаялжених) рим. До речі, твір, визначений автором як сонет, не є сонетом у повному розумінні, а є однією з його, сонета, модифікацій, що називається сонетино, оскільки своїм розміром має чотиристопний ямб, тоді як каноном передбачається використання п'яти – або шестистопного ямба. Решта чинників цілком узгоджуються з правилами сонетописання (відсутність анжамбеманів і повторів повнозначних слів, поділ твору на висхідну та низхідну частини, розгортання теми за схемою «теза – антитеза – синтез», синтаксична ізольованість строф, наявність «сонетного замка»).

Метрично поезії А. Мироненка, складені більшістю в силабо-тоніці, меншістю – в тоніці (при цьому в першій домінуючим розміром є той же, що й у «Святогірському сонеті» чотиристопний ямб, у другій – тринаголошений верс), досить «стрункі», не обтяжені, як правило, ні поліметрією, ні вільним віршем, чим зумовлюється гармонійність ритмічної структури. Оскільки ж остання є одним із базових ресурсів фоніки [див. 3, с. 308], то тут впевнено можна говорити про сприятливі умови для підвищення естетичної вартості звуків, або, простіше кажучи, вирається в царині евфонії.

Повномасштабне дослідження творчої спадщини А. Мироненка (у тому числі, звичайно ж, і поетичної), яке, хочеться вірити, не забариться надовго, ймовірно, інтегрує, вкупі з іншими, дотичними до теми, напрацюваннями, і результати цього міні-дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романько В. І. Слов'янськ літературний: перша половина ХІХ – початок ХХІ століття: Літературні портрети та хрестоматійний матеріал / В. І. Романько. – Слов'янськ: Видавець Маторін Б. І., 2011. – 383 с.

2. Слобожанська яса: Антологія громадянської лірики кінця XVII – початку XXI століть. – Х.: Майдан, 2006. – 1008 с.

3. Ткаченко А.О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв / А.О.Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.

Полякова Т. В., Гарадчук А. Ю.

ПОСТАТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО

В МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОСТОРИ ДОНЕЧЧИНИ

Тема національного відродження, спрямована проти «інтернаціональної політики» радянського уряду, вповні розкрилася у творчості відомого на Донбасі та за його межами представника дисидентського руху в Україні Олексі Тихого. Провідні думки його статей щодо збереження національних надбань знайшли підтримку в свідомості небайдужих до долі нашого краю людей.

Зупинимося на окремих тезах статті «Думки про рідний Донецький край» [1, с. 141–158], у якій він говорить сам за себе: «Мене вчили, і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя... Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт. Любив завжди, люблю і сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови».

І знов вони – судова колегія Сталінського обласного суду у складі головуєчого Москаленка, народних засідателів Каюда і Ленського, секретаря Втушенко і за участю прокурора Сударева, за відсутності

адвоката, звинувачують: «Вибори до рад депутатів трудящих називає комедією, говорив, що демократичний централізм у теперішній час нічим не виправданий і немає нічого спільного з демократією, що її (демократії) в Союзі РСР зараз немає, і що вона тепер нібито у Франції та інших державах. Що в нас існує нічим не виправдана диктатура Комуністичної партії і таке інше» [1, с. 141–158].

Олекса Тихий відповів на закиди вже значно пізніше, коли після першого ув'язнення повернувся додому і взявся за перо, щоб знов розказати світові про те, що боліло, про те, що вистраждав: «...чи не злочином годилося б кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше як тільки інтелектуальним геноцидом. В.І. Ленін у різних працях з національного питання назвав тих росіян, хто зневажливо ставився до розвитку національних культур, мов, імперіалістами, негідниками, вихованими в дусі найпідлішого хамства, катами, лакеями царизму, великоруськими шовіністами. А представники малих, гноблених Росією народів, що прагнули, на шкоду рідній мові та культурі, запроваджувати російську – великоруськими держимордами. Я – інтернаціоналіст за переконаннями, зичу свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. На земній кулі не повинно бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожен народ живе на своїй землі, хай творить культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу...

Сумно і моторошно стає на душі при аналізі того, що бачиш навкруги. Цілковита байдужість... Українські театри позакривалися, і ніхто за ними не сумує. Самодіяльність молоді зводиться до гітари,

слухання електромюзичних інструментів у ресторані, на танцмайданчику... Люди майже ні в що не вірять – ні в Бога, ні в комунію... У чоловічому товаристві процвітає лайка – незважаючи на вік та родинне оточення. Часто син гне на батька триповерховим матом і одержує у відповідь у тому ж ключі...

Мова – одна з основних ознак нації. Мова – фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу, підвалина інтелекту, основа патріотизму. Вмирає мова – вмирає культура. Вмирає культура – припиняється прогрес. Історію починають творити нерони, бісмарки, муссоліні, гітлери, сталіни, маоцзедуни. А яка то історія – всім відомо... Усе, що стосується культури в сьогоdnішньому житті, мені здається беззмістовним, безглуздим. А майбутнє уявляється трагічним та пустим» [1, с. 141–158].

Також із-під пера Олекси Тихого вийшла книга «Мова – народ», у якій зібрано документи і висловлювання видатних людей про мову (понад 250 авторів та документів). Декілька розділів збірки («Письменники, вчені та поети про роль та значення мови в житті народу», «Ставлення до мови», «Патріотизм») присвячені загальним питанням значення рідної мови, інші розділи («Тарас Шевченко про мову», «Доля української мови в історичному плані», «Трохи статистики») присвячені українській мові. Як бачимо, усі розділи книги нашого земляка надзвичайно актуальні сьогодні, адже українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися кожним із нас, державою. Мовна політика, як одна із складових частин державної, має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, навіть якщо воно, на жаль, російськомовне. Отже, опираючись на провідну думку Олекси Тихого, що мова – це народ, переконливо наголошуємо: мова – це

важливий чинник зміцнення державності, підґрунтя забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий О. Думки про рідний край / О. Тихий // Донбас'91– Вип. 1. – 1991. – С. 141 – 158.

Нестелєєв М.А.

ВОЛОДИМИР КОРЯК – ПРОВІДНИЙ КРИТИК ДОБИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»

Володимир Коряк – відомий літературний критик, один з найактивніших учасників літпроцесу 1910-1930 років (перший історик літературної дискусії 1925–28-х), публіцист, письменник, який народився у місті Слов'янську. Вважається одним із засновників марксистського літературознавства в Україні (разом з П. Колесником і Д. Загулом), яке згодом почали називати «соціологічною критикою», а тепер дещо зверхньо визначають як «вульгарно-соціологічна».

Друзі називали його «невиснажний» [5, с. 136] науковець, вороги кликали просто «довгоносий» [4, с. 560], а М. Зеров казав про нього «гарячий, з темпераментом, але неврівноважений і капризний в оцінках» [1, с. 346]. А серед своїх і чужих були найвідоміші представники українського письменства доби «Розстріляного Відродження», причому дехто, як, наприклад, Микола Хвильовий, із розряду запеклих друзів під час літературної дискусії 1925-1928 років встиг стати запеклим ворогом. Біографічні дані, які можна назбирати з різних джерел, є доволі суперечливими та неповними, проте маємо сподівання, що поява вичерпної біографії цього видатного слов'янця – це справа близького майбутнього.

Волько Давидович Блюмштейн (псевдонім Володимир Дмитрович Коряк з'явився пізніше під час партійної роботи) народився 2 (14) січня

1889 року в місті Слов'янську Харківської губернії (тепер Донецької області) в родині купця-службовця. Середньої освіти не мав, не закінчивши школи, а тому знання здобував самотужки. Навчався на юридичному факультеті Харківського університету, звідки був виключений за участь в есдеківському (чи есерівському) гуртку. Із 1909 року був учасником нелегальних українських соціал-демократичних організацій, за деякими свідченнями, із 1915 р. – член партії есерів, за що з 1915 по 1917 роки був на засланні в Тургайському краю. У бурхливі революційні та пореволюційні роки також був кілька разів заарештований (зокрема, перебував у в'язниці містечка Вовчі, Харківської губернії, у якому він жив, очолюючи місцеву «Просвіту», та редагував журнал «Світло» 1918 року). Із 1917 року – член УПСР, «ліва частина» якого 1919 року реорганізувалась у УКП(б), а з березня 1920 року – член КП(б)У. Із 1918 року входив до невеликої харківської літературної групи революційної інтелігенції «Цех каменярів». 1919 року увійшов до Літературного комітету Відділу мистецтв при Комісаріаті освіти, а згодом – до Пролеткульту («Всеукрліткому»), де, зокрема, у 1922 році був головою Художнього Відділу. У 1919–1925 рр. працював у Наркомосвіті УРСР та у ДВУ, викладав у Харківському інституті народної освіти, Комуністичному університеті ім. Артема. Разом із В. Елланом-Блакитним організував спілку пролетарських письменників «Гарт» (1923–1925), а також наприкінці 1926 року брав активну участь (зокрема, був головою оргбюро) у заснуванні Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП), що самоліквідувалась 1932 р. Входив до редколегії й був останнім редактором журналу «Шляхи мистецтва», а також входив до редколегій таких періодичних видань: «Молодняк», «Літературна газета», «Гарт», «Критика», «Літературний архів», «Радянська література».

За свідченням В. Куліша, у Харкові з 1930 року мешкав у будинку письменників «Слово» у третьому під'їзді разом із дружиною Софією Лазарівною, двома доньками, Оксаною та Галиною, і сином Ростиславом

(відомо, що син помер 1933 року, співчуття близьким щодо цієї трагічної події надруковані в «Літературній газеті» зазначеного року, № 5–6).

Першого жовтня 1937 року заарештований (є свідчення, що його та критика С. Щупака заарештували одними з останніх) за звинуваченням в націоналізмі й участі в контрреволюційній організації, засуджений до примусового місцепоселення (дружину засуджено до 5 років заслання як помічника «ворога народу» 22 грудня того ж року). Посмертно реабілітований 29 жовтня 1957 року [3, с. 8].

Перспективним вважаємо дослідження його літературно-критичних поглядів, яке можливо тільки після створення бібліографії його праць і висвітлення полеміки з Хвильовим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеров М. Українське письменство / [Упоряд М.Сулима; Післям. М.Москаленка] / М. Зеров. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 1301 с.
2. Куліш В. Слово про будинок «Слово». Спогади / В. Куліш. – Торонто, Канада: Гомін України, 1966. – 68 с.
3. Музика В. Володимир Коряк / В. Музика // Літературна Україна. – 1991. – № 38 (4447), 19 вересня. – С. 8.
4. Сенченко І. Нотатки про літературне життя 20–40-х років // Сенченко І. Оповідання. Повісті. Спогади / [Упоряд. і приміт. М.М. Гнатюк; Вступ. ст. і ред. тому В.С. Брюховецький]. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 540–579.
5. Якубський Б. Українська література за 10 рр. революції / Б. Якубський // Гарт. – 1927. – № 6–7. – С. 124–141.

ПИСЬМЕННИКИ-УРОДЖЕНЦІ ДОНЕЧЧИНИ В ДІАСПОРІ

Лисенко Н. В., Тищенко О. О.

НАШІ ЗЕМЛЯКИ ЗА КОРДОНОМ

Донеччина – це край, який завжди славився працелюбними й талановитими людьми. Це й передовики виробництва, і космонавти, і відомі представники науки, культури, спорту. Але найпочесніше місце, звичайно, належить майстрам слова, які, потрапивши за межі України, розпочали чи продовжили у своїй творчій діяльності славні традиції донецької землі. Шахтарський край оспівали його вірні сини (Володимир Біляїв, Василь Гайворонський, Олександр Лозиков) та донька (Емма Андієвська) [4]. Художнім словом Донбасу служили Г. Костюк та І. Герасименко, які в різний час побували в цьому чудовому краї [3].

Володимир Біляїв народився в містечку Моспине (передмістя теперішнього Донецька) у 1925 році. У 17 років був вивезений на примусові роботи до Німеччини. У 1949 р. емігрував – спочатку працював в Австралії, а потім мешкав у США. Про себе, як поета, заявив у сімдесятих роках, коли вийшла перша збірка «Поліття». Пізніше з'явилися поетичні збірки «По той бік щастя» (1979), «Осінь обнова» (2003), «Доля і шлях» (2005), книга нарисів «На неокраїнім крилі» (2003), монографія «Олена Шишацька – оперна зірка» (1981). На думку Володимира Біляїва, через поетичне слово, продовжуючи естетичні настанови класиків української літератури, потрібно виражати народні сподівання та прагнення: «...скільки б добра і користі не приносили три основні компоненти нашої доби (індустрія, комерціалізація, надзвичайний розвиток науки – авт.) – поезія назавжди залишиться непідкупним

літописом духовного стану людства в цілому і кожного народу зокрема» [1, с. 144]. Любов до рідного краю поет-земляк проніс через усе життя. Для В.Біляїва найсвятішим на землі виступають батьки, про яких із палкою синівською любов'ю він згадує у віршах «Матері», «Мати», «Батьків гай», «Моїй матері». Крім того, в ліриці письменника знаходимо краєвиди донецького степу, Азовського моря та інших куточків рідного краю («Де рідний дім, де слід його?», «Над морем», «Донецька ніч», «Ранок»). Для Володимира Біляїва це не лише прояв любові до рідної землі, а генетичний код, пройнятий кров'ю давніх степовиків, наших предків.

Автор збірок оповідань і новел «Пугачівська рудня», «Ще одне кохання», «А світ такий гарний...», повістей «Заячий пастух», «Циркачка» був родом із Костянтинівки. На відміну від В.Біляїва, В.А.Гайворонський (Гайдарівський) потрапив за кордон (у 1944 р. – авт.) уже сформованим письменником: його твори, починаючи з двадцятих років, друкувалися спершу в бахмутському журналі «Забой», а згодом у донецькому «Літературному Донбасі». У творчості 20 – початку 30-х років переважає виробнича тематика. Так, у повісті «Розминовка», Василь Гайдарівський, захоплений хвилею індустріалізації, з оглядом на час розкриває проблеми шахти Пугачівської та інтереси її працівників. Оповідання «Циркачка» за змістом і тематичною спрямованістю набуває іншого значення. Перед нами постає Маруся – артистка цирку й дружина репресованого службовця водночас. В екстремальних умовах сталінських репресій героїня прагне знайти людське щастя. Тема Донбасу залишалася провідною в 40-і та наступні роки. Картини рідного краю Гайворонського розкриваються читачам у повісті «Світ такий гарний» (невеличке селище Кіндратівка і Слов'янський курорт) й оповіданні «Циркачка» (рідна письменникові Костянтинівка). До останнього свого подиху письменник не забуває донецьку землю.

Емму Андієвську вважають засновницею українського сюрреалізму,

що прагне втілити невітлимиме, схопити несвідоме, відтворити ірраціональне. Авторка створює власний міфо-поетичний світ сюрреалістичних видінь, занурених у підсвідому стихію сновидінь, марень, неординарної фантазії.

Емма Андіївська народилася у 19 березня 1931 році у місті Сталіно (Донецьк). Хворобливість дитини змусила родину у 1937 році переїхати спочатку до Вишгорода, а згодом – у 1939 році – до Києва. З дитинства Андіївська мала феноменальну пам'ять і вже в 9–10 років читала найвідоміші твори світової літератури.

Наприкінці 1949 року родина переїхала до Мюнхена. Маючи природне оперне контральто і рятуючись від сухот легенів, Емма Андіївська брала уроки оперного співу. У 1955–1957 рр. Андіївська працювала фрілансером на радіо «Свобода» у Мюнхені. У 1957 році закінчила Український вільний університет зі спеціальностей «філософія» та «філологія» та переїхала до Нью-Йорка.

Поетеса дебютує збіркою «Поезії», виданою в Новому Ульмі 1951 року, – невеликою за обсягом і форматом книжечкою, що складається із 17 віршованих мініатюр, що викликала захоплення літературної критики та земляків-емігрантів. Відтоді авторка публікувала всі свої твори під іменем Емма Андіївська. Поетична збірка «Вілли над морем» у 2001 році номінувалася на Національну премію України ім. Т.Г. Шевченка.

У 1992 р. авторка вперше після довгого часу побувала в Україні. Після 2000 р. Андіївська декілька разів відвідала свою малу батьківщину – Донеччину. Нині письменниця живе у Мюнхені, де інтенсивно працює над своїми творами.

Письменниця ніби володіє генетичним кодом пам'яті, що міститься в універсальності «Слова-Логоса». Очевидно, тому поезія Емми Андіївської не підлягає наслідуванню, для якого потрібно мислити настільки ж неординарно, як і мати мужність жити божевільно

– за законами «сюрреальності».

Родом із Макіївки письменник, видавець, редактор хабаровського літературно-художнього й аналітичного журналу «Екумена», публіцистичного журналу «Далекосхідна хвиля» – Олександр Олександрович Лозиков. Має власний сайт. Дебютувавши в 14 років у міській газеті віршами, наш земляк видав більше трьох десятків поетичних збірників. Пише українською та російською мовами. В останні десятиліття О.Лозиков видав декілька книг рідною мовою – збірники віршів «З абетки серця» (2001), «Моя омана» (2001), «Метелик на щоці» (2003), «Поетичні твори» (2007), збірник оповідань та нарисів (2008), роман, присвячений перебуванню на Далекому Сході відомого українського письменника Івана Багряного «Роман завдовжки з життя, або шляхами Івана Багряного» (2008). Крім того, Олександр Олександрович написав автобіографічні твори «Наказание любовью» та «Дванадцять стежинок мого дитинства», в яких оспівав чудову природу донецького краю, описав нелегку працю шахтарів (був прохідником на шахті – авт.), розповів про тих людей, яких зустрічав на життєвому шляху. Спільно з колишнім земляком – членом Національної спілки письменників України, заступником голови Донецького обласного відділення Товариства «Україна – Світ» Вадимом Оліфіренком здійснив видання книги «Донецька хвиля на Амурі» (Донецьк – Хабаровськ, 2007), на сторінках якої розміщено поезію, прозу, публіцистику і критику письменників Донбасу Василя Стуса, Григорія Кривди, Галини Гордасевич, Миколи Рудченка, а також твори українських літераторів Далекого сходу Олександра Лозикова, Наталі Дідух, Віктора Шаповалова, Валентини Красношапки [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г. Дещо про поезію як створення світу людини (про В. Біляїва) / Григорій Костюк // Сучасність. – 1991. – № 4. – С. 144 – 147.

2. Оліфіренко В. Голос із Далекого Амуру: український письменник і видавець Олександр Лозиков на Далекому Сході / В.Оліфіренко // Закордонне українство і Донеччина: вчора, сьогодні, завтра: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 19 грудня 2008 року. – Донецьк, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до збірки: <http://novaxvylya.hmarka.net/ua/archive/2008/novyny101n.htm>.

3. Письменники української діаспори: Донбаський вимір / [упоряд. В. А. Просалова]. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. – 336 с.

4. Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості / [упорядк. В.А. Просалової]. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.

Романько В.І.

ДО ПИТАННЯ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА В СЛОВ'ЯНСЬКУ

Нелегкий життєвий шлях пройшов один із представників українського народу – Григорій Костюк (1902-2002). Завдячуючи великій працездатності, палкій любові до України, умінню сконцентруватися, зібратися з силами у важких обставинах, уродженець Полісся зміг перебороти труднощі, яких на його віку було більш чим достатньо, й стати всесвітньо відомим літературознавцем, критиком і публіцистом. Так сталося, що більшу частину життя Г.О.Костюк провів далеко від України, але ніколи не забував про рідну землю. На американському континенті побачили світ його дослідження про українських літераторів В.Винниченка, М.Куліша, В.Підмогильного, М.Плевака, П.Филиповича, М.Драй-Хмару, М.Хвильового. Його внесок в українську літературу є неоціненним.

Про самого ж Григорія Костюка довгий час було обмаль матеріалу. Його життєва доля, творчі доробки цікавили й зараз цікавлять наукові кола

України, широку громадськість. Тільки з кінця 80 – початку 90-х років минулого століття почали надходити матеріали про цю неординарну особистість. Чимало в плані ознайомлення наших співвітчизників з постаттю Григорія Костюка належить, зокрема, академіку Миколі Жулинському, якому пощастило побувати в гостях у сімейства Костюків, які проживали в США [3]. До вчительства матеріали про Григорія Костюка як літературознавця та науковця у своїх лекціях та публікаціях доносив професор Олександр Галич з Луганська [1].

Життєві шляхи й творчі надбання нам особливо розкрилися з виходом у світ двотомника Г.Костюка «Зустрічі і прощання». Саме з цих автобіографічних матеріалів, ми, мешканці Донеччини, дізналися, що життєві шляхи автора спогадів пролягали й через наш край: з листопада 1940 р. по кінець січня 1942 р. Григорій Костюк проживав у місті Слов'янську. Тут він знайшов роботу, чимало друзів, а ще зустрів своє кохання – вірну й надійну подругу до кінця своїх днів, уродженку Слов'янська Раїсу Олександрівну Бутко (Костюк).

Питаннями перебування Г.О.Костюка у Слов'янську активно займався викладач місцевого педагогічного університету, професор Василь Горбачук. Він мав особисті зв'язки з Костюками: з Григорієм Олександровичем, з його сином Теодором. Свої матеріали про відомого українця, котрого свого часу доля привела до Слов'янська, і який після Другої світової війни став мешканцем далекого американського континенту, Василь Тихонович друкував у місцевій та обласній пресі [2]. Пізніше активною пропагандою особистих та творчих зв'язків Г.О.Костюка зі Слов'янськом займався доцент Валерій Романько [6]. Деякі матеріали про Г.Костюка має й журналіст Віктор Скрипник. У цій статті ми торкнемося деяких питань щодо увічнення пам'яті Григорія Костюка у Слов'янську.

У травні 2002 р. в Слов'янську вийшла книга спогадів Г.О.Костюка

«Апокаліптичні роки» [4], укладена професором Василем Горбачуком. Сталося це напередодні 100-річчя від дня народження автора. Укладач помістив біографічний нарис про автора споминів та розділи з мемуарів Г.О.Костюка «Зустрічі і прощання», що охоплюють період з часу арешту (листопад 1935 р.) й до відвідин рідного села Боришківці на Поділлі та прощання з батьками та ріднею (січень, 1943 р.), щоб назавжди покинути Україну. Згадана книга видана коштом пам'яті Раїси Бутко-Костюк й у кількості десятка примірників була направлена в США на адресу Григорія та Теодора Костюків. 99-річний Григорій Олександрович встиг отримати цей дарунок з далекої й рідної Слов'янщини, переглянув її та щиро подякував укладачеві за його добру справу. 5 жовтня 2002 р. Г.О.Костюк відійшов у кращі Світи. До свого 100-річчя він не дожив усього двадцять днів.

У Слов'янську національно-свідомими силами із представників освіти, краєзнавців, ВУТ «Просвіта», журналістів проводиться робота по вшануванню пам'яті Г.О.Костюка. Доцент місцевого педагогічного університету В.І.Романько у своєму навчальному посібнику «Слов'янськ літературний: перша пол. ХІХ – поч. ХХІ ст.» увів розділ про біографічні зв'язки Г.Костюка зі Слов'янськом [7, с. 151-159]. У навчальному курсі «Літературне краєзнавство» студенти філологічного факультету Донбаського педуніверситету вивчають життєвий шлях свого земляка. Дослідниками рідного краю, членами Національної спілки краєзнавців України, проводиться робота по відкриттю меморіальної дошки на будівлі центральної міської лікарні, яка б свідчила, що у цьому лікувальному закладі на посаді експедитора свого часу працював Г.О.Костюк.

Для слов'янців спогади Григорія Костюка, уміщені в розділі «Слов'янськ», що увійшов до його двотомника «Зустрічі і прощання», надзвичайно цінні. Разом з особистим життям, тривогами та радощами конкретної людини, читач на деякий час переноситься на початок 40-х

років ХХ століття. Разом зі спостережливим автором, якому долею судилося перебувати у цьому місті певний час, ми проходимо вуличками Слов'янська, дихаємо тривожним повітрям початку війни з фашистською Німеччиною й дізнаємося про життя слов'янців у роки окупації. У спогадах розкриваються трагічні сторінки загибелі багатьох земляків, описуються ті руйнування, які провели органи НКВС під керівництвом партії більшовиків... Перед нами проходять долі українців, і серед них – нелегка доля Григорія Костюка, одного з вірних синів України, частина життя якого тісно пов'язана зі Слов'янськом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Григорій Костюк – емігрант, літературознавець, учений / О.Галич // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – №1. – С. 4-9.
2. Горбачук В. Велет духа і чину /В.Горбачук // Вісті (Слов'янськ). – 2002. – 22 жовтня.
3. Жулинський М. Літописець «несамовитої доби» / М.Жулинський //Літературна Україна. – 2002. – 10 жовтня. – С. 10.
4. Костюк Г.О. Апокаліптичні роки. / Г.О.Костюк. – Слов'янськ: Печатный двор, 2002. – 188 с.
5. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади. Кн. 1. / Г.Костюк. – Едмонтон; Торонто, 1987. – 743 с.
6. Романько В. Стежками Григорія Костюка у Слов'янську / В.Романько // Літературна Україна. – 2010. – 7 жовтня.
7. Романько В.І. Слов'янськ літературний: перша половина ХІХ – початку ХХІ ст.: Літературні портрети та хрестоматійний матеріал. – В.І.Романько. – Слов'янськ: Видавець Б.І.Маторін, 2011. – 383 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ

Колган О.В., Колган Т.В.

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ ВАСИЛЯ ГОРБАЧУКА «БАРВИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Книгу відомого науковця, педагога, відданого сина своєї землі, Василя Тихоновича Горбачука присвячено історії української мови, її ролі у формуванні національної свідомості. На нашу думку, праця має велике методичне значення, бо весь матеріал (як теоретичний, так і хрестоматійний) чітко спрямований на виховання патріотизму, формування громадянської позиції в читачів.

Громадянську компетентність у сучасній педагогіці трактують по-різному, зокрема як сукупність певних знань, умінь, навичок, переживань, емоцій, переконань особистості.

Громадянська компетентність має досить складну структуру. Зокрема в педагогічній науці виокремлено такі критерії: «мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісно-процесульний, які передбачають реалізацію соціального, політико-правового, економічного та полікультурного структурних компонентів» [2, с. 8]

Історичні документи, епістолярна спадщина, твори художньої літератури, які наводить професор В. Горбачук, підібрані так, щоб усі цікаві могли ще раз переконатися в красі рідної мови, відчути гордість за незламність власного народу, зрозуміти свою причетність до історії країни, виявивши свою громадянську позицію. Поза сумнівом, цінною ця праця є сьогодні, у буремні часи, особливо для тих, хто, можливо, не знаючи

досконало української історії, розгубився в потоці різної інформації, не в змозі зрозуміти найголовнішого.

Цитуючи Івана Заковоротного, засновника й будівничого Української Автокефальної Православної Церкви в м. Нью-Гейвен, будівника школи українознавства, зауважує: «У своєму листі пан Заковоротний пише: «Прожив на еміграції 53 роки, працював у різних державах і прийшов до переконання, що українці – це духовно сильні, добрі, працьовиті, здібні, чесні, надійні, витривалі люди. Я завжди вірив у тверезий розум українців, їх прив'язаність до рідної землі. Україна стане по-справжньому самостійною тільки тоді, коли всі українці будуть любити свою мову, культуру, знатимуть свою правдиву історію, шануватимуть брат брата...» [1, с. 5].

Повсякчас наводячи прозові й поетичні тексти у своїй книзі, Василь Горбачук прагне донести до читача чарівність українського слова, яким повинен пишатися кожен справжній громадянин країни. Автор пише: «У хрестоматійній частині книжки можливо не всі тексти задовольнять вимогливого читача. Однак всі вони – уславлення нашої мови, захоплення її барвистою красою, вираження щирої любові до неї» [1, с. 6].

Нероздільною для педагога В.Т. Горбачука є доля нації та доля мови. Науковець наголошує: «Історія української мови, як і української нації взагалі, надзвичайно трагічна й разом з тим повчальна. Вона свідчить про якусь незбагненну силу українства, здатність його знову й знову відроджуватись після нищівних, здавалося б, смертельних ударів, катастроф» [1, с. 8].

Окремим болем у книзі Василя Горбачука, як бачимо, є Донеччина – земля, якій він віддав більшість свого життя, зробивши неоціненний внесок у розбудову української мови в цьому регіоні, заснувавши в 1996 році філологічний факультет у тодішньому Слов'янському державному

педагогічному інституті, виховавши величезну кількість учнів, студентів, послідовників, захоплених силою українського слова.

Подаючи велику кількість цікавого й цінного матеріалу, В.Т. Горбачук вдало підбирає найвлучніші рядки з листів, архівних документів, праць та творчих доробків різних (відомих та невідомих) особистостей, зокрема наводить слова доктора філологічних наук, професора Івана Грицюти з відкритого листа Президентові України Л.Д. Кучмі : «До речі, про Донбас, де живе 55 % українців. В історії України – це козачий край. Край поселень і переселень козаків-січовиків, кріпаків із Чернігівщини, Київщини, Полтавщини, з Правобережної України. Там збережені прекрасні родовища української мови. Російські поселення були пізнішими і кількісно меншими...» [1, с. 109].

Видатний науковець та великий Педагог, Василь Горбачук, завжди прагнув віднайти щось рідкісне, приховане, дійти до істини й навчити своїх студентів думати, аналізувати. Тому, не даремно, на нашу думку, професор, підбираючи матеріал до праці, зупинився на статті трагічно відомого нашого земляка Олекси Тихого «Думки про рідний донецький край», не можна залишитись байдужим до таких слів, написаних О. Тихим у згаданій розвідці: «Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться за мого життя» [1, с. 64]. В уривку зі статті Олекси Тихого, який подає у творі В. Горбачук, написано: «Люблю свою Донеччину, її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт» [1, с. 65]. У названій розвідці О. Тихий наголошував: «...Я вірю в працездатність, життєву силу, творчі здібності моїх земляків-донбасівців. Вони стали байдужими до рідної мови та культури в результаті запрограмованого згори

перемішування людей різних національностей, через знищення та направлення значної частини української інтелігенції далеко від України, наслання на Донеччину спеціалістів з інших республік...» [1, с. 66].

Недаремно, вважаємо, Василь Горбачук обрав саме ці публікації відомого українця, адже починати треба з малого – любові до брата, сусіда, стороннього, бо саме вони – нація. А любов до України треба починати з захоплення тією маленькою батьківщиною (село, селище, місто), які всі разом – велика країна, гідна гордості, поваги й самовідданості.

Отже, як бачимо, Василь Горбачук переконаний у тому, що Україна має велике майбутнє за умови, якщо кожен із нас цінуватиме свою землю, її людей, пишатиметься рідною мовою та культурою, буде гідним представником української нації, достойним громадянином великої країни.

Книга В.Т. Горбачука «Барви української мови» – неоціненний скарб для педагогічної науки в галузі виховання патріотизму й формування громадянської компетентності, бо ніщо так не впливає на інших, як доведення істини на власному прикладі. Василь Тихонович Горбачук був і залишається для всіх, хто його знав, гідним взірцем патріотизму та громадянськості, а отже, має повне право називатися українцем, гідним наслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачук В.Т. Барви української мови / Горбачук В.Т. – К.: Видавничий дім «KM ACADEMIA», 1997. – 272 с.

2. Колган Т.В. Формування громадянської компетентності старшокласників у навчально-виховному процесі середньої загальноосвітньої школи: автореф. дис ... канд. пед. наук / Т.В. Колган. – Харків : Б. в., 2012 . – 20 с.

РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНИХ КЛАСІВ ДО ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Завдання сучасної української освіти полягає насамперед у формуванні творчого потенціалу особистості, яка могла б гідно представити себе, свою націю, свій народ, мову у світовій цивілізації. Особистості з гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, із розвиненими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, із добрими орієнтувальними навичками та творчими здібностями. Важлива роль у розв'язанні цього завдання відводиться саме шкільній літературній освіті. На вчителя літератури покладається важлива місія: сформувати особистість, яка вміє презентувати себе, адаптуватись до незвичайних життєвих реалій, обстоювати власну думку та гідність, бути активною, ініціативною, наполегливою в досягненні власної мети й водночас співчутливою та милосердною. Усього цього можна досягнути залученням учнів до читання, через формування їхньої читацької компетентності. Актуальною проблемою сучасної методичної науки є завдання підвищення інтересу учнів-філологів до шкільної літературної освіти. У процесі залучення учнів-філологів ми повинні підготувати вдумливого читача, який буде емоційно включатися в процес навчання, спроможним до діалогу з автором художнього твору, до активного обговорення проблем, що торкнулись його душі в процесі читання. Як домогтись того, щоб шкільний аналіз художнього твору став процесом зацікавленого вмотивованого пошуку, щоб читацькі вміння учнів стали водночас засобом не лише успішного вивчення ними художнього твору, а й особистісного розвитку? Які новітні та традиційні методики використовувати педагогу в процесі формування читацької зацікавленості учнів-філологів? На ці питання нам треба дати відповідь.

Над проблемою розвитку інтересу учнів до шкільної літературної освіти нині активно працюють вітчизняні вчені-літературознавці, дидакти та методисти: Л. Шелестова, В. С. Ільїна, В. Гладішев, Є. Пасічник, А. К. Громцева, Н. Г. Ковалевська. Як зазначила відома дослідниця цієї проблеми професор Ісаєва, «... загальна духовна культура особистості, культура почуттів людини, система їх власних критерій оцінки дійсності безпосередньо залежить від культури читання».

Мета статті – описати шляхи і способи активізації пізнавальної діяльності учнів-філологів і їх інтересу до шкільної літературної освіти, розвиток інтелектуальної ініціативи і творчого підходу до дослідницької діяльності через знайомство з новітніми раціональними прийомами роботи з навчальним матеріалом.

Завдання вчителя – сформувати читацьку компетентність учнів-філологів. Тільки в процесі комплексного вирішення низки завдань учитель-словесник зможе реалізувати поставлену мету, а саме:

- уміти зацікавити учнів читанням;
- розвивати інтерес до створення постійної потреби в читанні;
- навчитися ретельно вибирати літературу, ураховуючи вікові та особистісні інтереси;
- створювати належні психолого-педагогічні умови для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного;
- забезпечити певні знання з теорії та історії літератури, літературної критики;
- формувати навички аналізу художнього твору;
- організувати дослідну роботу учнів-філологів;
- розвивати усне та писемне мовлення учнів;
- працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку.

Кожному з нас, щоб бути дійсно освіченою людиною, не обійтися без читання. Твердження Гете із цього приводу свідчить: «...добрі люди й

не підозрюють, скільки треба праці та часу, щоб навчитись читати... Я сам витратив на це вісімдесят років і все-таки не можу сказати, що повністю досяг мети». Якщо вчитель комплексно підійде до вирішення завдань, які передбачають розвиток інтересу учнів до літератури, то у справі формування справжнього читача досягне успіху. Для досягнення мети, звісно, потрібне вміння вчителя організувати навчально-виховний процес на уроках літератури, зробити його цікавим і змістовним.

Професійно-мовленнєва компетентність філолога – це багатокомпонентне утворення, складниками якого є лінгвістична, комунікативна та народознавча компетентності [2, с. 73].

Словеснику необхідно ґрунтовно знати методику навчання літератури, уміло користуватися всією палітрою методів, прийомів, технологій навчання, як традиційних так й інноваційних. Особливої уваги потребує мотиваційний компонент. Як відомо, мотиви спрямовують, організовують пізнання, надають йому особистісного значення. Внутрішня мотивація виникає поступово, у багатьох учнів вона нестійка й залежить від ситуації (цікаві завдання, розв'язання ситуативних завдань, змагальність, підтримка вчителя тощо).

При цьому, рівень компетентності в певному виді професійної діяльності можна визначити через аналіз сформованості необхідної для здійснення діяльності суми вмінь та навичок [1, с.142].

Для ефективної навчальної діяльності є мотивація. Працюючи з різними групами та окремими учнями, учителю необхідно бачити перспективи розвитку їхньої мотивації. Тому практична діяльність педагога повинна будуватись на міжпредметній роботі, орієнтації на роботу в команді, індивідуалізації, проектно-зорієнтованій діяльності. Щоб у процесі навчання відбувалось постійне нарощування інтересу учнів-філологів до літератури, необхідно забезпечити активну позицію учня в навчанні, допомогти учням оновити попередні знання, пробудити інтерес і

спонукати до постійного пошуку. Не менш важливим є і сам учень як особистість, його потреби, особливості сприйняття, внутрішній психологічний стан. На етапі евокації для зацікавлення учнів доцільно використовувати ігрові прийоми: розгадування кросвордів, пошук ключових слів у формулюванні теми, літературні диктанти (географічні, математичні, філософські), вікторини, проблемні запитання, евристичну бесіду тощо.

Основним у роботі вчителя літератури є, безумовно, вміння організувати роботу з текстом художнього твору, його аналізом. Саме цьому повинні підпорядковуватись усі структурні елементи літератури як навчального предмета: основи історії та теорії літератури, окремі літературно-критичні статті, розвиток писемного й усного мовлення, фонові знання. Серйозний підхід учителя-словесника до проблеми аналізу художнього твору є запорукою досягнення мети. Якщо вчителеві вдалося зацікавити учня твором, пробудити в ньому інтерес до його прочитання, то в жодному разі не можна все зіпсувати нецікавою, шаблонною розмовою про цей твір на уроці його обговорення. Максимально наблизитись учневі-читачеві у сприйнятті твору до авторського задуму, побачити, відчувти всі проблеми, які порушує автор і які торкнулись душі читача-учня. Використовуючи всі можливі методичні, структурні елементи уроку, основи герменевтичної діяльності (мистецтво й теорія тлумачення текстів, первинний зміст яких незрозумілий внаслідок їх стародавності або неповноти), учитель має навчити учня-філолога виходити за межі художнього твору, робити власні висновки та формувати власні життєві закони.

На етапі роботи з художнім твором, або, як його ще називають, на етапі усвідомлення, учителю-словеснику доцільно враховувати вікові особливості учнів. Сприйняття художнього тексту, інтересу до літератури залежить від розвитку дитини, його внутрішнього світу; і тільки старші

підлітки сприймають літературний твір у співвіднесенні з власним. Важливо зуміти не підмінити аналіз твору аналізом власних переживань. Сфокусувати увагу учнів на проблемних питаннях і шляхах їхнього вирішення. Доцільними будуть розігрування ситуацій за ролями, інноваційні технології, такі, як «вибери позицію», коли учень пояснює власну позицію, добираючи аргументи, учиться сприймати інші думки, бути толерантним до іншої точки зору. Учні 10-11 класів уже розрізняють власну моральну поведінку та певну умовність, створену уявою письменника. Процес залучення, зацікавлення учнів до сприйняття морального досвіду людства через літературний твір, розуміння причин і наслідків буття зумовлює необхідність поглибленої роботи з різними видами контексту, дослідницької, пошукової діяльності. Саме на цьому етапі роботи можна використати такі види роботи, як зіставлення твору з іншими художніми творами або творами цього ж автора, порівняння аргументів (підібрана інформація про бачення проблеми з різних точок зору), компаративний аналіз першоджерел і кількох варіантів перекладу, кореляція художнього твору з його екранізацією. Наприклад: М. Коцюбинський – С. Параджанов «Тіні забутих предків», В. Стефаник – А. Козир «Камінний хрест», М. В. Гоголь – Бортко «Тарас Бульба». Із позиції комунікативно-орієнтованого навчання екранізація твору стимулює мовленнєво-мисленнєву діяльність учнів-філологів під час її перегляду.

Підбиттям підсумків кожного уроку є етап рефлексії. На цьому етапі уроку можна запропонувати учням поставити запитання письменнику чи герою, узагальнити знання за допомогою запису своїх думок протягом 5-6 хвилин щодо прочитаного (твір-есе), закінчити речення «Сьогодні на уроці я зрозумів...», «Образ... допоміг письменнику висловити думки...», «У творі мене здивувало...». «Я переконаний, що...» тощо.

Постійним є зв'язок української літератури рідного краю зі світовою літературою – це інтегровані уроки: образ І. Мазепи у творі В. Сосюри та у творах Ю. Словацького, Дж. Байрона та О. Пушкіна.

Поєднуючи традиції та інновації вчитель-словесник повинен допомогти повернути учнів до книжки. Допомогти зрозуміти, що тільки читання дає справжній гедонізм від Слова, Образу, Краси. Учні мають зрозуміти, що читання – це напружена праця, яка веде до спілкування з мистецтвом. Щоб вдумливо читати літературні твори, треба мати талант читача. Тому треба пояснювати учням-філологам, що до таланту читача висуваються не менш високі вимоги, ніж до автора твору, а саме учні мають уміти:

- вдумливо читати літературні твори;
- аналізувати твір, обґрунтовуючи власну оцінку;
- систематизувати зібрані матеріали;
- удосконалювати власну творчу майстерність;
- удосконалювати власний стиль письма;
- редагувати творчі роботи;
- створювати неповторний художній образ або картину життя.

Учителю доцільно визначити читацькі інтереси учнів-філологів (анкетування), виявити літературні здібності учнів (тестування), орієнтованою методикою виявити в дітей рівень літературного інтелекту і, як висновок, з'ясувати зацікавленість учнів-філологів шкільною літературною освітою.

Спостереження за навчальним процесом у Слов'янському педагогічному ліцеї упродовж п'яти років (2011-2016) свідчать, що 20% учнів читають художню літературу українською мовою, лише 5% учнів можуть назвати прізвища відомих сучасних українських письменників; 2% учнів можуть назвати одне відоме українське видавництво.

Привертає увагу незацікавленість учнів до книжки. Сім учнів із тридцяти віддають перевагу послугам бібліотеки. Переважно, читають розважальну літературу, а художню та навчальну літературу читають, якщо цього вимагає вчитель. Саме медіа-освіта стає основним джерелом інформації. Небажання учнів стає на заваді читанню.

Ефективність звичайної методики безумовно є, але є й обмеження. У власній методиці було змінено методи роботи, і позитивний ефект у тому, що є можливість кожному учневі максимально розкрити власні вміння та творчі здібності. На жаль, обсяги програми не дозволяють витратити так багато часу, як того потребують новітні технології навчання, тому такі уроки ми не маємо можливості проводити постійно. Тому вчитель має право використовувати все можливе та неможливе для досягнення мети, яку поставив, коли вибрав професію вчителя.

Запропоновані варіанти не вичерпують усіх можливостей використання методів і прийомів у навчальному процесі для розвитку інтересу учнів-філологів до шкільної літературної освіти. Зрозуміло, що в одній науковій праці не можна описати всі корисні поради, і в кожного вчителя є власні професійні секрети, відкриття, знахідки. Ми впевнені, що педагоги, які творчо працюють, зможуть не лише використати запропоновані завдання на практиці, а й удосконалити їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Родигіна І. Формування основних груп компетентностей учнів: можливості продуктивного навчання / Родигіна І. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 2-3. – С. 180-184.

2. Лінгводидактика у сучасних закладах освіти / за ред. А. М. Богущ. – Одеса, 2001. – 269с.

3. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики / А. А. Леонтьев–Смысл, 1999. – 418с.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Вагоме значення в процесі вивчення курсу «Зарубіжна література» в школі має ґрунтовна й систематична краєзнавча діяльність учнів. Під літературним краєзнавством розуміємо «змістову складову шкільного курсу зарубіжної літератури, що розкриває світовий літературний процес у тісному зв'язку з Україною за певними напрямками, має предмет досліджень, а також сприяє розвитку особистості кожного школяра, підвищенню ефективності засвоєння ним навчального предмета» [1].

Літературне краєзнавство передбачає вивчення творів зарубіжних письменників, біографія та творчість яких пов'язані з Україною. Воно розширює й збагачує знання учнів про рідний край, реалізує інтерес до літературного надбання світу, забезпечує громадянське та патріотичне виховання учнів.

Образ Донецького краю, його природа, традиції, історія були предметом розгляду і творчих пошуків таких митців, як І. Бунін («Святі гори (На Дінці)»), А. Чехов («Перекоти-поле»), С. Сергєєв-Ценський («Сад»), В. Немирович-Данченко («Святі гори»), М. Цветаєва («Спят трещотки и псы соседовы»), Ф. Тютчев («Святі гори») та інші.

На жаль, краєзнавчі уроки не заплановані чинними програмами із зарубіжної літератури. Тому вчитель сам визначає форму організації навчання (урочна, позаурочна, позашкільна) та обирає найефективніші методи і прийоми. Це можуть бути уроки текстуального вивчення, уроки додаткового читання, уроки-конференції, очні та заочні екскурсії, огляди, семінари, літературні вітальні, тематичні вечори, літературно-музичні композиції, вікторини, факультативні заняття, літературні газети, стенди, літературно-краєзнавча картографія, робота в МАН тощо.

Мета сучасної освіти – не лише надати інформацію учням, а й навчити їх думати, знаходити креативні ідеї, оригінальні способи розв’язання проблем, дискутувати, уміти порівнювати, синтезувати та висловлювати нестандартні судження. Тому ефективними на уроках зарубіжної літератури є інноваційні технології навчання, які сприяють тісному партнерству вчителя та учнів. Для цього варто проводити творчі уроки з використанням інноваційних технологій (урок-творча лабораторія, урок-брейн-ринг, урок-дослідження, урок-літературний салон, урок-анотація тощо). Виконувати продуктивні завдання з літературного краєзнавства (розвідки про творчість письменників, анотації, рецензії на твори зарубіжних письменників про Донецький край), створювати проекти, мультимедійні презентації (наприклад: мультимедійна презентацію на тему «Донеччина у творчості російських письменників XIX століття»).

Щоб зробити урок максимально цікавим та ефективним, варто використовувати різноманітні інтерактивні методи та прийоми, такі як «Інформаційне гранування», «Асоціативний куц», «Круглий стіл», написання есе, творів-перевтілень, сенканів, синквейнів, даймондів, створення ментальної карти героя (наприклад, за твором С. Сергєєва-Ценського «Сад»), кластерів (наприклад, кластер «Чехов і Донецький край»). Активізує розумову діяльність учнів такий універсальний прийом, як «Порівняльна діаграма» (наприклад, для індивідуальної чи колективної роботи над образом Святих гір у творах І. Буніна «Святі гори (На Дінці)», А. Чехова «Перекоти-поле» та Ф. Тютчева «Святі гори») тощо.

Для активізації пізнавального інтересу учнів до літературного краєзнавства методисти (Є. Пасічник, І. Волинець) рекомендують реалізувати такий прийом навчання, як «літературна картографія», тобто виготовлення карт, які «відтворюють літературну географію краю. Вони дають наочне уявлення про багатство зв’язків письменників з краєм і

можуть бути засобом унаочнення в процесі вивчення літератури» [2, с. 77-78]. Пропонуємо учням створити карту «Зарубіжні письменники й Донбас» із зазначенням усіх міст і сіл, які відвідали, у яких народилися чи проживали митці, а на полях подати портрети письменників і короткі пояснення зв'язку кожного з них із краєм.

Одним із ефективних шляхів прилучення школярів до процесу навчання є використання такої ігрової форми, як кроссенс. Кроссенс – асоціативна головоломка нового покоління. Слово «кроссенс» означає «перетин значень» і придумане за аналогією зі словом «кросворд», яке в перекладі з англійської мови означає «перетин слів». Можна запропонувати школярам створити такі головоломки самостійно (як домашнє завдання) й використати їх на етапі узагальнення та систематизації вивченого на уроці з літературного краєзнавства.

Отже, раціональне поєднання різних видів інноваційних технологій на уроках літературного краєзнавства сприяє розвитку пізнавального інтересу учнів до літературно-краєзнавчої діяльності та вивчення зарубіжної літератури загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець І. М. Позакласна робота з літературного краєзнавства в курсі світової літератури / І. М. Волинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/volinec.htm

2. Пасічник Є. А. Літературне краєзнавство в школі / Євген Андрійович Пасічник. – К. : Рад. школа, 1965. – 132 с.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ

Тищенко К. А.

ПРО КРАЄЗНАВЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В. І. РОМАНЬКА

Відомо, що творчі надбання митців-земляків привертають увагу багатьох дослідників: лінгвістів, етнографів, істориків, літературознавців. Серед них відразу постає ім'я відомого науковця, письменника, краєзнавця зі Слов'янська – Валерія Івановича Романька. Упродовж багатьох років дослідник активно займається вивченням творчості своїх земляків, їх внеском у сучасний літературний процес. Він є автором близько 700 публіцистичних, науково-популярних, методичних, наукових статей у газетах, журналах, збірниках. Його ім'я широко відоме в літературних колах не тільки Донеччини, а й України в цілому.

Валерія Романька не дарма називають Колумбом літературних надр Донеччини [4, с. 389]. Його розвідки завжди актуальні й затребувані літературознавцями донецького краю. Тому кожна нова праця викликає неабияку зацікавленість. Зокрема, поява видання «Слов'янськ літературний: перша половина XIX – початок XXI століття: Літературні портрети та хрестоматійний матеріал» [4; 5] відразу привернула до себе увагу. Вдало впорядкована структура праці дозволяє всебічно вивчити життєвий і творчий шлях письменників, які народилися в Слов'янську або були його гостями, а також тих земляків-сучасників, хто сказав своє вагоме слово в поезії, прозі, публіцистиці та краєзнавстві. До літературно-критичних нарисів додаються окремі твори, що сприяє більш повному уявленню про конкретного автора.

У працях Валерія Романька детально проаналізований сучасний літературний процес у Слов'янську. Автор уперше всебічно вивчив питання зародження та розвитку літературних об'єднань Слов'янщини: від найдавніших до сучасних. Наприклад, літоб'єднання «Світанок», яке починало свою діяльність ще у 20-ті рр. ХХ ст. і плідно працює в ХХІ ст. під керівництвом поета та прозаїка Олександра Ярового (з 2009 р.). Також показав В. Романько й діяльність інших спілок: літературно-мистецького об'єднання «Світлиця муз» (керівник В. Півень), поетичної організації «Джерело» при газеті «Совет» (керівник Ю. Доброносова), об'єднання «Поетичний салон» при газеті «Злагода» (керівник В. Шевельов), літературного угруповання «Ліцейський сад» при педагогічному ліцеї (редактор О. Бабенко), літературної студії «Горлиця» при ДДПУ (керівник В. Щербатюк), літературного об'єднання ім. В. М. Сосюри при ДДПУ (керівник В. Романько).

Низка досліджень В. Романька присвячена діяльності сучасних представників літературного Слов'янська. Зазначимо, що сьогодні літературний рух активно розвивається в нашому місті. Серед наших сучасників – чотири члени Національної Спілки письменників України: Олександр Яровий, Валерій Романько, Микола Сіробаба, Володимир Глущенко; чимало досвідчених майстрів пера: Анатолій Федь, Тетяна Чала, Володимир Півень; заявила про себе талановита молодь: Сергій Горбатенко, Ганна Чорненька та ін. З гордістю згадує автор і тих, хто назавжди покинув нас, проте зробив вагомий внесок у літературну спадщину Слов'янська: І. Овчаренка, В. Горбачука, Н. Тарасенко, О. Дудку, Н. Бойка, Г. Тимофєєва [1; 2; 3; 4].

Книги В. Романька є результатом плідної праці, а також зайвий раз доводять, яких успіхів може досягти людина, що займається улюбленою справою.

Самовіддана краєзнавча діяльність В. І. Романька, яка триває впродовж багатьох років, є поштовхом до подальшої дослідної роботи з питань літературного краєзнавства.

Наявність таких праць забезпечує розуміння місця та ролі художньої літератури в житті людини, сприяє вихованню патріотизму, національної гідності, що є надзвичайно актуальною проблемою сьогодення.

Зауважимо, що високою є й дидактична цінність робіт. Зібраний автором матеріал значно розширює світогляд філолога, формує його естетичний смак, сприяє підвищенню ефективності роботи працівників освітніх закладів, бібліотекарів, краєзнавців. Книги В. І. Романька дуже потрібні і вищій, і загальноосвітній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романько В. І. Краєзнавці Донеччини : Бібліографічний довідник / В. І. Романько. – Слов'янськ : Підприємець Б. І. Маторін, 2015. – 162 с.

2. Романько В. І. Літописець літературної історії Святогір'я : До 90-річчя від дня народження І. М. Овчаренка / В. І. Романько // Святогірський альманах 2015 : Зб. Наукових праць. КЗ «ДІАЗ у м. Святогірську». – Харків – Слов'янськ : Вид-во Федерко та ТОВ «РА «Ваш імідж», 2015. – С. 241–248.

3. Романько В. І. Пам'ятаймо настановчі слова вчителя / В. І. Романько // Євшан : Літературно-мистецький альманах. – № 18. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – С. 43–46 (Пам'яті В. Т. Горбачука).

4. Романько В. І. Слов'янськ літературний: перша половина ХІХ – початок ХХІ століття : Літературні портрети та хрестоматійний матеріал / В. Романько. – Слов'янськ : Видавець Маторін Б. І., 2011. – 383 с.

5. Романько В. І. Слов'янськ літературний: перша половина ХІХ – початок ХХІ століття : Літературні портрети та хрестоматійний матеріал / В. Романько. – Видання 2-е, доповнене та уточнене. – Слов'янськ : Видавець Маторін Б. І., 2016. – 389 с.

ДОНБАС У МИСТЕЦТВІ

Прядко О.Г.

БАХМУТ КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ

Якщо історія світового кіно бере свій початок у ХІХ столітті, то розвиток кінематографу в Бахмуті Донецької області пов'язаний з діяльністю таких режисерів та сценаристів, як В. Костороменко, Л. Шепітько, Є. Онопрієнко. Вони не тільки видатні діячі культури, але й уродженці Бахмутської землі, які прославили її за межами України.

Євген Федорович Онопрієнко народився та навчався в Бахмуті. Свій перший сценарій «Лейтенант Шмідт» Онопрієнко написав ще у 8-му класі разом з другом, нині відомим письменником і поетом Григорієм Глазовим.

«На сценарному факультеті були чудові майстри: Габрилович і Вайсфельд, Туркін та Юнаковській... Курс був славний, згодом за їх сценаріями було знято 250 фільмів («Отец солдата» і «Адъютант его превосходительства», «Алёшкина любовь», «Когда деревья были большими», «В бой идут одни старики!» та ін.)» [1, с.43].

Перший художній фільм за сценарієм Євгена Онопрієнка називався «Гори, моя звезда». Ця кінострічка про трудове життя гірників Донбасу відразу ж привернула увагу глядачів.

Потім на екранах країни стали з'являтися все нові і нові фільми: «Катя-Катюша», «Мовчать тільки статуї», «Лють», «Розвідники», «Крутий горизонт». Кінострічку «Свято печеної картоплі» Євген Федорович привозив до Бахмута і показував у місті.

Багатьом запам'яталися фільми Онопрієнка «Потяг надзвичайного призначення», «Якщо ворог не здається ...», «Жіночі радощі і печалі»,

«Сейм виходить з берегів», «І завтра день».

За романом Валентина Катаєва Євген Федорович поставив восьмисерійний телефільм «Хвилі Чорного моря», а за твором свого земляка Бориса Горбатова – «Прощання» (про те, як з шахти піднімали на поверхню коней, які працювали все своє тяжке життя під землею). І, звичайно ж, як не згадати про фільм «У бій ідуть одні старики», знятому за сценарієм Євгена Онопрієнка, де грав його друг Леонід Биков.

Однією з останніх робіт Євгена Федоровича був сценарій про героїчну Корсунь-Шевченківську битву. Євген Онопрієнко удостоївся звання Заслуженого діяча мистецтв УРСР. Він був нагороджений десятьма орденами і медалями за ратні і трудові справи.

Вадим Васильович Костроменко в сімнадцять років вступив до кінооператорського факультету ВДІКу в майстерню професора Бориса Волчека. У студентські роки потайки втікав з лекцій для операторів на лекції з режисури до Олександра Довженка, а в дипломній роботі «Останній лист» у нього зіграла юна Людмила Гурченко. Дипломний фільм Вадима Костроменка здобув третю премію на Всесвітньому фестивалі молоді серед студентських робіт усіх країн-учасниць у 1956 році. У зв'язку з цим йому було надано право вибору місця роботи. На відміну від інших випускників, які мріяли про розподіл до «Мосфільму», вибір початківця-оператора припав на Одеську кіностудію. Він залишився працювати в Україні.

Вадим Костроменко 55 років віддав кіномистецтву. У творчому доробку метра 13 фільмів, знятих ним в якості оператора-постановника («Два Федори», «Спрага», «Вірність»...), 12 кінострічок, поставлених в якості режисера-постановника («Вершники», «Секретний фарватер», «Квартет Гварнері»...).

Він відкрив для істориків і шанувальників кіно ім'я винахідника першого у світі знімального демонстраційного апарату Йосипа Тимченка,

який зняв свій фільм за три роки до братів Люм'єр і увічнив його славу в експозиції Музею кіно, незмінним директором якого Вадим Васильович є вже багато років.

Коли ж настали постперебудовні часи, Вадим Костроменко став писати книги, присвячені кіно та Одеській кіностудії. Написав багато нарисів про свої подорожі, свою роботу й звичайне життя. Це книги «Нариси історії Одеської кіностудії» (у 2-х ч. 2010-2011 рр.); «У кадрі і за кадром» (у 2012 р. вийшло третє видання); «Чортова дюжина, або щасливе число тринадцять. Записки кінооператора» (2011 р).

Багато хто знає ім'я Вадима Костроменка у зв'язку з фільмом «Секретний фарватер» за сценарієм Ігоря Болгарина, над яким він працював у якості головного режисера.

55 років творчої діяльності Костроменка – це фільми, що стали хрестоматійними, це відкриття багатьох нових акторських імен, захоплюючі книги про кіномистецтво і систематизовані нариси легендарної одеської кіноісторії, копітка музейна робота і невпинна педагогічна діяльність.

Сьогодні він – директор Музею кіно Одеської Спілки кінематографістів, Заслужений діяч мистецтв України, оператор і режисер.

За видатні заслуги Вадим Васильович Костроменко нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «За заслуги» III ступеня, медалями.

Кінематограф 70-х років відрізнявся інтенсивністю і динамізмом свого розвитку. Він був тісно пов'язаний з відомими суспільно-політичними процесами, що відбувалися в країні. Недарма цей час називають політичною і культурною «відлигою». Саме в цей період довелося працювати Ларисі Юхимівні Шепітько.

У Бахмуті Лариса Шепітько прожила кілька дитячих років. Потім жила у Львові, а закінчувала школу вже в Києві.

На знімальний майданчик вона випадково потрапила в десятому класі. Це сталося у 1954 році під час екранізації роману «Овід» на Київській кіностудії. Її приваблював знімальний процес, і вона стала відвідувати павільйони студії, зацікавившись професією кінорежисера. Хтось із знайомих розповів їй про Московський інститут кінематографії, і Лариса вирішила вступити після закінчення школи на режисерський факультет ВДІКу.

Зустріч з Олександром Довженком стала визначальною у творчій та особистій біографії Лариси Шепітько. Він був прекрасним педагогом і людиною – у його майстерні до навчання студентів ставилися як до священнодійства. Пізніше Лариса Шепітько говорила про Довженка: «Він був в усьому талановитим, і найголовніше, він був Громадянином з великої літери. Це був великий чоловік. Його очима ми побачили, що таке гармонія, що естетично, а що ні, де зло, а де добро. Він увів нас у мистецтво, як у храм, не терпів двоєдушія, лицемірства. Після його смерті ми відчули, як нестерпно важко жити так, як він. Але, можливо, тому що він так жив...» [4, с.71].

Її фільми були дуже значущими для покоління 70-х років. Теоретики кіно і критики одностайно знаходили в картинах Шепітько «чоловічу руку» постановника. Але Лариса Юхимівна зізнавалася, що робила свої картини як жінка: «Я приходила до наступного фільму з новим в собі, проживала картину життя як свою власну, зверталася до такого матеріалу, в якому б зуміла передати свої погляди на життя та його сенс». Саме так Лариса Шепітько прийшла до головної роботи своєї творчої кар'єри – «Сходження».

Фільм «Сходження» отримав згодом багато вітчизняних і зарубіжних призів і премій. Картину купили для кінопрокату майже сорок країн, фільм демонстрували на всіх континентах, він мав приголомшливий успіх. Критики багато писали про картину. Вона побувала в багатьох країнах, їй

аплодували Париж і Нью-Йорк, вона була прийнята в коло провідних майстрів світового кіно.

У 1978 році Лариса Шепітько дала інтерв'ю кореспонденту берлінського телебачення Феліції фон Ностіц. Лариса Шепітько хотіла привести глядача на побачення з совістю, залучити його до випробування, викликати моральне потрясіння, що очищує душу. «Я бачила реакцію залу в різних аудиторіях, – говорила вона. – Фільм сприймався дуже особисто, не тільки як витвір мистецтва. На переглядах було багато емігрантів. Я йшла з мокрими плечима, тому що вони влаштовували масові ридання». До Шепітько стали приходити листи з найвіддаленіших куточків країни. Лариса Шепітько зізнавалася: «Я таких листів ніколи не читала. І за розумінням мистецтва, і за розповідями про життя. З них видно, яка велика у людей потреба в духовному житті, у напруженій духовності. Скільки людей мучаються, що не проживають себе до кінця. За цими листами можна було створити книгу духовного життя нашої країни. У них є надія...» [2, с.25].

Життя та творчість Є. Онопрієнка, В. Костроменка, Л. Шепітько розпочалися на Донбасі. Вони народилися та навчалися в Бахмуті, їхня кінематографічна кар'єра пов'язана з Україною. Митці завжди вважали нашу батьківщину невичерпним джерелом внутрішньої сили і натхнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Візбор Ю. Коли всі були разом / Ю. Візбор. - М: Знання, 1981. – 93 с.
2. Гостюхін В. Зрозуміти характер / В. Гостюхін. - М: Печатна Книга, 1994. – 23 с.
3. Ілляшенко В. Історія українського кіномистецтва / В. Ілляшенко. – К.: Вікна, 2004. – 412 с.
4. Кренев Р. Олександр Довженко / Р. Кренев. — М: Печатна книга, 199. – 132 с.

5. Крижанівський Б. Золоті сторінки кіно / Б. Крижанівський . – К: Мистецтво, 1978. – 142 с.
6. Костроменко В. В. Записки кінооператора / В. В. Костроменко . – Одеса, 2011. – 78 с.
7. Костроменко В. В. Нариси історії Одеської кіностудії / В. В. Костроменко. – Одеса, 2010. – 92 с.
8. Костроменко В. В. У кадрі і за кадром / В. В. Костроменко. – Одеса, 2012. – 112 с.
9. Климов Е.Г. Незняте кіно / Е. Г. Климов. – К: Хронікер, 2008. – 34 – 38 с.
10. Кудін В. Кіно Радянської України. Короткий нарис / В. Кудін. – К: Мистецтво, 1979. – 95 с.
11. Раззаков Ф. Зіркові трагедії / Ф. Раззаков. – К: Вікна, 2007. – 106-115 с.
12. Тимошенко Ю., Разумний В. Світло великої душі / Ю. Тимошенко, В. Разумний // Полум'яне життя: Спогади про Довженка. – К., 1978. – 524-539 с.
13. Тримач С. Українське кіно / С. Тримач. – К: Сучасність, 1996. – 556 с.
14. Хованська В.А. Спогади про Сходження / В. А. Хованська. – К., 1980. – 134 с.

СВЯТІ ГОРИ: ЛІТЕРАТУРА ТА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСТВА

Біличенко О. Л., Стоянов В. А.

СВЯТІ ГОРИ В ЖИТТІ МИХАЙЛА МАКСИМОВИЧА (СВЯТИТЕЛЯ ІОАННА)

Життя та діяння Михайла Максимовича (святителя Іоанна Шанхайського) та його родини багатопланові і Святі гори займають в них значне місце.

Діяльність святителя Іоанна Шанхайського, на жаль, залишається ще мало вивченою, що й визначає, на наш погляд, актуальність нашого дослідження. Сьогодні пам'ять, знання, культура, які представлялися зниклими без вороття, повертаються. Але чекає ще глибша та довготривала робота з повернення забутих сторінок духовного та релігійного життя вітчизни.

Метою нашої статті є спроба охарактеризувати діяльність отця Іоанна, місце Святих гір в духовному житті родини Максимовичів та пошуки моральної опори для подолання духовної та життєвої кризи на прикладі досвіду нашого земляка.

На основі праць ієрархів церкви – митрополита Антонія (Храповицького), митрополита Анастасія (Грибановського), архієпископа Іоанна (Шаховського), митрополита Веніаміна (Федченкова), наукових досліджень М. Зернова, Є. Спекторського, Є. Троїцького, можна простежити релігійно-просвітницьку діяльність отця Іоанна Шанхайського. Завдяки цим записам ми маємо цінні свідчення досвіду відтворення духовно-національної ідентичності в умовах біженства, які простежуються в багатьох сотнях людських доль. Вони свідчать про те, що

кожний пройшов свій шлях до віри, але важливо, що на цьому шляху люди об'єдналися, стали спільнотою, подолали самотність і сирітство в духовній площині. Відновлення звичної життєвої канви в умовах біженства давали душевну рівновагу, встановлювали спільність, цілісність самовідчуття як особистості, так і усього біженського соціуму.

Предки Михайла Максимовича (Іоанна Шанхайського) по батьківській лінії були вихідцями з Сербії. Один з предків – святитель Іоанн Тобольський – був подвижником святого життя, місіонером і духовним письменником.

Михайло Максимович (Святитель Іоанна) народився 4 липня 1896 р. в маєтку своїх батьків, потомствених дворян Бориса Івановича та Глафіри Михайлівни Максимовичів в містечку Адамовка Харківської губернії (нині – Слов'янський район Донецької області). Заміський маєток Бориса Івановича знаходився зовсім недалеко від Святогірського монастиря на Сіверському Дінці і славився суворістю іночеського уставу. Максимовичі підтримували обитель матеріально, роблячи щедрі внески, довго жили в монастирі. Разом з батьками здійснював прощу в Святі гори й зовсім маленький Михайло. Святогірський монастир налаштував молодого Михайла до вдумливого ставлення до життя.

Трагедія 1917 – 1918 рр. остаточно переконала його в слабкості людській, в ненадійності усього земного. Зберігши на все життя полум'яний патріотизм, який став у ньому вірою, він вирішив відректися від світу й усього себе присвятити служінню Богу.

Таким був Владика Іоанн тоді, таким він залишився і до кінця свого життя – «чудом аскетичної стійкості» – високим прикладом духовної, молитовної налаштованості. Час показав, що святитель Іоанн Чудотворець – скорий помічник усіх стущих у бідах, хворобах та скорботних обставинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герман О. (Подмошенский). Цена святости: воспоминания о Свт. Иоанне Шанхайском. – М.: Русский Паломник, 2010. – 127 с.

ДО ПИТАННЯ ВІДВІДИН СВЯТИХ ГІР ІВАНОМ БУНІНИМ

Іван Бунін завжди цікавився історією та сучасністю тієї південної частини Російської імперії, яка з давніх давен населена прекрасним народом – українцями – та має назву Україна. У відомому оповіданні «Козацьким ходом» він писав: «Страна ...эта мечталась мне необозримыми весенними пространствами всей той южной Руси, которая всё больше и больше захватывала моё воображение и давностью своей и современностью. У современности был большой и богатый край, красота его нив и степей, хуторов и сел, Днепра и Киева, народа сильного и нежного, в каждом пустяке быта своего красивого и опрятного, – преемника славянства истинного, дунайского, карпатского. А там, в давности, была колыбель его...» [1, с.207].

Кілька років прожив Бунін в Україні, в таких містах, як Полтава, Одеса, Київ, Харків, Миргород, Лубни, відвідав ряд сіл та хуторів. Він непогано знав історію України, милувався її прекрасною природою, поважав її культуру, мову та звичаї. Він щиро зізнавався, що «був закоханий в Малоросію, в її ріки, в її села і степи, з жадністю шукав зближення з її народом, з жадністю слухав пісні і душу його» [2, с.140].

Картини життя українського народу знайшли відображення у таких його творах, як оповідання «Ліка», «На край світу», «Лірник Родіон», «Козацьким ходом», у романі «Життя Арсеньєва». Бунін був у близьких відносинах з Михайлом Коцюбинським, листувався з Борисом Грінченком, захоплювався творчістю Т.Шевченка.

Саме зацікавленість історією привела 25-річного Івана Буніна у Святі Гори Харківської губернії, на береги Сіверського Дінця. До того ж, молодий письменник був у захопленні від давньоруської поеми «Слово про Ігорів похід», що, вірогідніше всього, й стало тим вагомим аргументом, який і привів Буніна у наш край. Сам він про це сказав так: «А

побывать на Донце, на Малом Танаисе, воспетом «Словом», – это была моя давнишняя мечта. Донец видел Игоря, – может быть, видел Игоря и Святогорский монастырь. Сколько раз разрушался он до основания и пустели его разбитые стены! Сколько претерпел он, стоя на татарских путях, в диких степных равнинах, когда иноки его были еще воинами, когда они переживали долгие осады от полчищ диких орд и воровских людей!» [1, с.262].

Якщо до теми «І.О.Бунін і Україна» зверталось чимало дослідників, то питання особистих та творчих стосунків Івана Буніна зі Слов'янщиною ще слабо досліджене. Свого часу, деякі аспекти цієї проблеми порушували у своїх публікаціях такі літературознавці та краєзнавці, як Костянтин Спасенко, Вадим Оліфіренко, Іван Овчаренко, Валерій Романько, Володимир Дєдов. І все ж детальної та ґрунтовної праці з цього питання ми поки що не маємо. Тому й постала необхідність звернутися до теми «Іван Бунін у Святих Горах».

На жаль, ми не маємо спогадів чи щоденникових записів, які б засвідчили точний маршрут та детальне перебування Івана Буніна на Слов'янщині. Дискусійними залишаються питання – чи був мандрівник у Слов'янську? («Ранним утром великой субботы я был уже под Славянском. Но до Святых Гор оставалось ещё вёрст двадцать...»); звідки він розпочав свій піший похід до монастиря? (можливо, як свого часу А.Чехов, приїхав залізницею до станції Слов'янськ, а звідти, як багато віруючих, пішки вирушив до монастиря); до якої кінцевої станції чи населеного пункту направився він під вечір, покидаючи Святі Гори? («А в сумерках я уже опять шагал в степи»).

Але ми вдячні письменнику за оповідання «На Донце» (інший варіант назви – «Святые Горы»), де розповідь іде від авторського «я», та яке, без сумніву, носить автобіографічний характер. У цьому невеликому епічному творі, написаному в 1895 році, Іван Бунін розповів багато

цікавого про свій похід, про враження від природи, монастиря, Сіверського Дінця і тих небагатьох людей, які зустрілися йому по дорозі.

Читач дізнається, що своє перше й, на жаль, останнє побачення Буніна зі Святогір'ям випало на весняну пору року – про це автор нагадує доволі часто, особливо у першій частині оповідання. Підтвердження цього знаходимо у тексті: «С утра в степи было по-весеннему холодно и ветрено; ветер просушивал колеи грязной дороги и шуршал прошлогодним бурьяном»; «За курганом блеснула круглая ложбина, налитая весенней водой... Есть что-то чистое и весёлое в этих полевых апрельских болотцах...»; «Иногда дорогу затопляло целое болото весенней воды». Особливо вразила мандрівника картина весняної ріки, коли, після довготривалої та нелегкої дороги по лісовій глушині, пробираючись «по хворосту и бурелому, который гнил в грязи глубоких рытвин дороги», раптом у величезній глибокій долині перед ним відкрилася довгоочікувана ріка – Сіверський Дінець. «Долго простоял я неподвижно, глядя на мутную синеву этих привольных лугов. Все они были затоплены водой, – Донец был в разливе. Стальные полосы реки сверкали в чащах коричневых камышей и залитых половодьем прибрежных лесов, а к югу разливались ещё шире, совсем уже смутные у подножия далёких меловых гор. И горы эти белели так смутно-смутно...» [1, с. 263].

Доволі стисло, без особливих деталей письменник повідомив про те, що упродовж того весняного світлого дня, коли йому випало побувати у Святих Горах, він «...успел сходить и на вершину горы, в верхнюю церковку, нарушил её гробовую тишину»; «побывал в скиту – там было тихо...»; «нанял лодку, и молоденькая хохлушка легко и быстро погнала её против течения по прозрачной воде Донца...» [1, с. 266]. А потім піднявся на гору, зауважуючи при цьому, що підніматися було вкрай важко, тому що «нога глубоко тонула во мху, буреломе и мягкой прелой листве, гадюки то и дело быстро и упорно выскальзывали из-под ног». Зате яка

прекрасна картина відкрилася путівнику з вершини гори, чудово виписана майстром пера: «...как хороша была с этой высоты долина, тёмный бархат её лесов, как сверкали разливы Донца в солнечном блеске, какою горячею жизнью юга дышало всё кругом! То-то, должно быть, дико-радостно билось сердце какого-нибудь воина полков Игоровых, когда, выскочив на хрипящем коне на эту высь, повисал он над обрывом, среди могучей чащи сосен, убегающих вниз!» [1, с.266].

Переважна більшість невеликого за розміром оповідання Івана Буніна «На Дінці» насичена прекрасними, майстерно виписаними зображеннями природи, а також час від часу зверненнями до давньої й прекрасної історії цього краю, де у степовій зоні розкидані дикі кургани, покриті сріблястою ковилою, кожен із яких «кажется молчаливым памятником какой-нибудь поэтической были» [1, с.262]. З цього приводу дружина письменника В.М.Муромцева-Буніна писала: «В оповіданні «На Дінці» зображено Святогірський монастир. Цікаво порівняти його з «Перекоти-поле» Чехова, де той же монастир: у Чехова більше людей, а у Буніна – природа, історія» [2, с.140-141].

Питання перебування відомого письменника, лауреата Нобелівської премії Івана Буніна у Святих Горах, особливості оповідання «На Дінці», а також проблема увічнення його пам'яті на Слов'янщині залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бунин И.А. Святые Горы / И.А.Бунин. Собрание сочинений: В 4-х тт. Том 1. – М.: изд-во «Правда», 1988. – 478 с.

2. Романько В.І. Література донецького краю: посібник для вчителя. /В.І.Романько. – Слов'янськ: Вид-во «Друкарський двір», 2013. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бондаренко Галина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бурова Елла Володимирівна – кандидат педагогічних наук, методист навчально-методичного відділу ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ворона Наталія Вадимівна – ліцеїст 11 класу філологічного відділення Слов'янського педагогічного ліцею.

Гарадчук Анастасія Юріївна – магістрантка V курсу українського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Глуценко Володимир Андрійович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Горбачук Дмитро Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Жукова Марина Костянтинівна – здобувачка IV курсу українсько-англійського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ковальова Наталія Миколаївна – вчитель української мови та літератури Слов'янського педагогічного ліцею.

Колган Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Колган Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, учитель української мови та літератури Селидівської ЗОШ I-III ступенів № 2.

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Куцак Ганна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Куц Наталія Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та арабської філології, заступник завідувача кафедри українознавства Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Лапушкіна Наталія Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лисенко Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Луковенко Тетяна Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторін Борис Іванович – старший викладач кафедри російської мови та літератури філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Нестелєв Максим Аркадійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Овчаренко Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, декан філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Полякова Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Прядко Олександра Георгіївна – учитель художньої культури Часовоярської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 17 Артемівської міської ради Донецької області.

Разживін Віктор Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рештакова Тетяна Володимирівна – учитель української мови та літератури, світової літератури Слов'янського педагогічного ліцею.

Рибалко Людмила Володимирівна – учитель української мови та літератури Часовоярської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 17 Артемівської міської ради Донецької області.

Романько Валерій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Салахутдінова Каміла Родіківна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сегін Любомир Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сіробаба Микола Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сушко Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Стоянов Валерій Аркадійович – асистент кафедри здоров'я людини і фізичного виховання ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тищенко Лариса Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Тищенко Ольга Олександрівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тищенко Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ткаченко Інна Олександрівна – здобувачка IV курсу українсько-англійського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Швидка Валерія Сергіївна – асистент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Щербатюк Вікторія Станіславівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ЗМІСТ

<i>Овчаренко Н. І.</i> ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТУ ДДПУ – 20 РОКІВ	5
ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА В.Т.ГОРБАЧУКА, ФУНДАТОРА ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ	14
<i>Куц Н. В.</i> НЕЛІННА СИЛА УКРАЇНСТВА	14
<i>Горбачук Д. В.</i> МОВНА СИТУАЦІЯ І МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ 60-х РОКІВ ХХ СТ. У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ ВАСИЛЯ ТИХОНОВИЧА ГОРБАЧУКА	20
<i>Бурова Е.В.</i> СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ	32
<i>Швидка Н. В., Швидка В. С.</i> БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ СЛОВ'ЯНСЬК (зі спогадів колег та однодумців)	34
ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОНЕЧЧИНИ	42
<i>Глуценко В. А.</i> УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕТОД ..	42
<i>Куцак Г. М., Жукова М. К.</i> ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НАЗВ ОСІБ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОЦІННО-ХАРАКТЕРОЛОГІЧНОЇ СЕМАНТИКИ (на прикладі розмовно-ненормативної лексики Донеччини)	48
<i>Падалка Р.М., Ворона Н.В.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОЗОНІМІВ У РОМАНІ-ДИЛОГІ «ПЕРЕДДЕНЬ ДОБИ ВОДОЛІСВОЇ» А.ФЕДЯ	52
<i>Решетняк О. О.</i> БІБЛІЙНА СИМВОЛЕМА В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ПИСЬМЕННИКІВ ДОНЕЧЧИНИ (на прикладі творчості В. Щербатюк)	57
<i>Луковенко Т.О., Сушко О.І.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТА <i>анти-</i> В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	59

<i>Кочукова Н. І.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ АКТИВНИХ І ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У МОВОЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ (на матеріалі праць науковців Донеччини).....	63
<i>Маторіна Н. М.</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ З ЧАСТИНАМИ МОВИ В ЛІНГВІСТИЦІ ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст.....	68
<i>Маторін Б. І.</i> ПРО ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ	72
ФОЛЬКЛОРИСТИКА І ДІАЛЕКТОЛОГІЯ ДОНБАСУ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ	76
<i>Тищенко Л.М., Сегін Л.В.</i> АУДІОЗАПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРОК ДОНЕЧЧИНИ	76
<i>Ковальова Н. М.</i> ПІСНІ ПРО КОХАННЯ СЕЛА НОВОМИКОЛАЇВКА СЛОВ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ	80
ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР ДОНЕЧЧИНИ	86
<i>Бондаренко Г. І.</i> ГАРМОНІЯ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ У ПОЕЗІЯХ ГАННИ ЧОРНОЇ	86
<i>Тендітна Н.М., Ткаченко І.О.</i> ХУДОЖНЄ ВІДТВОРЕННЯ ЇЖИ В ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ АВТОБІОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ІВАНА КОСТИРІ «ОККУПАЦІЯ».....	96
<i>Рибалко Л. В.</i> ПІСЕННА ПОЕЗІЯ ІВАНА БУДЗА	100
<i>Лапушкіна Н.П.</i> САВА БОЖКО ТА ЛІТЕРАТУРНИЙ ДОНБАС 20-30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В МЕМУАРАХ	105
<i>Разживін В. М.</i> ПРОВІДНІ МОТИВИ ТА ОБРАЗИ ЗБІРКИ ОПОВІДАНЬ Є. ЛЕТЮКА «АНЮТА З КРИВОЇ КОСИ»	109
<i>Сіробаба М.В.</i> ЛПРИКА А. МИРОНЕНКА ЯК «СВЯТИЙ СОЮЗ РЯДКА І ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ»	114
<i>Полякова Т. В., Гарадчук А.Ю.</i> ПОСТАТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО В МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОСТОРІ ДОНЕЧЧИНИ	118

<i>Нестелєєв М.А.</i> ВОЛОДИМИР КОРЯК – ПРОВІДНИЙ КРИТИК ДОБИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ».....	121
ПИСЬМЕННИКИ-УРОДЖЕНЦІ ДОНЕЧЧИНИ В ДІАСПОРІ.....	124
<i>Лисенко Н. В., Тищенко О. О.</i> НАШІ ЗЕМЛЯКИ ЗА КОРДОНОМ	124
<i>Романько В.І.</i> ДО ПИТАННЯ УВІЧНЕННЯ ПАМ’ЯТІ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА В СЛОВ’ЯНСЬКУ	128
ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ.....	132
<i>Колган О.В., Колган Т.В.</i> ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ ВАСИЛЯ ГОРБАЧУКА «БАРВИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ».....	132
<i>Рештакова Т. В.</i> РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНИХ КЛАСІВ ДО ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ	136
<i>Щербатюк В.С.</i> ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	143
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ.....	146
<i>Тищенко К. А.</i> ПРО КРАЄЗНАВЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В. І. РОМАНЬКА.....	146
ДОНБАС У МИСТЕЦТВІ.....	149
<i>Прядко О.Г.</i> БАХМУТ КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ.....	149
СВЯТІ ГОРИ: ЛІТЕРАТУРА ТА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСТВА.....	155
<i>Біличенко О. Л., Стоянов В. А.</i> СВЯТІ ГОРИ В ЖИТТІ МИХАЙЛА МАКСИМОВИЧА (СВЯТИТЕЛЯ ІОАННА)	155
<i>Романько В.І., Салахутдінова К.Р.</i> ДО ПИТАННЯ ВІДВІДИН СВЯТИХ ГІР ІВАНОМ БУНІНИМ..	157
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	161

Наукове видання

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК I

*Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної
Інтернет-конференції*

Підписано до друку 19.04.2016 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 10,75.
Зам. № 868.

Видавництво Б.І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
